

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ

การศึกษาแบบองค์รวมของการปรับตัวในบริบทใหญ่ที่แตกต่าง
ของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลาง
ของประเทศไทย

โดย

ศาสตราจารย์ อรศิริ ปาณินท์ และคณะ

ตุลาคม 2555

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการ

การศึกษาแบบองค์รวมของการปรับตัวในบริบทใหญ่ที่แตกต่าง
ของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลาง
ของประเทศไทย

ศาสตราจารย์ อรศิริ ปาณินท์ และคณะ
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สนับสนุนโดยสำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
และ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกอ. สกว. และ มก.ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

บ้านไม้โบราณ
วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

สารบัญ	หน้า
บทคัดย่อ	ฉ
Abstract	ช
คำขอบคุณ	ซ
บทสรุปสำหรับผู้บริหาร	ฅ
สารบัญภาพประกอบ	ฒ
สารบัญตาราง	ณ
บทที่ 1 บทนำ	1
- ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย	1
- โจทย์วิจัย	2
- วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
- ผลงานวิจัยและวิชาการที่เกี่ยวข้อง	4
- วิธีวิจัย	11
- ขอบเขตการวิจัย	12
- กรอบแนวคิด	13
- ข้อตกลงเบื้องต้น	14
- นิยามศัพท์เฉพาะ	14
บทที่ 2 การตั้งถิ่นฐานและการย้ายเข้าสู่ประเทศไทยของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว	16
- ข้อตกลงเบื้องต้น	16
- แนวความคิดเรื่องการตั้งถิ่นฐานดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ในตระกูลภาษาไท-กะได	16
- สถานภาพการศึกษาและการแบ่งกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ลุ่มน้ำโขงและแม่น้ำสาขา	17
- สถานภาพการศึกษาและการจำแนกกลุ่มชาติพันธุ์ที่ตั้งถิ่นฐานใน สปป.ลาว	17
- ประวัติศาสตร์การเคลื่อนย้ายของชาติพันธุ์ไท-ลาว สู่ลุ่มน้ำภาคกลางของไทย	30
- การตั้งถิ่นฐานของชุมชนชาติพันธุ์ไท-ลาวในภาคกลางของไทย	32
- ถิ่นฐานเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว และการตั้งถิ่นฐานใหม่ในลุ่มแม่น้ำภาคกลางของไทย จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์และการสำรวจภาคสนาม	33
- เส้นทางเชื่อมต่อจากแผ่นดินลาวสู่ลุ่มน้ำภาคกลางของสยามกับการตั้งถิ่นฐาน	38
- ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของชุมชนไท-ลาว ในลุ่มน้ำภาคกลาง	45
- สรุป	47
- เชิงอรรถบทที่ 2	49
- บรรณานุกรมบทที่ 2	50
บทที่ 3 ลาวโขง	54
- พื้นที่หลักในการศึกษาในลุ่มน้ำภาคกลาง	54
- พื้นที่เลือกสรรเพื่อการศึกษาเปรียบเทียบในชุมชนดั้งเดิม	57
- ความสัมพันธ์ระหว่างบริบทธรรมชาติ บริบทสรรค์สร้าง และชีวิต	60

- ความแปรเปลี่ยนของปัจจัย	65
- การปรับตัวของหมู่บ้าน เรือน และชีวิต	70
- สรุปการศึกษาการปรับตัวแบบองค์รวมของลาวโซ่ง	79
- บรรณานุกรมบทที่ 3	81
บทที่ 4 ลาวพวน	84
- พวนคือใคร	84
- พวนในไทย	86
- การกำหนดพื้นที่ศึกษาในไทย	86
- พื้นที่หลักในการศึกษาในกลุ่มน้ำภาคกลาง	89
- พื้นที่เลือกสรรเปรียบเทียบในเชิงขวาง ชุมชนต้นกำเนิดของชาวพวนในไทย	90
- ความสัมพันธ์ระหว่างบริบทธรรมชาติ บริบทสรรค์สร้างและชีวิตของทั้งสองพื้นที่	91
- การปรับตัวของหมู่บ้าน กลุ่มบ้านและเรือนของทั้งสองพื้นที่	96
- ความแปรเปลี่ยนของเรือนพื้นถิ่น	98
- ผังกายภาพของหมู่บ้านพวนเชียงขวาง สปป.ลาว และความเปลี่ยนแปลง	104
- เรือนพื้นถิ่นพวน เชียงขวางในอดีต	105
- เรือนพวนเชียงขวางในปัจจุบัน	109
- ความต่อเนื่องของเรือนพวนจากอดีตถึงปัจจุบัน	110
- คำตอบที่ค้นพบจากการปรับตัวและเปลี่ยนแปลงของทั้งสองพื้นที่	113
- พวนบ้านมะขามล้ม บางปلام้า สุพรรณบุรี การปรับตัวของวิถีชีวิต ในระบบนิเวศใหม่	114
- การปรับตัวของวิถีชีวิตตามนโยบายเศรษฐกิจและสังคมภาครัฐ	114
- การปรับตัวและแปรเปลี่ยนของผังกายภาพของหมู่บ้าน	115
- ภูมิปัญญาในการดำรงชีพในพื้นที่ใหม่	117
- การปรับตัวของชาวพวนเชียงขวางเมื่อย้อนกลับมาตั้งถิ่นฐานใหม่ในพื้นที่เดิม	118
- ปัจฉิมบท	121
- บรรณานุกรมบทที่ 4	126
บทที่ 5 ลาวเวียง	128
- ความนำ	128
- พื้นที่หลักในการศึกษาในกลุ่มน้ำภาคกลาง	130
- พื้นที่เลือกสรรในการศึกษาเปรียบเทียบชุมชนดั้งเดิม	132
- บริบทธรรมชาติ บริบทสรรค์สร้างและชีวิตในเวียงจันทน์	134
- บ้านและเรือนในเวียงจันทน์	136
- บริบทธรรมชาติ บริบทสรรค์สร้าง และชีวิตในตำบลบ้านเลือก	141
- การปรับตัวของหมู่บ้านและเรือนในตำบลบ้านเลือก	146
- สรุปการศึกษาในการปรับตัวแบบองค์รวมของชาวลาวเวียงในตำบลบ้านเลือก	166

- บรรณานุกรมบทที่ 5	167
- เชิงอรรถบทที่ 5	169
บทที่ 6 ลาว(ครั้ง) คัง	170
- การวิจัยทบทวนเพื่อสืบค้นทางประวัติศาสตร์	170
- การวิจัยด้านสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น	179
- รูปแบบเรือนแบบเวียงจันทน์	182
- ความเชื่อมโยงทางรูปทรงและแผนผังเรือนของไท-ลาวคัง ไทเลย ไทพวนและมลายู	183
- ความแตกต่างกันของรหัสและการปรับตัว “แผนผังหมู่บ้าน” สามภูมิภาค	190
- การปรับตัวในระบบนิเวศ	191
- การปรับตัวในวิถีชีวิตและระบบเศรษฐกิจในกรณีศึกษา	193
- แนวโน้มในอนาคตของชุมชนไท-ลาวคังในพื้นที่ภาคกลาง	196
- วิจารณ์ผลการศึกษา	196
- ข้อค้นพบ “ความพลัดถิ่นที่ย้อนแย้งในวงจรปริวัตรสาม”	199
- สรุป	204
- เชิงอรรถบทที่ 6	208
- บรรณานุกรมบทที่ 6	212
บทที่ 7 ปัจจัยทางกายภาพและวิถีชีวิตที่บ่งบอกอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวในไทย	220
- การสืบค้น ข้อจำกัดในการศึกษา และสำรวจ	220
ตอนที่ 1 การปรับตัวของการใช้ที่ว่างภายในเรือนพื้นถิ่นไท-ลาว	222
- ลักษณะทางกายภาพและการใช้ที่ว่างในเรือนพื้นถิ่นไท-ลาว	222
- ลาวพวน : แขวงเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว	222
- ลาวพวน : จังหวัดสุพรรณบุรี ประเทศไทย	223
- ลาวเวียง : นครหลวงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว	223
- ลาวเวียง : จังหวัดราชบุรี ประเทศไทย	224
- ลาวครั้ง : แขวงหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว	224
- ลาวครั้ง : จังหวัดชัยนาท ประเทศไทย	225
- ลาวโซ่ง : จังหวัดเดียนเบียนฟู ประเทศเวียดนาม	225
- ลาวโซ่ง : จังหวัดเพชรบุรี ประเทศไทย	226
- ปัจจัยที่ส่งผลต่อการปรับตัวของการใช้ที่ว่างในเรือนพื้นถิ่นไท-ลาว	229
- สรุป	229
- ข้อเสนอแนะ	230
ตอนที่ 2 ความสัมพันธ์ของที่ว่างกับวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว : ที่ว่างสาธารณะและที่ว่างในและนอกเรือน	233
- ที่มา	233
- ลักษณะทางกายภาพและข้อมูลเบื้องต้นของพื้นที่กรณีศึกษา	236

- ความสัมพันธ์ของที่ว่างกับวิถีชีวิตของชาวลาวครั้ง	240
- ที่ว่างกับการทำมาหากินและชีวิตความเป็นอยู่	240
- ความสัมพันธ์ของที่ว่างกับประเพณีและความเชื่อ	241
- ผังบริเวณและกลุ่มเรือนและพื้นที่ว่างระหว่างเรือนที่สัมพันธ์กับประเพณีและความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ	243
- ความแปรเปลี่ยนและปัจจัยที่ส่งผลต่อความแปรเปลี่ยนของที่ว่าง	243
- สรุป	244
ตอนที่ 3 ศรัทธาวิวัฒน์ในกลุ่มชาติพันธุ์ลาวโซ่ง	246
- วิวัฒนาการความศรัทธาของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวโซ่ง	246
- การปรับตัวตามวิวัฒนาการความศรัทธากับความสัมพันธ์เชิงนิเวศวิทยา	252
- สรุปผลการศึกษา	254
ตอนที่ 4 การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนที่สัมพันธ์กับประเพณีของลาวโซ่งในบริบทใหม่	255
- ภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนคืออะไร	255
- การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนและที่ว่างสาธารณะของลาวโซ่ง	256
- โลกทัศน์ของลาวโซ่งในบริบทใหม่ : ที่ว่างที่แปรเปลี่ยน ประเพณีที่เลือนหาย	257
- สรุปผลการศึกษา	262
ตอนที่ 5 วัสดุก่อสร้างและความแปรเปลี่ยนในเรือนลาวโซ่ง	268
- เรือนลาวโซ่งแบบดั้งเดิมในเมืองเพชรบุรี	268
- เรือนลาวโซ่งปัจจุบันในเมืองเพชรบุรี	272
- ผลของการศึกษาร้านของลาวโซ่งในปัจจุบัน	273
- สรุป	277
ตอนที่ 6 ภูมิปัญญาสร้างสรรค์เครื่องมือเครื่องใช้ในประเพณี พิธีกรรมของลาวโซ่ง	278
- ความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรมของชาวลาวโซ่ง	278
- ประเพณีและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องผี	279
- เครื่องมือ เครื่องใช้	281
- ภูมิปัญญาในการสร้างเครื่องมือเครื่องใช้ของชาวลาวโซ่ง	282
- เครื่องมือเครื่องใช้ที่เกี่ยวข้องกับประเพณีและพิธีกรรมของชาวลาวโซ่ง	286
- สรุป	291
ตอนที่ 7 การเปลี่ยนแปลงในเครื่องใช้ เครื่องจักสานในการดำรงชีวิตของลาวโซ่ง	292
- การสร้างสรรค์เครื่องใช้ เครื่องจักสานของลาวโซ่ง	295
- การเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตและการปรับตัวในเครื่องใช้ เครื่องจักสานของลาวโซ่ง	296
- บทสรุป	304
- เชิงอรรถบทที่ 7	305

บทที่ 8 สรุปผลการวิจัย	308
- ข้อตกลงเบื้องต้น	308
- ลาวโซ่ง	312
- การปรับตัวเนื่องจากปัจจัยภายใน	312
- การปรับตัวเนื่องจากปัจจัยภายนอก	313
- ระบบนิเวศ	313
- วิถีชีวิตและระบบเศรษฐกิจของภาครัฐ	313
- ภูมิปัญญาพื้นถิ่นและความเชื่อ	313
- การปรับตัวทางกายภาพที่แสดงออกในผังหมู่บ้านและเรือน	313
- การปรับตัวของเรือนและสภาพแวดล้อม	314
- ลาวพวน	315
- การปรับตัวเนื่องจากปัจจัยภายใน	315
- การปรับตัวเนื่องจากปัจจัยภายนอก	316
- ระบบนิเวศ	316
- วิถีชีวิตและระบบเศรษฐกิจของภาครัฐ	316
- ภูมิปัญญาพื้นถิ่นและความเชื่อ	316
- การปรับตัวทางกายภาพที่แสดงออกในผังหมู่บ้านและเรือน	317
- การปรับตัวของเรือนและสภาพแวดล้อม	317
- ลาวเวียง	318
- การปรับตัวเนื่องจากปัจจัยภายใน	319
- การปรับตัวเนื่องจากปัจจัยภายนอกในลักษณะความสัมพันธ์แบบองค์รวม	319
- ลาวครั่ง(คัง)	321
- การปรับตัวในระบบนิเวศใหม่	321
- วิถีชีวิตและระบบเศรษฐกิจ	322
- ภูมิปัญญาใหม่ที่ปรากฏในบริบทใหม่เพื่อปรับให้วิถีชีวิตสมดุล	322
- การปรับตัวของหมู่บ้านและเรือน	322
- แนวโน้มในอนาคตของชุมชนลาวครั่ง (คัง) ในพื้นที่ภาคกลาง	323
- สรุป	323
- ข้อเสนอแนะในการศึกษาต่อเนื่อง	324
- บรรณานุกรมบทที่ 8	325
ประวัติคณะวิจัย	328

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้เน้นการศึกษาถึงการปรับตัวแบบของครัวเรือน ซึ่งเป็นการปรับตัวของการดำรงชีวิตซึ่งสัมพันธ์กับปัจจัยรอบด้าน โดยเฉพาะในระบบนิเวศ ทรัพยากรชีวภาพ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง การปกครอง สภาพแวดล้อมทางกายภาพของหมู่บ้านและเรือน ของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว 4 กลุ่ม คือ ลาวเวียง ลาวครั่ง ลาวพวน ซึ่งมีถิ่นกำเนิดในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และลาวโซ่ง ซึ่งมีถิ่นกำเนิดในประเทศเวียดนาม ลาวทั้ง 4 กลุ่มได้มาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยหลากหลายพื้นที่เมื่อ 2 ศตวรรษที่ผ่านมา แต่งานวิจัยเน้นพื้นที่ที่มีระบบนิเวศและทรัพยากรชีวภาพต่างไปจากพื้นที่ต้นกำเนิด ซึ่งเลือกพื้นที่ในการศึกษาแบบเฉพาะเจาะจงในลุ่มน้ำภาคกลาง โดยอาศัยการศึกษาวิจัยลักษณะวิจัยสำรวจที่มีการสืบค้นข้อมูลแบบสามเส้า โดยการศึกษาเอกสารสำรวจภาคสนามด้วยแผนที่ ภาพถ่ายทางอากาศ สำรวจทางกายภาพ สัมภาษณ์เชิงลึกแบบไม่กำหนดโครงสร้าง และการสัมภาษณ์แบบมีส่วนร่วมในชุมชน เน้นการสำรวจในจังหวัดราชบุรี ชัยนาท สุพรรณบุรี และเพชรบุรี ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีการตั้งถิ่นฐานอย่างเข้มข้นของกลุ่มไท-ลาว ทั้ง 4 กลุ่ม ระบบการวิเคราะห์และสืบค้น ใช้การวิเคราะห์เชิงลึกจากเอกสารวิเคราะห์จากการสำรวจ วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของเนื้อหา และการวิเคราะห์เปรียบเทียบกับพื้นที่ต้นกำเนิดของทุกกลุ่ม จากการดำเนินการวิจัยตามกระบวนการ โดยอาศัยกรอบการวิจัยด้านนิเวศวิทยา วัฒนธรรม นิเวศชุมชน และสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ได้ค้นพบว่าในช่วงเวลา 2 ศตวรรษของการตั้งถิ่นฐาน การปรับตัวของวิถีชีวิตกับระบบนิเวศและทรัพยากรชีวภาพที่แตกต่างจากพื้นที่ต้นกำเนิด มีมากและเข้มข้นในในช่วงเวลา 50 ปีแรกซึ่งต้องเผชิญความต่างของสภาพแวดล้อมธรรมชาติ และการดำรงชีพภายใต้วัฒนธรรมหลักของคนไทยในพื้นที่ ดังนั้นการรับรู้แบบที่อยู่อาศัยแบบเรือนไทยประเพณี โดยเฉพาะรูปทรง เป็นการอยู่ร่วมอย่างกลมกลืนในบริบทเดียวกัน แต่ผังพื้นเรือนยังคงความเป็นเรือนลาวที่แตกต่างจากเรือนไทย การปรับตัวในวิถีชีวิตของคนลาวทั้ง 4 กลุ่มหลัง 50 ปีของการเริ่มต้นตั้งถิ่นฐานที่มีผลกระทบรุนแรง คือ การปรับวิถีการทำนาตามนโยบาย “ปฏิวัติเขียว” ของภาครัฐ การทำนาเปลี่ยนแปลงจากนาปีเป็นนาปรัง ซึ่งส่งผลกระทบเป็นวงจรทั้งวิถีชีวิต ไร่นา หมู่บ้าน และเรือน รวมทั้งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับข้าว การทำนาปีหลายครั้งทำให้วัช ควาย หายไปจากไร่นา กลายเป็นเทคโนโลยีใหม่ องค์ประกอบของหมู่บ้านต้องเพิ่มเติมและปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวิถีเกษตรกรรมแบบทันสมัย รูปลักษณะผังหมู่บ้านเปลี่ยนไป จากถนนรูปทรงอิสระในหมู่บ้านต้องเพิ่มถนนแบบตารางสำหรับองค์ประกอบชุมชนที่เพิ่มเติม กลุ่มลาวโซ่งและลาวพวนมีการโยกย้ายไปหาที่ทำกินใหม่ เนื่องจากประชากรเพิ่ม กลุ่มลาวเวียงซึ่งมีผลกระทบจากนโยบายอุตสาหกรรมใหม่ ทำให้การทำนาลดลง กลุ่มลาวครั่งบางกลุ่มได้รับประโยชน์จากระบบชลประทานใหม่ ปรับวิถีชีวิตจากชาวนาเป็นชาวสวน กลุ่มลาวโซ่งและลาวพวนยังคงดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ด้านความเชื่อและประเพณีไว้ได้ค่อนข้างมากกว่ากลุ่มลาวเวียง กลุ่มลาวครั่งจังหวัดชัยนาทพยายามแสดงภูมิปัญญาใหม่ในการเน้นอัตลักษณ์จากผ้าทอ แต่ถึงแม้จะมีการแปรเปลี่ยนตามกระแสโลกาภิวัตน์ แต่ยังเห็นได้ชัดเจนว่ากลุ่มลาวทั้ง 4 กลุ่มยังคงรักษาอัตลักษณ์เฉพาะตัวไว้ได้อย่างมาก โดยเฉพาะการสื่อสารด้วยภาษาลาวในการสื่อสารในครอบครัวผ่านสังคมระบบเครือญาติที่ยังเข้มข้น

Abstract

This research emphasized on the holistic study for the living adaptability inconcerning with the environment and biological resources, social and economic, culture, politic and the physical environment of villages and vernacular houses of 4 Tai-Lao Ethnic groups; Lao-Vieng, Lao-Krang Lao Phuan, whose the original settlement are in the Lao PDR, and Lao-Song in Vietnam. Two, hundred years ago, a large number, of Tai-Lao Ethnic had migrated to Thailand and settled down in various Locations. With Triangulation Research Method, this research stressed on selecting villages in Rachaburi Petchaburi Supanburi and Chainart which contained high-density of Tai-Lao, population. Data, contents and comparative analysis should be used under the framework of Cultural Ecology, Community Ecosystem and Vernacular Built Environment. The research found that the real living adaptability of the Tai-Lao Ethnic in the new context occurred only on the first 5 decades of settlement. Those holistic adaptability were playing around the natural environment of Low Land paddy fields with flooding conditions and cultural adaptability upon the major culture of the Thais and various minority groups. The house form were overshadowed with Thai traditional style but the house plan still express the strong pattern of Lao-houses. The significant changes which totally effected to the Lao's pattern of living were the adaptability in the Governmental Policy "Green Revolution" which were declared for maximizing rice production for inter-trade. This policy totally change the farmer's life-cycle, timing for crops, water management and technology. These effected to the whole life cycle, way of living, rice culture, village patterns, granary, and lastly Vernacular Built Environment, With Lack of Land for expansion for "Green Revolution," Lao-Phuan from Supanburi had to seek for other location for their new generation as well as Lao-Song in Petchaburi, Lao-Vieng in Ratchaburi were effected from the "New Industrialized Policy" with the minimizing of paddy field. Lao-Krang in Chainart sought for new wisdom in weaving products. Every Tai-Lao Ethnic Group in this research faced more or less changes and adaptability during 2 centuries of settlement, but even though they can not deny globalization, but their local Language, their beliefs and kinship are still remain as their significant identities.

คำขอบคุณ

การปฏิบัติงานวิจัยภาคสนามอย่างเข้มข้นตลอดช่วงเวลาเกือบ 40 ปีที่ผ่านมาได้รับความรู้และประสบการณ์จากแหล่งที่ตั้งซึ่งเป็นกรณีศึกษาของงานวิจัยมากมายทั้งในประเทศและนอกประเทศ งานวิจัยประเภทนี้จำเป็นต้องอาศัยผู้ร่วมวิจัย ผู้ช่วยวิจัย และผู้ให้ข้อมูลต่างๆ มากมายเหลือคณานับ การปฏิบัติงานวิจัยด้วยความรัก ความตั้งใจและความเอื้ออาทรจากครู อาจารย์ เพื่อ ลูกศิษย์ ครอบครัว และพี่น้องญาติโยมในพื้นที่ที่เข้าสำรวจด้วยความเป็นกัลยาณมิตร ทำให้งานวิจัยทุกชิ้นประสบผลสำเร็จอย่างงดงามเสมอมา

งานวิจัย “การศึกษาแบบองค์รวมในบริบทใหม่ที่แตกต่างของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางของประเทศไทย” เป็นผลงานวิจัยชิ้นสุดท้ายที่ได้รับทุนอุดหนุนวิจัยศาสตราจารย์วิจัยดีเด่น พ.ศ.2552 จากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.) สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา(สกอ.) และมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ทั้งยังเป็นงานวิจัยโครงการเดียวที่มีผู้ร่วมวิจัยทั้งสิ้น 23 คน จากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร มหาวิทยาลัยขอนแก่น และมหาวิทยาลัยสุพานวงค์ (สปป.ลาว)

ขอขอบคุณหน่วยงานไตรภาคีที่สนับสนุนทุนอุดหนุนวิจัยศาสตราจารย์วิจัยดีเด่น พ.ศ.2552 (2552-2555) อันประกอบด้วย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา (สกอ.)

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (มก.)

มหาวิทยาลัยต้นสังกัดของคณะวิจัยที่ให้การสนับสนุน สถานที่ เครื่องมือ และอุปกรณ์ตลอดจนการจัดประชุมเสนอรายงานผลความก้าวหน้าของงานวิจัยทุกครั้ง

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุพานวงค์

องค์กรส่วนท้องถิ่นทุกแห่งที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่วิจัยซึ่งให้ความอนุเคราะห์ข้อมูลมากมายหลายประเภท และชาวบ้านในพื้นที่โครงการที่ให้ความเมตตา เอื้ออาทร และเป็นกัลยาณมิตร อาจารย์สัญญา สุพิพัฒน์มงคล มิตรผู้นำทางให้ความกระจ่างในพื้นที่แขวงเชียงขวาง สปป.ลาว

คุณประพันธ์พงษ์ มนต์แก้ว ผู้ควบคุมการจัดพิมพ์ต้นฉบับรายงานวิจัย

ขอขอบคุณทุกท่านที่มีส่วนร่วมในการสนับสนุนทั้งกำลังใจ กำลังกาย แก่ผู้ลงงานวิจัยชิ้นนี้

ศาสตราจารย์อริศรี ปาณินท์

หัวหน้าโครงการฯ

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

การศึกษาแบบองค์รวมของการปรับตัวในบริบทใหม่ที่แตกต่างของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางของประเทศไทย

Holistic Study for the Adaptability in the Different Context of Tai-Lao Ethnic in the Central Region Basin of Thailand

ความสำคัญและที่มาของปัญหาการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยอย่างต่อเนื่องของผู้วิจัยและจากการศึกษาเอกสารเกี่ยวเนื่องกับกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว หลากหลายกลุ่ม ได้พบว่ากลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวมิได้กระจายตัวอยู่ในภาคอีสานของไทยเท่านั้น และที่น่าสนใจคือพบว่าในพื้นที่เขตลุ่มน้ำสำคัญของภาคกลางทั้งในลุ่มน้ำท่าจีน ลุ่มน้ำแม่กลอง และลุ่มน้ำเพชรบุรี ได้พบหลักฐานการกระจายตัวของการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว โดยอาศัยการศึกษาวิเคราะห์จากกลุ่มชนที่ยังใช้ภาษาลาวในภาษาพูดอยู่ถึงปัจจุบัน (สุวัฒนา เลี่ยมประวัตติ และ กันทิมา วัฒนประเสริฐ : 2539) ในพื้นที่ตำบลศรีสำราญ อำเภอสองพี่น้อง และตำบลกุดจอก อำเภอหนองมะโมง จังหวัดชัยนาท ตำบลดอนข่อย อำเภอกำแพงแสน และตำบลเกาะแรด อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ในลุ่มแม่น้ำท่าจีน อำเภอบ้านโป่ง และอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ในลุ่มน้ำแม่กลอง และอำเภอหนองหญ้าปล้อง อำเภอเขาย้อย และอำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี ในลุ่มน้ำเพชรบุรี โดยบริบทที่กล่าวมาข้างต้นล้วนมีสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศที่ต่างกันโดยสิ้นเชิงกับบริบทของภาคอีสานและ สปป.ลาว ทำให้เกิดโจทย์ใหม่ของการวิจัยเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว ในบริบทใหม่ของลุ่มน้ำภาคกลางถึงการปรับตัวในระบบนิเวศ ในวิถีชีวิตและระบบเศรษฐกิจ การคงอยู่และแปรเปลี่ยนของภูมิปัญญาพื้นถิ่น การปรับตัวทางกายภาพของผังหมู่บ้าน และการปรับตัวของเรือนและสภาพแวดล้อม โดยทำการศึกษาประเด็นหลักทั้งหมดแบบความสัมพันธ์ที่เป็นองค์รวม

องค์ความรู้ใหม่ที่คาดว่าจะได้รับ

- การปรับตัวและภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว ในพื้นที่ที่มีระบบนิเวศต่างไปจากถิ่นฐานดั้งเดิม
- ลักษณะหมู่บ้านและชุมชนในพื้นที่ใหม่
- ความแปรเปลี่ยนและ/หรือคงอยู่ของวัฒนธรรมตามทรัพยากรชีวภาพในพื้นที่ใหม่
- การปรับตัวของวิถีชีวิตและเรือนพื้นถิ่น
- การเสริมสร้างภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Cultural Landscape) อย่างยั่งยืน
- การจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

ผลกระทบขององค์ความรู้ใหม่ที่จะได้รับต่อความก้าวหน้าทางวิชาการของสาขาที่ทำการวิจัย

- นิเวศน์วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ และความสัมพันธ์กับทรัพยากรชีวภาพที่แปรเปลี่ยนไปจากเดิม

- ระบบการวางผังชุมชนและหมู่บ้านในระบบที่แตกต่างไปจากเดิม
- ภูมิปัญญาใหม่กับทรัพยากรทางชีวภาพและวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับการอยู่และการดำรงชีพ

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

- เพื่อค้นหาความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิตและระบบนิเวศของกลุ่มชนที่มีบริบทของการตั้งถิ่นฐานแตกต่างไปจากพื้นที่ดั้งเดิมในครั้งบรรพบุรุษ
- เพื่อค้นหาภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นในบริบทใหม่
- เพื่อศึกษาและเข้าใจการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนของกลุ่มชน

กรอบแนวคิด

การวิจัยนี้อิงกรอบแนวคิด นิเวศวิทยาชาติพันธุ์ (Ethnoecology) และนิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Cultural Ecology) ผสมกับทฤษฎีและแนวคิดด้านสถาปัตยกรรมและชุมชนพื้นถิ่น (Vernacular Architecture and Community) และสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน (Sustainable Environment)

กระบวนการวิจัย

งานวิจัยนี้เน้นงานวิจัยเชิงสำรวจ โดยใช้ระบบการเก็บข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation Method for Research Information Collection) อันประกอบด้วยข้อมูลเอกสารและแผนที่ ข้อมูลจากการสำรวจภาคสนามด้านชุมชนและสถาปัตยกรรม และข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบไม่กำหนดโครงสร้างและการมีส่วนร่วมในพื้นที่สำรวจ

กลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้เป็นเครื่องมือในการศึกษา ใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling) เลือกพื้นที่ที่ผูกพันกับภาษาลาวที่ยังมีคนพูดและใช้ กลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวที่อยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางที่ยังมีการใช้ภาษาลาวเป็นภาษาพูดในสังคมระบบเครือญาติ ได้แก่กลุ่มลาวครั้ง ลาวโซ่ง ลาวเวียง ลาวใต้ และลาวพวน (สุวัฒนา เลี่ยมประวัตติ และ กันทิมา วัฒนประเสริฐ : 2539) ในพื้นที่ลุ่มน้ำท่าจีน ลุ่มน้ำแม่กลอง และลุ่มน้ำเพชรบุรี

การลงพื้นที่สำรวจภาคสนามของพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางมี 3 ขั้นตอน คือ การสำรวจเบื้องต้น หลากหลายพื้นที่ตามข้อมูลเอกสารที่สืบค้นได้ การสำรวจเจาะลึกในพื้นที่เลือกสรร และการสำรวจเพิ่มเติมในข้อมูลที่ยังขาดในพื้นที่เลือกสรร

กลุ่มตัวอย่างในพื้นที่หลัก

กลุ่มตัวอย่างของพื้นที่ศึกษาหลักในลุ่มน้ำภาคกลางคือกลุ่มลาวโซ่งในพื้นที่ตำบลเขาย้อย ตำบลหนองปรัง อำเภอยะย้อย จังหวัดเพชรบุรี พื้นที่บ้านเกาะแรด ตำบลบางปลา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม และพื้นที่บ้านหนองสองห้องอำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร พื้นที่ที่เน้นเป็นกรณีศึกษา คือตำบลหนองปรัง ตำบลเขาย้อย อำเภอยะย้อย จังหวัดเพชรบุรี

กลุ่มตัวอย่างของลาวพวน คือ กลุ่มพื้นที่ตำบลมะขามล้ม ตำบลวัดโบสถ์ ตำบลโคกคราม อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี บ้านวังรอ ตำบลวังมหากกร อำเภอท่าตะโก จังหวัดนครสวรรค์ พื้นที่ที่เน้นเป็นกรณีศึกษา คือ ตำบลมะขามล้ม อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี

กลุ่มตัวอย่างของลาวเวียง คือพื้นที่อำเภอโพธาราม และอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี พื้นที่บ้านจรัลเก่า อำเภออุทุมพร จังหวัดสุพรรณบุรี พื้นที่ที่เน้นเป็นกรณีศึกษา คือ บ้านเลือก บ้านซ้อง และบ้านสิงห์ อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

กลุ่มตัวอย่างลาวครั่ง คือพื้นที่ตำบลเนินขาม อำเภอหันคา และตำบลลูกจอก อำเภอหนองมะโมง จังหวัดชัยนาท ซึ่งทั้งสองพื้นที่เน้นเป็นกรณีศึกษา

กลุ่มตัวอย่างในพื้นที่รอง

กลุ่มตัวอย่างในพื้นที่รองในชุมชนต้นกำเนิดเพื่อศึกษาเปรียบเทียบกับกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลาง แบ่งเป็นสองกลุ่ม คือ กลุ่มลาวเวียง ลาวครั่ง และลาวพวน ในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และกลุ่มลาวโซ่ง ในจังหวัดเดียนเบียน และเซินลา ประเทศเวียดนาม

พื้นที่เลือกสรรแบบเจาะจงของกลุ่มลาวเวียง คือ พื้นที่ในนครเวียงจันทน์ ซึ่งยังมีเรือนพื้นถิ่นหลงเหลืออยู่ให้สืบค้นลักษณะหมู่บ้านและเรือนได้ พื้นที่ที่เข้าสำรวจได้แก่ บ้านดอนหนูน เมืองไซทานี และบ้านหัวห้า เมืองหาดชายฟอง

กลุ่มลาวครั่งเป็นกลุ่มที่คณะวิจัยมีข้อถกเถียงในเรื่องแหล่งตั้งถิ่นฐานเดิม เพราะเอกสารitudinal ภูมิไม่ชัดเจน จำเป็นต้องค้นข้อมูลเกี่ยวเนื่องกับการก่อตั้งหัวเมืองต่างๆ ย้อนไปกว่าศตวรรษ และได้ข้อสรุปว่าพื้นที่ที่ควรศึกษาเปรียบเทียบกับกลุ่มลาวครั่ง คือ พื้นที่เกี่ยวเนื่องกับเมืองหลวงพระบางปัจจุบัน ซึ่งคณะวิจัยได้สรุปกรณีศึกษาที่สำรวจภาคสนามพร้อมนักวิชาการลาว ในพื้นที่บ้านเชียงแมนและบ้านม่วงแก้ว เมืองจอมเพ็ด บ้านช่างไห และบ้านปากอู เมืองปากอู และบ้านปากซี เมืองหลวงพระบาง

สำหรับกลุ่มลาวพวน ได้เข้าสำรวจโดยการให้คำปรึกษาจากอาจารย์สัญญา สุพิพัฒน์มงคล จากคณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง ผู้เชี่ยวชาญในพื้นที่สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ได้นำเข้าสำรวจในพื้นที่เมืองแปก (โพนสะหวัน) ซึ่งเป็นซึ่งเป็นเมืองหลวงใหม่ของแขวงเชียงขวาง และเมืองคุนซึ่งเป็นเมืองหลวงเก่าของเชียงขวาง โดยมีหมู่บ้านที่เข้าสำรวจประกอบด้วย บ้านหมี่ เมืองแปก บ้านนาอู่ บ้านโรงสี บ้านกาง บ้านหินโงน และบ้านหินฟายเมืองคุน

สำหรับกลุ่มสุดท้าย คือลาวโซ่ง หรือไทดำ ได้เข้าศึกษาและสำรวจภาคสนามที่บ้านขาม ตำบลหัวลา จังหวัดเซินลา บ้านบาน ตำบลกล้วยเตื่อ อำเภอท่วนลา จังหวัดเดียนเบียน และบ้านเม้น ตำบลถนเหนือ จังหวัดเดียนเบียน ประเทศเวียดนาม

ข้อมูลที่น่าสนใจในการศึกษาวิจัย

นอกเหนือจากการศึกษาและทบทวนงานวิจัยและการศึกษาเกี่ยวเนื่องกับระบบนิเวศ ระบบเศรษฐกิจ วัฒนธรรมหมู่บ้านและเรือนของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว ทั้งในพื้นที่ศึกษาภาคกลาง และแหล่งต้นกำเนิดแล้ว จากการสำรวจภาคสนามอย่างเข้มข้น โดยอาศัยแผนที่ ภาพถ่ายทางอากาศ ภาพถ่าย และ

แผนผังหมู่บ้าน ซึ่งใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับสภาพทางกายภาพของชุมชนและการตั้งถิ่นฐาน ส่วนการสำรวจจริงวัด (measured survey) ใช้สำหรับข้อมูลทางกายภาพของเรือนและผังบริเวณเรือนเพื่อแสดงความชัดเจนของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น

การสัมภาษณ์เชิงลึก (indepth – interview) แบบไม่กำหนดโครงสร้าง ใช้ในการเก็บข้อมูลด้านประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน การดำรงชีพ ความแปรเปลี่ยนของเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งได้มาพร้อมๆ กับ visual survey จากภาพถ่ายซึ่งแสดงระบบนิเวศสภาพแวดล้อมธรรมชาติและทรัพยากรชีวภาพ

การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (participation observation) ใช้สำหรับข้อมูลการดำรงชีวิต ความแปรเปลี่ยนของสังคมวัฒนธรรมของคนในชุมชน รวมทั้งกิจกรรมทางศาสนา ประเพณี และความเชื่อ การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมโดยความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชาวบ้านมีความจำเป็นมากต่อการศึกษาในโครงการนี้ เพราะสามารถได้ข้อมูลที่เป็นนามธรรมที่ใช้จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมมากกว่าการสอบถามและสัมภาษณ์อย่างมากมาย

การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล

แบ่งเป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ คือ การวิเคราะห์กลุ่มข้อมูลทั้งหมดที่ได้มา (Data Analysis) รวมทั้งความสัมพันธ์ของกลุ่มข้อมูลกับโจทย์วิจัย ซึ่งนำไปสู่การวิเคราะห์สภาพปัจจุบันของความสัมพันธ์ของระบบนิเวศ และวิถีชีวิต ระบบเศรษฐกิจอันเนื่องมาแต่ทรัพยากรชีวภาพ และการเสริมสร้างปลูกเลี้ยงเพื่อความอยู่รอดในระบบเศรษฐกิจและสังคม และวิเคราะห์ความแปรเปลี่ยนของวิถีชีวิต และองค์รวมที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นการวิเคราะห์เนื้อหาของโจทย์วิจัย (Content Analysis) ซึ่งจะสืบเนื่องไปยังการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ (Comparative Analysis) ของแหล่งที่ศึกษาในพื้นที่ลุ่มทั้งภาคกลางและแหล่งต้นกำเนิด เพื่อให้ตอบคำถามของโจทย์วิจัยที่เกี่ยวข้องกับการปรับตัวในระบบนิเวศ วิถีชีวิตและเศรษฐกิจ ภูมิปัญญา ผังกายภาพของหมู่บ้าน และเรือนพื้นถิ่น

สรุปผลของการวิจัย

การศึกษาแบบองค์รวมของการปรับตัวในบริบทใหม่ที่แตกต่างของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว ในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางของประเทศไทย เพื่อตอบโจทย์หรือคำถามที่เกี่ยวข้องกับการปรับตัวในบริบทที่มาตั้งถิ่นฐานใหม่ในเนื้อหาต่างๆ ประกอบด้วย

การปรับตัวในระบบนิเวศ

ในบริบทของกลุ่มน้ำภาคกลาง ซึ่งมีความแตกต่างไปจากพื้นที่อีสานและ สปป.ลาวอย่างมาก ทำให้วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว แปรเปลี่ยนไปอย่างไร? เพราะเหตุใด

การปรับตัวในวิถีชีวิตและระบบเศรษฐกิจ

ทรัพยากรชีวภาพในบริบทใหม่ทำให้เกิดการปรับตัวเพียงไร? ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและการดำรงชีพเพียงไร?

การปรับตัวของภูมิปัญญาพื้นถิ่น

ภูมิปัญญาดั้งเดิมในการดำรงชีพยังคงอยู่ในวิถีชีวิตหรือไม่? เพียงไร? มีความแปรเปลี่ยนหรือมีภูมิปัญญาใหม่เพื่อการปรับตัวให้วิถีชีวิตและระบบนิเวศมีความสมดุลหรือไม่? เพียงไร?

การปรับตัวทางกายภาพที่แสดงออกกับผังหมู่บ้านและเรือน

หมู่บ้านและเรือนไท-ลาว ในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลาง มีความเหมือนหรือต่างไปจากหมู่บ้านและเรือนใน สปป.ลาวอย่างไร

การปรับตัวของเรือนและสภาพแวดล้อม

แนวโน้มในอนาคตของเรือนในชุมชนไท-ลาว ในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางจะเป็นอย่างไร?

ตามกรอบของการสืบค้นการปรับตัวในบริบทใหญ่ที่แตกต่างของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว 4 กลุ่ม 5 ประเด็นตามข้างต้น แต่ละกลุ่มมีความเหมือนและความต่างในการปรับตัวเฉพาะกลุ่ม เนื่องจากอิทธิพลของสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชนที่รายรอบซึ่งมีทั้งไทยสยาม และกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ในลักษณะพหุชาติพันธุ์ ดังนั้นนอกจากการปรับตัวตามกรอบของโจทย์ที่ 5 ประเด็นแล้ว ยังพบว่าอิทธิพลจากภายในของกลุ่มชาติพันธุ์เองก็มีอิทธิพลต่อการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตและความเชื่อในระดับหนึ่งด้วย โดยเฉพาะกลุ่มลาวโซ่งและลาวครั่ง ซึ่งแตกต่างไปจากลาวเวียงและลาวพวน

การปรับตัวในช่วงระยะเวลา 200 ปี ของการอพยพโยกย้ายถิ่นฐานเข้ามาในไทยทั้งในการปรับตัวกับระบบนิเวศใหม่ ระบบเศรษฐกิจ ภูมิปัญญาและการดำรงชีพ การปรับตัวทางกายภาพและเรือนของกลุ่มไท-ลาวทั้ง 4 กลุ่มต่างก็มีบริบทใหม่และปัญหาในการปรับตัวต่างกันไป แต่ได้พบว่าไม่ว่าจะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวกลุ่มใดก็ตาม ปัจจัยที่ก่อให้เกิดปัญหาที่ต้องปรับตัวกับเป็นวงจรต่อเนื่อง คือ นโยบายการพัฒนาของภาครัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาสาธารณูปโภคและนโยบายด้านการเกษตรและอุตสาหกรรม โดยเฉพาะนโยบายการเพิ่มผลผลิตข้าว หรือ “ปฏิวัติเขียว” ที่เริ่มมาตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 2510 เป็นต้นมา การเพิ่มผลผลิตข้าวเพื่อส่งออกทำให้เกิดปัจจัยเกี่ยวเนื่องมากมาย อาทิเช่น ระบบการจัดการน้ำในการชลประทาน การสร้างถนนเพื่อเป็นสาธารณูปโภคหลักเพื่อการขนส่งสินค้าทางการเกษตรและอุตสาหกรรม เกิดอุตสาหกรรมปุ๋ยและยาฆ่าแมลงเพื่อส่งเสริมอุตสาหกรรมการเกษตรเปลี่ยนแปลงพันธุ์ข้าวซึ่งเป็นภูมิปัญญาเดิมเป็นพันธุ์ข้าวใหม่ที่ให้ผลผลิตมากและต้องใช้ปุ๋ยและยาฆ่าแมลงมากเป็นเงาตามตัว วิถีชีวิตของชาวนาที่ทำนาปีปรับเป็นนาปรัง เป็นการเปลี่ยนแปลงไปโดยสิ้นเชิงทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม รวมทั้งก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงที่ต้องปรับตัวในระบบนิเวศเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองกลายเป็นเศรษฐกิจสองระบบ (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา : 2541) ภูมิปัญญาชาวบ้านในการเลือกสรรพันธุ์ข้าวซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจชุมชนเปลี่ยนไป เป็นรับพันธุ์ข้าวจากหน่วยงานของรัฐ (อัมมาร สยามวาลา 2533 : 72) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับหัตถกรรมซึ่งในเวลารว่างจากนา จักสาน ทอผ้า หายไปหมด เนื่องจากเวลาหายไปกับการปลูกข้าวและเตรียมดินปีละ 2 ครั้ง หรือ 2 ปี 5 ครั้ง (พอพันธ์ อูยานนท์ 2546 : 286) ความสัมพันธ์เกื้อกูลในการลงแขกทำนาแบบบุพการีหายสาบสูญไป (เอกวิทย์ ณ ถลาง 2540 : 327) วัฒนธรรมเนื่องในวัฒนธรรมข้าวหายไปเพราะไม่มีช่วงเวลาในการประกอบพิธีกรรม (อรศิริ ปาณินท์ : 2546)

นอกจากปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นเพราะการปรับเปลี่ยนนโยบายการเกษตรของภาครัฐที่เป็นผลกระทบโดยตรงแล้ว ยังปรากฏผลกระทบต่างๆ ทางอ้อมที่เกิดแก่ชุมชนอีกมากมาย อาทิเช่น สภาพของผังหมู่บ้านเปลี่ยนแปลงไปตามกลไกที่เพิ่มเติมของนโยบาย หมู่บ้านเก่าแก่อายุเกิน 100 ปี จะปรากฏลักษณะทิวทัศน์ของแบบแผนของผังหมู่บ้าน คือถนนรูปทรงอิสระตามกลุ่มเรือนที่ยังมีพื้นที่ว่างระหว่างกลุ่ม ถนนกั้นระบบถนนแบบตาตารางในกลุ่มการใช้สอยที่เกิดขึ้นใหม่ตามการพัฒนาโดยรอบ อาทิเช่น องค์การบริหารของทางราชการ และอาคารอื่นที่เพิ่มตามระบบสังคมและเศรษฐกิจ แต่หมู่บ้านเกิดใหม่ระบบถนนของผังหมู่บ้านจะเป็นระบบตาตาราง องค์ประกอบของผังหมู่บ้านที่เกี่ยวกับความเชื่อ เช่น ศาลปู่ตา ศาลพระภูมิ และศาลเจ้าที่ต่างๆ ยังปรากฏทั้งในผังหมู่บ้านเก่าและใหม่

เรือนพื้นดินของทุกกลุ่มในหมู่บ้านเก่าแก่จะถูกครอบคลุimdด้วยอิทธิพลของเรือนไทยแบบประเพณี และค่อยๆ แปรเปลี่ยนไปตามช่วงเวลา และมีแนวโน้มว่าในอนาคตเรือนแบบสมัยใหม่จะเข้ามาแทนที่ แต่เป็นที่สังเกตว่าแม้เรือนไท-ลาวทุกกลุ่มจะมีความแปรเปลี่ยนไปตามกระแสวัฒนธรรมหลักที่ให้อิทธิพล แต่ลักษณะผังพื้นของเรือนไท-ลาวทุกกลุ่มยังคงรูปลักษณะตามวิถีชีวิตแบบเดิม ยังให้อัตลักษณ์ของผังพื้นแบบเรือนลาว ไม่ใช่เรือนไทยประเพณีแบบเรือนลุ่มชาน

พื้นที่นาที่ล้อมรอบหมู่บ้านมีความแปรเปลี่ยน เพราะระบบการทำนาเปลี่ยนไป ยิ่งข้าวไม่มีความจำเป็นในการใช้งาน และด้วยความเปลี่ยนแปลงระบบชลประทานของรัฐ บางพื้นที่เช่นลาวโซ่งในอำเภอบ้านแพ้ว สมุทรสาคร เปลี่ยนระบบการเกษตรจากนาเป็นสวน ที่อื่นๆ ยังคงทำนาแต่มีปริมาณน้อยลง ลาวเวียง ราชบุรี ชายที่นาให้แกระบบอุตสาหกรรมสนองนโยบายของรัฐ

ในกลุ่มไท-ลาว ทั้ง 4 กลุ่มได้พบว่ากลุ่มที่ยังคงดำรงอัตลักษณ์เดิมไว้ได้มากที่สุดคือลาวโซ่ง รองลงมาคือลาวพวน เพราะเป็นกลุ่มที่การพัฒนาของภาครัฐไปถึงน้อยกว่า กลุ่มที่ปรับเปลี่ยนเกือบทั้งสิ้นคือลาวเวียง ซึ่งได้รับอิทธิพลจากกระแสวัฒนธรรมหลักจากคนไทยทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง และความเชื่อ ส่วนกลุ่มลาวครั่ง(ลาวคัง) จากชัยนาทเป็นกลุ่มที่พยายามใช้อัตลักษณ์ของผ้าทอเป็นตัวนำในการแสดงตัวตนทางวัฒนธรรมพร้อมๆ กับวัฒนธรรมด้านอาหาร ดนตรี และการแสดง ซึ่งขยายตัวได้ในระดับภูมิภาค และความเชื่อมโยงกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

แต่อย่างไรก็ตามจากการศึกษาวิจัยและการสำรวจภาคสนามและการสัมภาษณ์เชิงลึกในทุกๆ แหล่งที่ตั้งที่เป็นกรณีศึกษา ผู้วิจัยมีความเห็นสรุปว่า แม้จะประสบกับกระแสโลกาภิวัตน์ที่ถาโถมเข้าสู่กลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวทั้ง 4 กลุ่ม อย่างไรก็ตามแม้จะมีความแปรเปลี่ยนทางรูปธรรมเกิดขึ้นในวิถีชีวิต การทำมาหากิน เศรษฐกิจและสังคม และสิ่งที่น่าสนใจยกย่องสำหรับกลุ่มไท-ลาวทั้ง 4 กลุ่ม คือทุกกลุ่มรักษาลักษณะทางนามธรรมของกลุ่ม อันได้แก่ ความเชื่อ ความเอื้ออาทร ความร่วมมือระหว่างกลุ่ม การธำรงลักษณะเฉพาะของกลุ่ม และการใช้ภาษาลาวสื่อสารไว้ได้อย่างน่าทึ่งและน่าสนใจยิ่ง

สารบัญภาพประกอบ

หน้า

บทที่ 1 บทนำ

รูป 1-1	แผนที่แสดงพื้นที่ศึกษาในกลุ่มน้ำภาคกลาง (5) ซึ่งประกอบด้วย จังหวัดชัยนาท สุพรรณบุรี ราชบุรี เพชรบุรี เพื่อเปรียบเทียบกับ กลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาว นอกประเทศไทย	13

บทที่ 2 การตั้งถิ่นฐานและการย้ายเข้าสู่ประเทศไทยของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาว

รูป 2-1	แผนที่แสดงลักษณะภูมิประเทศ เมืองหลัก และโครงข่ายเส้นทางคมนาคมภายในประเทศ	20
รูป 2-2	แผนที่แสดงการแบ่งเขตการปกครองในระบบแขวงและเมืองต่างๆ ในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว	21
รูป 2-3	แผนที่แสดงร้อยละของพลเมืองของหมู่บ้านแต่ละชาติพันธุ์ที่อ้างอิงตามภาษาพูดในกลุ่มตระกูลภาษาต่างๆ	22
รูป 2-4	แผนที่แสดงร้อยละของพลเมืองของหมู่บ้านในกลุ่มตระกูลภาษาต่างๆ	23
รูป 2-5	แผนที่แสดงที่ตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ในกลุ่มตระกูลภาษาต่างๆ	24
รูป 2-6	แผนที่แสดงการกระจายตัวประชากรของกลุ่มชนเผ่าอ้างอิงตามภาษาพูด	25
รูป 2-7	แผนที่แสดงแผนผังชาติพันธุ์กลุ่มตระกูลภาษาไท-กะได และแขนงย่อย	27
รูป 2-8	ความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ในลาวผ่านการบันทึกผ่านฝีมือและสายตาของนักเดินทางชาวตะวันตก	28
รูป 2-9	บรรยากาศตลาดเมืองพวนเชียงขวาง	28
รูป 2-10	คาราวานวัวต่าง ซึ่งเป็นพาหนะนำพาให้สินค้าและผู้คนติดต่อสัมพันธ์และแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมกัน	29
รูป 2-11	เจ้าหญิงราชสำนักหลวงพระบางและหญิงสาว	29
รูป 2-12	หญิงสาวชาวไตลื้อ	29
รูป 2-13	ผู้หญิงชาวไตแดง เมืองแฮด แขวงคำมู	29
รูป 2-14	หญิงสาวชาวลาวพวน เมืองเชียงขวาง	29
รูป 2-15	แผนที่แสดงที่ตั้งเมืองที่สัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์ที่เคลื่อนย้ายเข้าสู่ภาคกลาง	36
รูป 2-16	แผนที่จากเมืองไล-เดือนเปียนฟู-หลวงพระบาง	37
รูป 2-17	แผนที่แสดงเส้นทางที่เชื่อมโยงจากลาวสู่ที่ราบภาคกลางของไทย ผ่านเส้นทางแม่น้ำป่าสักลงมายังภาคกลาง	39
รูป 2-18	แผนที่แสดงจังหวัดที่มีการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาว เป็นชุมชนที่มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม และมีความเข้มข้นทางวัฒนธรรม	44
รูป 2-19	แผนภูมิแสดงโครงสร้างระบบสังคมและหน้าที่ในชุมชนลาวสมัยต้นรัตนโกสินทร์	47

บทที่ 3 ลาวโซ่ง

รูป 3-1	ภาพถ่ายทางอากาศบ้านหนองปรัง	56

รูป 3-2	แผนที่สิบสองจุไท	58
รูป 3-3	บ้านขาม ชุมชนไทดำ ณ หุบเขาหุบเขาจังหวัดเขินลา	62
รูป 3-4	บ้านลาวโซ่งเมืองเพชรบุรี เมื่อ พ.ศ.2410 ที่อยู่อาศัยล้วนเป็นเรือนกระดองเต่า	63
รูป 3-5	วัดหนองปรัง วัดประจำชุมชนลาวโซ่ง ตำบลหนองปรัง	68
รูป 3-6	แผนผังชุมชนไทดำบ้านขามที่สิบสองจุไท 1 กลุ่มเรือน 2 หุ่นา 3 ป่าแอ่ว	70
รูป 3-7	ศาลผีประจำชุมชนบ้านดอน จังหวัดสมุทรสาคร ตั้งอยู่ริมคลองชายขอบชุมชน	71
รูป 3-8	ภาพถ่ายทางอากาศชุมชนบ้านกลางนา จังหวัดสมุทรสาคร หุ่นเกษตรกรรม รอบชุมชนค่อยๆ เปลี่ยนจากนาเป็นสวน	72
รูป 3-9	เรือนไทดำสิบสองจุไท ก. เรือนทรงกระดองเต่า ข. เรือนตูปลาด	75
รูป 3-10	เรือนลาวโซ่งในประเทศไทย ก. เรือนทรงกระดองเต่า ข. เรือนทรงไทย ค. เรือนทรงฝรั่ง ง. เรือนทรงบังกะโล	76
รูป 3-11	เรือนแอ่วพร้อมเครื่องประกอบพิธีศพ ซึ่งจัดขึ้นที่ป่าแอ่ว	78

บทที่ 4 ลาวพวน

รูป 4-1	ขอบเขตที่ตั้งของเมืองพวนเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตย ประชาชนลาว	85
รูป 4-2	ตำแหน่งที่ตั้งของพื้นที่โครงการและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี ในลุ่มน้ำภาคกลางของไทย	88
รูป 4-3	พื้นที่กรณีศึกษาในบ้านมะขามล้มและพื้นที่เกี่ยวเนื่องในอำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี	88
รูป 4-4	สภาพทางกายภาพจากภาพถ่ายทางอากาศของบ้านโคกโก หมู่ 1 ตำบลมะขามล้ม อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี	89
รูป 4-5	สภาพทางกายภาพจากภาพถ่ายทางอากาศของบ้านมะขามล้มหมู่ 3 และหมู่ 4 ตำบลมะขามล้ม อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี	90
รูป 4-6	สภาพทางกายภาพเรือนที่บ้านหมี่ เมืองแปก แขวงเชียงขวาง	91
รูป 4-7	วัดบ้านหมี่ เมืองแปก แขวงเชียงขวางในปัจจุบัน	91
รูป 4-8	สภาพกลุ่มเรือนในบ้านกาง เมืองคูน แขวงเชียงขวาง	91
รูป 4-9	สภาพแวดล้อมธรรมชาติของบ้านนาอู่ เมืองคูน แขวงเชียงขวาง	91
รูป 4-10	แสดงบริบทธรรมชาติในพื้นที่ที่แตกต่างกัน ในฤดูแล้ง ช่วงเวลาปกติ และช่วงน้ำหลาก ของบ้านลานคา ตำบลโคกคราม อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี	92
รูป 4-11	คณะวิจัยจากอีสานและ สปป.ลาว สัมภาษณ์ผู้ใหญ่ศักดิ์ศิลป์ วงษ์พันธ์ุ ผู้ใหญ่นานหมู่ 1 บ้านโคกโก ตำบลมะขามล้ม อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี	93
รูป 4-12	การทำนาในเชียงขวางปัจจุบัน	95

รูป 4-13	ลักษณะทางกายภาพของกลุ่มเรือนในระบบเครือญาติที่บ้านโคกโก หมู่ 1 ตำบลมะขามล้ม อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี	97
รูป 4-14	สภาพแวดล้อมของบ้านมะขามล้ม	97
รูป 4-15	สภาพแวดล้อมของบ้านวัดโบสถ์	97
รูป 4-16	แสดงผังกลุ่มเรือนระบบเครือญาติของบ้านมะขามล้ม หมู่ 3 กลุ่มเรือนของนายศรีไพร พันธุ์ชัย	98
รูป 4-17	กลุ่มเรือนของผู้ใหญ่ศักดิ์ศิลป์ วงษ์พันธุ์ และญาติพี่น้อง บ้านโคกโก หมู่ 1	98
รูป 4-18	ผังกลุ่มเรือนระบบเครือญาติ บ้านมะขามล้ม หมู่ 3 ของนายเสนาะ มาตรวิจิตร และกลุ่มเรือนสกุลดวงจันทร์	99
รูป 4-19	ผังเรือนและรูปด้านของเรือนนายเสนาะ มาตรวิจิตร บ้านมะขามล้ม หมู่ 3	99
รูป 4-20	เรือนนางบุญเสริม กุณาทน อายุการสร้าง 50 ปี เลขที่ 15 หมู่ 3 บ้านวังรอ ตำบลวังมหาร อำเภотаตะโก จังหวัดนครสวรรค์	100
รูป 4-21	เรือนนายทิม โสมภีร์ อายุการสร้าง 40 ปี เลขที่ 30 หมู่ 3 บ้านวังรอ ตำบลวังมหาร อำเภотаตะโก จังหวัดนครสวรรค์	100
รูป 4-22	เปรียบเทียบเรือนจั่วแฝดหลายรูปแบบหลายอายุการสร้าง	101
รูป 4-23	เรือนจั่วแฝดรูปลักษณะง่ายกว่าเดิม และเรือนจั่วเดียวบนผังพื้นแบบเดิม	102
รูป 4-24	แสดงลักษณะพื้นที่ใช้สอยในการอยู่อาศัยของชาวพวนบ้านมะขามล้ม ซึ่งมีพื้นที่ใช้สอยหลักคือโถงกลาง มีส่วนนอนคู่ขนานกับโถงกลางและครัวปิดท้ายเรือน	103
รูป 4-25	ลักษณะเรือนพวนเขียงขวางเกาะตัวตามยาวของถนน	105
รูป 4-26	การต้อนรับผู้มาเยือนแบบเรียงแถวเสมือนคล้อยตามการจัดเรือนเกาะยาวตามถนน	105
รูป 4-27	รูปทรงเรือนพวนโบราณจากการสันนิษฐานโดยนพดล จันทวีระ จากเอกสาร “ในความทรงจำ” ของพุมิ วงวิจิต (2546:18-19)	106
รูป 4-28	ผังพื้นเรือนพวนในอดีต ถอดความเป็นรูปแบบผังพื้นโดย อรศิริ ปาณินท์ (บน) ทรงยศ วีระทวีมาศ และ นพดล ตั้งสกุล (กลาง) และ นพดล จันทวีระ (ล่าง)	107
รูป 4-29	ผังพื้นสันนิษฐานโดย นพดล จันทวีระ จากเอกสารของคำตา อุดมสุข (อ้างใน ทรงยศ วีระทวีมาศ และคณะฯ มปป. มปป.:38)	109
รูป 4-30	เปรียบเทียบผังพื้นเรือนจากการสำรวจภาคสนาม (ตุลาคม 2552) บ้านหมี เมืองแปก (บนซ้าย) บ้านนาอู่ เมืองคุน (บนขวา) คุ่มบ้านโรงสี เมืองคุน (ล่างซ้าย) และบ้านทาง เมืองคุน (ล่างขวา)	111
รูป 4-31	ผังเรือนเวียงจันทน์ (ไซฟี เคลมองค์ ชาปองเตียร์ และปีแอร์ เคลมองค์ (เกรียงไกร เกิดศิริ (แปล) มปป. มปป.:89)	113

รูป 4-32	เรือนอนุรักษ์ของแม่ต๋ิงคำ และพ่อบัวลา คำวงใส ที่บ้านดอนหนูน เมืองไซธานี เวียงจันทน์	113
รูป 4-33	เรือนเวียงจันทน์ที่บ้านหัวห้า เมืองหาดชายฟอง เวียงจันทน์	113
รูป 4-34	ผังหมู่บ้านที่อายุเกิน 100 ปี ถนนรูปทรงอิสระ ไม่มีรั้วบ้าน และมีช่องระหว่างกลุ่มเรือน	116
รูป 4-35	ผังหมู่บ้านที่อายุ 50-100 ปี เริ่มปรับเปลี่ยนเป็นถนนแบบตาราง มีรั้วกันระหว่างเรือน	116
รูป 4-36	ยุงข้าวที่ยังหลงเหลือในบ้านมะขามล้ม	118
รูป 4-37	เครื่องมือ เครื่องใช้ที่ยังผลิต	118
รูป 4-38	เรือนจั่วแปดมีเรือนครัววางอัดลักษณะของเรือนพวนบ้านมะขามล้ม	118
รูป 4-39	ใต้ถุนเรือนยังใช้ได้เสมอในช่วงที่น้ำยังไม่หลาก	118
รูป 4-40	เรือนพวนที่บ้านโรงสี เมืองคุน จากการสำรวจภาคสนาม	121
รูป 4-41	เรือนพวนที่บ้านหมี่ เมืองปาก จากการสำรวจภาคสนาม	121
รูป 4-42	เรือนพวนบ้านหัวกระสังข์ ตำบลบ้ายช่อง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา	123
รูป 4-43	เรือนพวนแบบโถงโปร่งที่มีองค์ประกอบป้องกันจากภายนอกที่แข็งแรง บ้านม่วงขาว ตำบลโคกปี่ อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี	124

บทที่ 5 ลาวเวียง

รูป 5-1	แหล่งที่ตั้งของชาวลาวเวียง(ชาวลาวหัวเมืองลาว) ในภาคกลาง ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น	128
รูป 5-2	ลักษณะของชุมชนที่ล้อมรอบด้วยพื้นที่ในการทำนา	135
รูป 5-3	ลักษณะการวางตัวเรือนที่มีทิศทางที่ขนานกัน ที่บ้านหัวห้า เมืองหาดชายฟอง	137
รูป 5-4	การใช้ประโยชน์จากบ่อน้ำของชาวบ้านที่บ้านหัวห้า เมืองหาดชายฟอง	137
รูป 5-5	ลักษณะผังเรือนและองค์ประกอบการใช้สอย	138
รูป 5-6	ลักษณะการคลุมหลังคาของเรือนแบบไม่มีระเบียง	139
รูป 5-7	ลักษณะการคลุมหลังคาของเรือนแบบมีระเบียง(หรือเทิบ)	139
รูป 5-8	ลักษณะการคลุมหลังคาของพื้นที่ครัว	140
รูป 5-9	การเปลี่ยนแปลงของผังเรือนที่บ้านดอนหนูน เมืองไซธานี ซึ่งเป็นเรือนที่ได้รับ การอนุรักษ์ไว้	141
รูป 5-10	การปรับเปลี่ยนลักษณะเรือนที่บ้านห้อยคำ เมืองจันทะบูลี	141
รูป 5-11	การแบ่งเขตของหมู่บ้านในตำบลบ้านเลือก(หมายเลขแสดงชื่อหมู่บ้าน)	143
รูป 5-12	งานบายศรีสู่ขวัญในตำบลบ้านเลือก อำเภอโพธาราม	146

รูป 5-13	การแต่งกายของชาวลาวเวียงในช่วงเทศกาลและงานบุญประเพณี ในตำบลบ้านเลือก	146
รูป 5-14	กลุ่มบ้านในบริเวณตำบลบ้านเลือกในปี พ.ศ.2455 และตำแหน่งที่ตั้งของ ศาลปู่ตา และศาลปู่ท่ง	147
รูป 5-15	ศาลปู่ตาทั้งสองแห่งในตำบลบ้านเลือก	147
รูป 5-16	พิธีกรรมทำขวัญและการบำบัดรักษาในงานบุญเบิกบ้าน	149
รูป 5-17	งานบุญเบิกบ้าน ณ ศาลปู่ท่ง ในหมู่ 4 ตำบลบ้านเลือก	149
รูป 5-18	ศาลเจ้าพ่อสายบัวในหมู่ 6	149
รูป 5-19	ลักษณะผังหมู่บ้านและการวางตัวเรือนในบริเวณหมู่ 1 ตำบลบ้านเลือก	150
รูป 5-20	เรือนเครื่องผูกผสมไม้จริงบางส่วน	151
รูป 5-21	การจำลองลักษณะผังเรือนในอดีตของชาวลาวเวียงในตำบลบ้านเลือก	151
รูป 5-22	หิ้งคุณพระที่ยังหลงเหลือในเรือนของชาวลาวเวียงในชุมชนอื่นๆ	152
รูป 5-23	ไม้แป้นทอง และการถ่ายระดับของเรือนนอนและระเบียง	153
รูป 5-24	เรือนดั้งเดิมของชาวลาวเวียงในตำบลบ้านเลือก	154
รูป 5-25	เรือนที่ยังมีองค์ประกอบบางส่วนของเรือนในอดีต	155
รูป 5-26	การลดระดับพื้นภายในของเรือนนอนและโถง	156
รูป 5-27	ลักษณะหลังคาในกลุ่มเรือนที่มีอายุในช่วง 40-60 ปี	157
รูป 5-28	ลักษณะการปิดล้อมบริเวณโถง	157
รูป 5-29	การยกหลังคาสูงสองชั้นบริเวณหน้าเรือนในหมู่ 6 ซึ่งขยาย ออกจากชุมชนหมู่ 1	158
รูป 5-30	การต่อเติมหลังคาบริเวณหน้าบ้านเพื่อทำการค้าในหมู่ 1	159
รูป 5-31	ยุงข้าวที่ยังมีการใช้ในการเก็บข้าว	159
รูป 5-32	เรือนพื้นถิ่นของชาวลาวเวียงในบ้านจรั้งเก่า ตำบลบ้านโข้ง อำเภออุทุมพร จังหวัดสุพรรณบุรี	163

บทที่ 6 ลาว(ครั้ง)คัง

รูป 6-1	ต้นฉบับจดหมายเหตุรัชกาลที่ 2 จ.ศ.117 เลขที่ (14) “นายลาวเมืองพุทังอยู่สามปทวร แขวงเมืองนครชัยศรี 10 คน”	172
รูป 6-2	ต้นฉบับจดหมายเหตุรัชกาลที่ 2 จ.ศ.117 เลขที่ (14) “ลาวเมืองภูคั้งเจ้าเวียงจันทน์ส่งมา”	173
รูป 6-3	ต้นฉบับจดหมายเหตุรัชกาลที่ 2 จ.ศ.117 เลขที่ (14) “ครีลาวภูคั้งแขวงเมืองพิษณุโลกภากันหลับหนีขึ้นไปเมืองเวียงจัน”	173
รูป 6-4	การเปรียบเทียบข้อมูลแผนที่ภูมิประวัติศาสตร์ของภูมิ-เศรษฐกิจ/ ภูมิ-ภาษา/ภูมิ-โบราณคดี	176

รูป 6-5	เปรียบเทียบข้อมูลที่ผลลัพธ์สลับกลับกันในตำแหน่งเสาแฮก-เสาขวัญ ของวีรวัฒน์ และ SPC	182
รูป 6-6	เปรียบเทียบเรือนจากกลันตัน มาเลเซีย เรือนลาวเมืองหลวงพระบาง และเรือนปะกาเกอญอร์(กะเหรี่ยงจกอร์) อุ่มผาง จ.ตาก	183
รูป 6-7	เรือนศรีเมือง ค่ายา และความเป็นลูกผสมของรูปแบบการก่อสร้าง ในเรือนหลังนี้	184
รูป 6-8	เรือนแขวงคำไซ นครเวียงจันทน์ ผังกลับคล้ายเรือนหลวงพระบาง	185
รูป 6-9	เรือนหลังเดียวกันในการวิจัยสองครั้งและการต่อเติมอันเป็นผลจากการอนุรักษ์	186
รูป 6-10	ที่ว่างแบบ “ร้านลุ่ม” ในเรือนลาวหลวงพระบางและเรือนกะเหรี่ยงใน อุ่มผางลุ่มน้ำแม่จัน ตาก	187
รูป 6-11	การพลัดถิ่นแบบสำนึกอัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ (Homeland Idealism diasporic Conscienceness) ของชาวกุดจอก	194
รูป 6-12	การพลัดถิ่นแบบ Boutique Multicultural Manifestation จากการ ตอบรับโดยวาทกรรมการพัฒนา	194
รูป 6-13	แบบจำลองความคิดของ Triangulation Diasporic Manifestation	203
รูป 6-14	ตารางแสดงความฟ้องทางตำแหน่งเนื้อหาในทฤษฎีสำคัญในสาขาวิชาต่างๆ	206

บทที่ 7 ปัจจัยทางกายภาพและวิถีชีวิตที่บ่งบอกอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวในไทย

รูป 7-1	ลักษณะทางกายภาพของเรือนพื้นถิ่นลาวพวน แขวงเชียงขวาง สปป.ลาว	230
รูป 7-2	ลักษณะทางกายภาพของเรือนพื้นถิ่นลาวพวน จ.สุพรรณบุรี ประเทศไทย	230
รูป 7-3	ลักษณะทางกายภาพของเรือนพื้นถิ่นลาวเวียง นครเวียงจันทน์ สปป.ลาว	231
รูป 7-4	ลักษณะทางกายภาพของเรือนพื้นถิ่นลาวเวียง จ.ราชบุรี ประเทศไทย	231
รูป 7-5	ลักษณะทางกายภาพของเรือนพื้นถิ่นลาวครั่ง แขวงหลวงพระบาง สปป.ลาว	231
รูป 7-6	ลักษณะทางกายภาพของเรือนพื้นถิ่นลาวครั่ง จ.ชัยนาท ประเทศไทย	231
รูป 7-7	ลักษณะทางกายภาพของเรือนพื้นถิ่นลาวโซ่ง จ.เดียนเบียน ประเทศเวียดนาม	232
รูป 7-8	ลักษณะทางกายภาพของเรือนพื้นถิ่นลาวโซ่ง จ.เพชรบุรี ประเทศไทย	232
รูป 7-9	ผังหมู่บ้านกุดจอก อำเภอหนองมะโมง จังหวัดชัยนาท	236
รูป 7-10	ผังหมู่บ้านปากอู แขวงหลวงพระบาง	238
รูป 7-11	ผังหมู่บ้านม่วงแก้ว แขวงหลวงพระบาง	238
รูป 7-12	ผังหมู่บ้านปากซี้ แขวงหลวงพระบาง	238
รูป 7-13	สภาพแวดล้อมเมืองเดียนเบียนฟู ประเทศเวียดนาม	246
รูป 7-14	ภาพถ่ายทางอากาศแสดงที่ตั้งถิ่นฐานของชุมชนหมู่บ้านหนองปรัง จังหวัดเพชรบุรี และที่ตั้งถิ่นฐานชุมชนหมู่บ้านเกาะแรด จังหวัดนครปฐม	248
รูป 7-15	แผนที่แสดงการแบ่งเขตการปกครองชุมชนหมู่บ้านหนองปรัง จังหวัดเพชรบุรี และชุมชนหมู่บ้านเกาะแรด จังหวัดนครปฐม	248

รูป 7-16	แสดงการใช้พื้นที่ “เรือน” สำหรับการประกอบพิธีศพ	250
รูป 7-17	แสดงการใช้พื้นที่ “กะล่อห้อง” ภายใน “เรือน” สำหรับการประกอบพิธีเสนเรือน	250
รูป 7-18	แสดงการใช้พื้นที่ “ป่าแหว่” สำหรับการประกอบพิธีศพ	250
รูป 7-19	แสดงการใช้พื้นที่ “ศาลประจำหมู่บ้าน” สำหรับประกอบพิธีไหว้ผีฟ้าและผีบรรพบุรุษ	250
รูป 7-20	แสดงการใช้พื้นที่ “ศาสนสถาน” สำหรับประกอบพิธีกรรมทางศาสนาพุทธ วัดหนองปรัง	250
รูป 7-21	แสดงการใช้พื้นที่ “ศาสนสถาน” สำหรับประกอบพิธีทางศาสนาคริสต์	250
รูป 7-22	แผนที่แสดงตำแหน่ง “ศาลประจำหมู่บ้าน” ชุมชนหมู่บ้านหนองปรัง จังหวัดเพชรบุรี และชุมชนหมู่บ้านเกาะแรด จังหวัดนครปฐม	252
รูป 7-23	แผนที่แสดงตำแหน่ง “ป่าแหว่และศาสนสถาน” ชุมชนหมู่บ้านหนองปรัง จังหวัดเพชรบุรี และชุมชนหมู่บ้านเกาะแรด จังหวัดนครปฐม	252
รูป 7-24	ภูมิประเทศกับสภาพบ้านเรือนและการตั้งถิ่นฐานของชาวไทยดำประเทศเวียดนาม	262
รูป 7-25	ทิวทัศน์ทุ่งนาเมื่อมองจากบริเวณทางเข้าบ้านหนองเข้ ต.หนองปรัง อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี	262
รูป 7-26	ป่าแหว่บริเวณบ้านกุ ต่าบลฮัลลัก (ฮาดลือต) อำเภอมายเงิน จังหวัดเซินลา(ซ้าย) และป่าแหว่บ้านหนองปรัง (หมู่ที่ 3 และหมู่ที่ 4) ต.หนองปรัง อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี (ขวา)	263
รูป 7-27	ตำแหน่งศาลปู่ตา และป่าแหว่ บ้านหนองจิก(หมู่ที่ 1 และหมู่ที่ 2) ต.หนองปรัง อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี	263
รูป 7-28	ตำแหน่งศาลปู่ตาและป่าแหว่ บ้านหนองปรัง (หมู่ที่ 3 และหมู่ที่ 4) ต.หนองปรัง อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี	264
รูป 7-29	ตำแหน่งศาลปู่ตาและป่าแหว่ บ้านหนองปรัง (หมู่ที่ 5 และหมู่ที่ 6) ต.หนองปรัง อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี	264
รูป 7-30	ผังการใช้ที่ว่างใต้ถุนเรือน บ้านนายอุบล อยู่แทน เลขที่ 77/14 บ้านหนองเข้ หมู่ที่ 6	265
รูป 7-31	ผังการใช้ที่ว่างใต้ถุนเรือน บ้านนางแสง หวนระลึก เลขที่ 68 บ้านหนองเข้ หมู่ที่ 6	266
รูป 7-32	กลุ่มเรือนบ้านนายสาย ชมยี่ม นายประเสริฐ บุญช่วย และนายมานพ ลู่वं บ้านหนองปรัง หมู่ที่ 4	266
รูป 7-33	(ซ้าย) เรือนลาวโง่ง เพชรบุรี	268
รูป 7-34	(ขวา) เรือนลาวโง่งที่เหลืออยู่ บ้านแม่ประจันต์ ต.วังไคร้ อ.ท่ายาง จ.เพชรบุรี	268

รูป 7-35 (ซ้าย) เส้า	270
รูป 7-36 (กลาง) รอดหรือหาง	270
รูป 7-37 (ขวา) ฝักมะขาม หรือปิง	270
รูป 7-38 (ซ้าย) พื้นเรือน	270
รูป 7-39 (กลาง) ฝาเรือน	270
รูป 7-40 (ขวา) ช่อ	270
รูป 7-41 (ซ้าย) ดั่ง	270
รูป 7-42 (กลาง) ออกไก่	270
รูป 7-43 (ขวา) แปะหัวเส้า	270
รูป 7-44 (ซ้าย) จันทัน	271
รูป 7-45 (กลาง) แปะลานหรือฮาง	271
รูป 7-46 (ขวา) กลอน	271
รูป 7-47 (ซ้าย) หลังคา	271
รูป 7-48 (กลาง) บันลม หรือ ขอกุด	271
รูป 7-49 (ขวา) บันได	271
รูป 7-50 ยั่งข้าวลาวโซ่ง	272
รูป 7-51 การกลายรูปของเรือนลาวโซ่ง	272
รูป 7-52 เรือนเก่าโครงสร้างไม้ เรือนประยุกต์โครงสร้างไม้ผสมคอนกรีต และเรือนสมัยใหม่ โครงสร้างคอนกรีต : เรือนลาวโซ่ง อ.เขาย้อย	274
รูป 7-53 หลังคาเรือนลาวโซ่ง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี	275
รูป 7-54 ผนังเรือนลาวโซ่ง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี	275
รูป 7-55 พื้นเรือนลาวโซ่ง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี	276
รูป 7-56 รั้ว เรือนลาวโซ่ง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี	276
รูป 7-57 ภาพสถานที่ตั้งชาวลาวโซ่ง เดียนเบียนฟู ประเทศเวียดนาม	278
รูป 7-58 เรือนแหว่ในพิธีศพของชาวลาวโซ่ง หมู่บ้านเกาะแรต อ.บางเลน จ.นครปฐม	281
รูป 7-59 ฝ้ายหญิงกำลังประดับประดาผ้าสีต่างๆ เพื่อใช้ประกอบพิธีศพของ ชาวลาวโซ่ง	283
รูป 7-60 การทอผ้าของหญิงชาวลาวโซ่ง เพื่อใช้สอยตามวัตถุประสงค์ต่างๆ	285
รูป 7-61 ฝ้ายชายกำลังจัดเตรียมเครื่องใช้ประกอบพิธีศพชาวลาวโซ่ง	285
รูป 7-62 กระจาด ชาวลาวโซ่งใส่ของใช้ต่างๆ ทั้งในชีวิตประจำวันและในงานพิธี	286
รูป 7-63 กะเหล็บ	287
รูป 7-64 ชันห่มะ	288
รูป 7-65 การใช้เสื้อฮีคลุ่มโรงศพ ความเชื่อตามพิธีกรรมของชาวลาวโซ่ง	289
รูป 7-66 หมู่บ้านชาวลาวโซ่งที่อยู่ร่วมกับนาข้าวในจังหวัดเดียนเบียนฟู ประเทศเวียดนาม	292

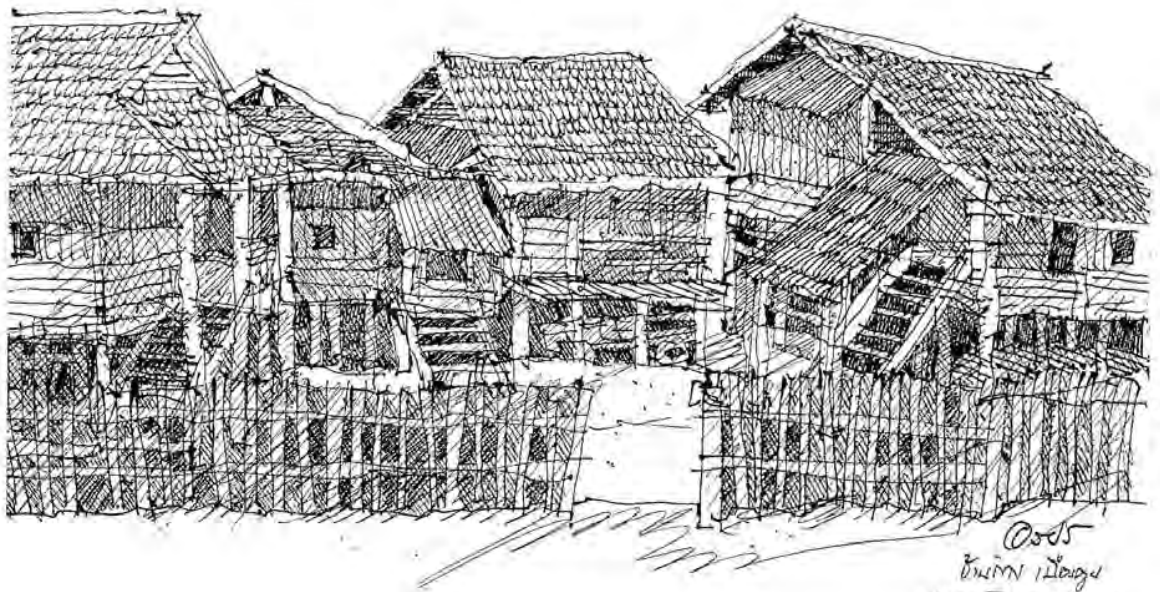
รูป 7-67	งานฝีมือจักสานเป็นงานของผู้ชาย ในรูปผู้ชายชาวลาวโซ่งบ้านเกาะแรต จังหวัดนครปฐม กำลังช่วยกันในพิธีงานศพ	292
รูป 7-68	สะพานที่ทำจากการจักสาน พื้นสะพานก็เป็นไม้ไผ่เช่นกัน จ.เดียนเบียน ประเทศเวียดนาม	294
รูป 7-69	เหลว หรือ ตะเหลว การสานแบบง่ายๆ ที่กลายเป็นเครื่องรางสำหรับ ป้องกันสิ่งร้าย จ.เซินลา ประเทศเวียดนาม	294
รูป 7-70	กะเหล็บ บ้านเกาะแรต นครปฐม	295
รูป 7-71	ขมุก บ้านเกาะแรต นครปฐม	295
รูป 7-72	โฮ่ที่ยังใช้งานอยู่ บ้านเกาะแรต นครปฐม	295
รูป 7-73	ครกตำข้าวที่พิพิธภัณฑ์บ้านเกาะแรต นครปฐม	296
รูป 7-74	สีข้าวโดยใช้แรงงานคน ภาพวาดจากบ้านหนองจิก จ.เพชรบุรี	296
รูป 7-75	กระบุงที่จังหวัดเซินลา ประเทศเวียดนาม สานด้วยลายสองทั้งใบ	296
รูป 7-76	โหล่หนึ่งวางคู่กับแอบข้าวและกะเหล็บ ที่ อ.ดอนมะเกลือ จ.สุพรรณบุรี	299
รูป 7-77	โหล่หนึ่งแบบเดียวกัน ยังพบเห็นใช้กันทั่วไป เมืองเซินลา ประเทศเวียดนาม	299
รูป 7-78	เปรียบเทียบตั้งสองตัวซึ่งโครงเป็นไม้เหมือนกัน แต่วัสดุที่ทำส่วนนั่งต่างกัน อันหนึ่งเป็นไม้ไผ่ อีกอันหนึ่งเป็นสายรัดพลาสติก จังหวัดเซินลา ประเทศเวียดนาม	299
รูป 7-79	การใช้เชือกพลาสติกเสริมส่วนกันของตะเหล็บเพื่อเพิ่มความทนทาน จังหวัดเดียนเบียน ประเทศเวียดนาม	299
รูป 7-80	เครื่องจักสานจากวัสดุธรรมชาติ (จนถึงพลาสติก) อยู่ร่วมกันกับเครื่องใช้ ที่เกิดจากวัสดุแบบใหม่ อ.บ้านแพ้ว จ.สมุทรสาคร	300
รูป 7-81	กระบุงสานที่ใช้สายรัดของพลาสติก แล้วยึดด้วยลวดมีความแข็งแรงมาก กว่าวัสดุที่มาจากธรรมชาติ อ.บ้านแพ้ว จ.สมุทรสาคร	300
รูป 7-82	ห้องครัวสมัยใหม่ในเรือนชาวลาวโซ่ง ในรูปจะเห็นหม้อหุงข้าวและเตาแก๊ส เมืองเซินลา ประเทศเวียดนาม	300
รูป 7-83	ครัวไฟแบบโบราณที่ยังคงใช้งานอยู่ เมืองเซินลา ประเทศเวียดนาม	300
รูป 7-84	รูปทรงของกะเหล็บที่พบมากในประเทศไทย บ้านเกาะแรต จ.นครปฐม	302
รูป 7-85	เหล็บหรือกะเหล็บที่พบมาในเวียดนาม เมืองเซินลา ประเทศเวียดนาม	302
รูป 7-86	ปากด้านบนของกะเหล็บเป็นรูปร่างกลม บ้านเกาะแรต จ.นครปฐม	302
รูป 7-87	ด้านข้างของกะเหล็บจะแบนสำหรับสะพายแนบลำตัว เมืองเซินลา ประเทศเวียดนาม	302
รูป 7-88	การสะพายกะเหล็บของชาวลาวโซ่งในประเทศไทย	303
รูป 7-89	การสะพายกะเหล็บของชาวไทดำ(ลาวโซ่ง) ในเมืองเซินลา ประเทศเวียดนาม	303

บทที่ 8 สรุปผลการวิจัย

รูป 8-1	แหล่งที่ตั้งของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว ทั้ง 4 กลุ่ม	309
รูป 8-2	เรือนลาวโห่งที่ตำบลเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี (ซ้าย) และที่ตำบล หนองสองห้อง อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร (ขวา)	314
รูป 8-3	เรือนพวนที่บ้านมะขามล้ม (ซ้าย) และบ้านโคกโก (ขวา) ตำบลมะขามล้ม อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี	318
รูป 8-4	เรือนลาวเวียงที่ตำบลบ้านเลื่อ (ซ้าย) และบ้านสิงห์ (ขวา) อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี	320
รูป 8-5	เรือนลาวครั่ง(ลาวคัง) ที่บ้านกุดจอก อำเภอหนองมะโมง จังหวัดชัยนาท	323

สารบัญตาราง

	หน้า
บทที่ 2	
ตาราง 2-1 แสดงกลุ่มข้อมูลกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว ที่เคลื่อนย้ายจากถิ่นฐานเดิม สู่ถิ่นฐานใหม่ในลุ่มน้ำภาคกลางของไทย	34
ตาราง 2-2 แสดงข้อมูลเมือง(จังหวัด) และหมู่บ้านที่มีการตั้งถิ่นฐานของกลุ่ม ชาติพันธุ์ไท-ลาว อย่างเข้มข้น	41
บทที่ 3	
ตาราง 3-1 เมืองคนไทในภาคตะวันตกเฉียงเหนือของเวียดนาม	58
บทที่ 7	
ตาราง 7-1 ตัวอย่างประเพณีและพิธีกรรมการใช้ที่ว่างของชาวไทดำ ประเทศ เวียดนาม และชาวลาวโซ่ง จังหวัดเพชรบุรี	267
บทที่ 8	
ตาราง 8-1 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ ระบบนิเวศและวิถีชีวิต	310

၀၁၀၅
ပုံနှိပ် / ပုံနှိပ်
// ၂၀၁၃/၀၁/၁၀ အင်္ဂါနေ့
၆၈ ဂရုတ်/၆၈၆၃

บทที่ 1 บทนำ

ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

เหตุผลของการเลือกหัวข้อวิจัย

นิเวศวิทยาชาติพันธุ์ (Ethnoecology) เป็นมุมมองทางมานุษยวิทยาที่ให้ความสนใจกับสัมพันธภาพระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ (ยศ สันตสมบัติ : 2547) และในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในวิถีการดำรงชีวิต จะมีการแทรกตัวของสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้างที่มนุษย์เสริมแต่งเข้าไปในสภาพแวดล้อมธรรมชาติของแต่ละบริบทและแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ด้วยภูมิปัญญา หรืออีกนัยหนึ่งด้วยมิติทางวัฒนธรรมนั่นเอง ทำให้เกิดการผสมเป็นนิเวศวิทยาวัฒนธรรมชาติพันธุ์ (Cultural Ethnoecology) ยศ สันตสมบัติ (2547:2) ได้อ้างถึง Harold Conklin : 1954 ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “The Relation of the Hanunuo Culture of the Plant World” ว่าการศึกษาในแนวของนิเวศวิทยาชาติพันธุ์ได้เริ่มต้นโดยใช้ชื่อที่มีความหลากหลาย อาทิเช่นวิทยาศาสตร์ชาติพันธุ์ (Ethnoscience) พฤกษศาสตร์ชาติพันธุ์ (Ethnobotany) นิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Cultural Ecology) และระบบความรู้พื้นบ้าน (Traditional Ecological Knowledge) เป็นต้น ในแนวคิดลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับอานันท์ กาญจนพันธ์ : 2543 ที่กล่าวถึงแนวคิดระบบนิเวศชุมชน (Community Ecosystem) ว่าเป็นการเชื่อมโยงระหว่างสังคมหรือชุมชนกับระบบทรัพยากร สังคมได้ปรับเปลี่ยนฐานทรัพยากรจนกลายเป็นวิถีชีวิต ทำให้เกิดความกลมกลืนระหว่างมนุษย์ที่เป็นชุมชนกับระบบทรัพยากร เช่น ชาวสวนที่นครชัยศรีและดำเนินสะดวก ได้ปรับพื้นที่ราบลุ่มที่น้ำท่วมให้กลายเป็นสวนยางพาราและคูคลอง ชุมชนประมงชายฝั่งมีวิถีชีวิตที่พึ่งพาทรัพยากรชายฝั่งจนกลายเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน ศรีศักร วัลลิโภดม : 2544 ได้อธิบายรายละเอียดและแนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมไวโน “พัฒนาการทางสังคม-วัฒนธรรมไทย” ไว้ว่า คนในท้องถิ่นแต่เดิมปรับตัวสามสภาพแวดล้อมท้องถิ่นที่ต่างกัน ทำให้เกิดรูปแบบของการดำรงชีวิตหรือวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งนักวิชาการส่วนใหญ่มักใช้คำว่า “วัฒนธรรมชุมชน” แต่ ศรีศักร วัลลิโภดม เห็นควรใช้คำว่า “วัฒนธรรมท้องถิ่น” เพราะสังคมไทยแต่ดั้งเดิมมิได้มีชีวิตอยู่กับชุมชนหนึ่งโดดๆ มีความเกี่ยวเนื่องกับหลายชุมชนในลักษณะเครือข่าย ฉัตรทิพย์ นาถสุภา : 2544 ได้เสนอแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนที่มีวัฒนธรรมชุมชนเป็นเครื่องมือเพื่อเป็นเป้าหมายในการสร้างเศรษฐกิจวัฒนธรรม ซึ่งมีความต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรม

จากเอกสารวิชาการและวิจัยต่างๆ ดังกล่าวข้างต้น ได้พบว่าการศึกษานิเวศวิทยาวัฒนธรรมชาติพันธุ์ เป็นการศึกษาแบบองค์รวมที่น่าสนใจ และในช่วง 2545-2549 อรศิริ ปาณินท์ : 2550 ได้ศึกษาในโครงการวิจัยเมธีวิจัยอาวุโส สกว. ในโครงการ **“ภูมิปัญญา พัฒนาการ และความสัมพันธ์ระหว่างกันของเรือนพื้นถิ่นไทย-ไท : คุณลักษณะของสถาปัตยกรรมสิ่งแวดล้อมในเรือนพื้นถิ่น”** และให้นิยามของสถาปัตยกรรมสิ่งแวดล้อมไว้ว่า คือ **สถาปัตยกรรมที่ตระหนักในข้อจำกัดของสภาพแวดล้อมธรรมชาติและสามารถดำรงอยู่ในสภาพแวดล้อมได้อย่างสมดุลด้วยภูมิปัญญา** ซึ่งเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ของมนุษย์และสภาพแวดล้อม ด้วยการศึกษาแบบองค์รวม ทั้งสภาพแวดล้อมธรรมชาติ วิถีชีวิต และสภาพแวดล้อมสรรค์สร้างที่มนุษย์และกลุ่มชาติพันธุ์สอดแทรกไว้ด้วยภูมิปัญญา

จากการศึกษาดังกล่าวได้ทำการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ไทยและไททั้งในและนอกประเทศ 6 กลุ่ม คือ ไทจีนเชียงใหม่-เชียงตุง ไทลื้อพะเยา-สิบสองปันนา ไทดำเพชรบุรี-เดียนเบียนฟู ไท-ลาวในภาคอีสาน และสปป.ลาว ไทใหญ่แม่ฮ่องสอน และใต้คง มณฑลยูนนาน และสุดท้ายคือไทยมุสลิมภาคใต้กับมุสลิมในมาเลเซีย ในบรรดา 6 กลุ่มที่ศึกษาล้วนมีระบบนิเวศและวิถีชีวิตแตกต่างกันที่น่าสนใจทั้งสิ้น ในบทสรุปของการศึกษาทุกกลุ่มพบว่าความสัมพันธ์ระหว่างระบบนิเวศและวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ไทนอกประเทศมีมากกว่ากลุ่มชาติพันธุ์ไทในประเทศทั้งสิ้น

จากบทสรุปของการศึกษาเปรียบเทียบ 6 กลุ่มดังกล่าว เมื่อนำมาวิเคราะห์ต่อเนื่องถึงความสัมพันธ์ระหว่างระบบนิเวศและวิถีชีวิต ได้พบข้อสังเกตที่น่าจะนำมาศึกษาวิจัยต่อเนื่อง คือกลุ่มไท-ลาว

การศึกษากลุ่มไท-ลาวที่ทำการศึกษเสร็จสิ้นไปแล้วนั้นเป็นการศึกษาเปรียบเทียบบริบทของพื้นที่ภาคอีสานในเขตจังหวัดติดต่อกับ สปป.ลาว อันได้แก่จังหวัดมุกดาหารและกาฬสินธุ์ ศึกษาเปรียบเทียบกับพื้นที่เมืองเชียงขวางและเมืองพนมใน สปป.ลาว ได้ผลสรุปออกมาเป็นความคล้ายคลึงทั้งสภาพแวดล้อมธรรมชาติ หมู่บ้าน เรือนและวิถีชีวิต โดยการศึกษาในครั้งนี้เป็นการศึกษาร่วมกันระหว่างนักวิชาการไทยจากมหาวิทยาลัยขอนแก่น และนักวิชาการลาวจากมหาวิทยาลัยแห่งชาติลาว ภายใต้การกำกับดูแลของหัวหน้าชุดโครงการ หลังจากศึกษากลุ่มวิจัยจบสิ้นและตีพิมพ์ผลสรุปของทุกโครงการออกมาแล้ว หัวหน้าชุดโครงการได้ทำการศึกษาต่ออีกลงไปในพื้นที่ของไท-ลาว ได้พบลักษณะเด่นที่น่าสนใจมาก คือ กลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวมิได้กระจายตัวอยู่ในพื้นที่ภาคอีสานของไทยเท่านั้น แต่ได้พบว่าในพื้นที่เขตลุ่มน้ำสำคัญในภาคกลางทั้งในพื้นที่ลุ่มน้ำท่าจีน ลุ่มน้ำแม่กลอง และลุ่มน้ำเพชรบุรี ได้พบหลักฐานการกระจายตัวของการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว โดยศึกษาวิเคราะห์จาก**กลุ่มที่ยังใช้ภาษาพูดและยังใช้งานอยู่ถึงปัจจุบัน** (สุวรรณ เลี่ยมประดิษฐ์ และ กันทิมา วัฒนประเสริฐ : 2539) ในพื้นที่ชุมชนลาวลุ่มน้ำท่าจีน ในพื้นที่**ตำบลศรีสำราญ อำเภอสองพี่น้อง และตำบลมะขามล้ม อำเภอบางปลาหม้อ จังหวัดสุพรรณบุรี ตำบลเนินขาม อำเภอนาคู และตำบลกุดจอก อำเภอนองมะโมง จังหวัดชัยนาท ตำบลหนองสองห้อง จังหวัดสมุทรสาคร และตำบลเกาะแรด อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม** ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่กลองพบที่**อำเภอบ้านโป่งและอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี** และในพื้นที่ลุ่มน้ำเพชรบุรีพบที่**อำเภอนองหญ้าปล้อง และอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี** ซึ่งในบริบทของพื้นที่ต่างๆ ที่กล่าวมาล้วนมีสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศที่ต่างกันโดยสิ้นเชิงกับบริบทของภาคอีสานและสปป.ลาว ทำให้มีคำถามซึ่งเป็นโจทย์ของงานวิจัยเกี่ยวกับการปรับตัวในบริบทใหม่ตามมาทันที

โจทย์วิจัย

- ในบริบทของลุ่มน้ำภาคกลาง ซึ่งมีความต่างไปจากพื้นที่อีสานและ สปป.ลาว ทำให้ชีวิตและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวเป็นอย่างไร?.....การปรับตัวในระบบนิเวศ
- ทรัพยากรทางชีวภาพในบริบทใหม่ทำให้เกิดการปรับตัวเพียงไร?.....การปรับตัวในวิถีชีวิตและระบบเศรษฐกิจ

- ภูมิปัญญาใหม่ที่เกิดมาพร้อมบริบทใหม่เพื่อการปรับตัวให้วิถีชีวิตและระบบนิเวศมีความสมดุลเป็นอย่างไร?.....การปรับตัวและ/หรือก่อให้เกิดภูมิปัญญา
- หมู่บ้านและเรือนไท-ลาว ในภาคกลางมีความเหมือนหรือความต่างไปจากหมู่บ้านและเรือนไท-ลาวในภาคอีสานและใน สปป.ลาวอย่างไร? เพราะเหตุใด?.....การปรับตัวทางกายภาพที่แสดงออกกับผังหมู่บ้าน
- แนวโน้มในอนาคตของชุมชนไท-ลาวในพื้นที่ภาคกลางจะเป็นอย่างไร?.....การปรับตัวของเรือนและสภาพแวดล้อม

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ นักวิชาการส่วนหนึ่งได้ศึกษาวิจัยในโครงการเดิมที่รับทุนเมธีวิจัยอาวุโส ที่เกี่ยวเนื่องกับกลุ่มไท-ลาวมาแล้ว รวมทั้งนักวิชาการจากคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยแห่งชาติลาว และมหาวิทยาลัยสุพานุงค์ ซึ่งให้ความอนุเคราะห์ในการนำเข้าสู่หมู่บ้านใน สปป.ลาว โดยในโครงการใหม่จะได้เข้าพื้นที่ในภาคกลางซึ่งแตกต่างไปจากภาคอีสานและ สปป.ลาว ซึ่งจะทำให้มิติของความคิดที่สัมพันธ์กับนิเวศวิทยาวัฒนธรรมกว้างขวางขึ้นจากการเข้าสำรวจในพื้นที่จริง

องค์ความรู้ใหม่ที่คาดว่าจะได้รับ

- การปรับตัวและภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว ในพื้นที่ที่มีระบบนิเวศที่ต่างไปจากที่เคยตั้งถิ่นฐาน
- ลักษณะหมู่บ้านและชุมชนในพื้นที่ใหม่
- วัฒนธรรมที่แปรเปลี่ยนตามทรัพยากรชีวภาพในพื้นที่ใหม่
- การปรับตัวของวิถีชีวิตและเรือนพื้นถิ่น
- การเสริมสร้างภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Cultural Landscape) อย่างยั่งยืน
- การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

ผลกระทบขององค์ความรู้ใหม่ที่จะได้รับต่อความก้าวหน้าทางวิชาการของสาขาที่ทำการ

วิจัย

- นิเวศวิทยาวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์และความสัมพันธ์กับทรัพยากรชีวภาพที่แปรเปลี่ยนไปจากเดิม
- ระบบการวางผังชุมชนและหมู่บ้านในระบบที่แตกต่างไปจากเดิม
- ภูมิปัญญาใหม่กับทรัพยากรชีวภาพที่เกี่ยวข้องกับการอยู่และการดำรงชีพ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- เพื่อค้นหาความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิตของระบบนิเวศของกลุ่มชนที่มีบริบทของการตั้งถิ่นฐานแตกต่างไปจากพื้นที่เดิมในครั้งบรรพบุรุษ
- เพื่อค้นหาถึงการปรับตัวและภูมิปัญญาใหม่ที่เกิดขึ้นในบริบทใหม่

- เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ถึงลักษณะทางกายภาพของหมู่บ้านและเรือน รวมทั้งความเชื่อที่ยังหลงเหลือในวิถีชีวิต
- เพื่อศึกษาและเสนอแนะการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนของกลุ่มชน

ผลงานวิจัยและวิชาการที่เกี่ยวข้อง

เนื่องจากเนื้อหาของงานวิจัยเป็นการศึกษาบูรณาการหลายสาขาอันประกอบด้วยเนื้อหาหลักที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศ ซึ่งสัมพันธ์กับวัฒนธรรมการอยู่อาศัยของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว ในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางของประเทศไทย ซึ่งจำเป็นต้องศึกษาเปรียบเทียบกับกลุ่มไท-ลาว ในภาคอีสานของไทย ดังนั้นผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจำเป็นต้องแยกเป็นหลายกลุ่ม ซึ่งศึกษาเกี่ยวเนื่องทั้งกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวในประเทศไทยและ สปป.ลาว อันประกอบด้วย

- ประวัติศาสตร์และการตั้งถิ่นฐาน
- ระบบนิเวศและสภาพแวดล้อม
- วัฒนธรรม คติความเชื่อ ประเพณี
- ศาสนสถาน
- เรือนและชุมชน

ทุกเนื้อหาจำเป็นต้องศึกษาย้อนในอดีตพร้อมกับค้นหาพลวัตและแนวโน้มในอนาคต

ประวัติศาสตร์และการตั้งถิ่นฐาน

เนื้อหาเกี่ยวเนื่องกับประวัติศาสตร์และการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวที่เป็นผลงานวิจัยหรือหนังสือ มีปริมาณค่อนข้างน้อย ส่วนใหญ่เป็นบทความทางวิชาการและบทของหนังสือ เนื้อหาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และการตั้งถิ่นฐานเท่าที่สืบค้นได้ พบหนังสือ **ประวัติศาสตร์ลาว** (เดิม วิชาญพจนกิจ : 2513) และ **ไท ลาว อีสาน** (นิวัฒน์ พ.ศรีสุวรรณนันท : 2529) **ห้วงพื้นที่ห้าทั้งหก : ชนชาติและความขัดแย้งในประวัติศาสตร์** (จิระนันท์ พิตรปรีชา : 2530) **เปิดแหล่งอารยธรรมโลกที่อีสาน** (สุจิตต์ วงษ์เทศ : 2530) มีเนื้อหาที่กล่าวถึงเมืองและประวัติศาสตร์ของการตั้งชุมชน สองเล่มแรกกล่าวถึงเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว ทั้งในและนอกประเทศ ส่วนสองเล่มหลัง เล่มแรกกล่าวถึงเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ไทยนอกประเทศ เล่มหลังกล่าวถึงเฉพาะในอีสาน นอกจากนั้นยังมีนักวิชาการลาวเรียบเรียงหนังสือประวัติศาสตร์และการตั้งถิ่นฐาน คือ นครเชียงทอง หลวงพระบาง (หุมพัน รัตตะนะวง : 2537) ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับความเป็นมาของนครหลวงพระบาง ประวัติศาสตร์ลาว (มหาสีลา วีระวงศ์ และ สมหมาย เปรมจิต : 2540) กล่าวถึงลาวในเนื้อหาของเมือง ประวัติศาสตร์ของการตั้งชุมชน ความเชื่อต่อสภาพทางกายภาพ การพัฒนาของเรือนและวัฒนธรรมท้องถิ่น **ตามรอยสวัสดิกะ สาวกำเนิดไทย-ลาว** (ชลธิรา สัตยวัฒนา และ ชัยสิริ สมุทวณิช : 2540) กล่าวถึงเนื้อหาของเมือง ประวัติศาสตร์การก่อตั้งชุมชนและวัฒนธรรมท้องถิ่นทั้งในประเทศไทยและลาว **ประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรมของสิบสองจุไท** (ภักทิยา ยิมเรวัต : 2540) เป็นบทความวิจัยซึ่งสรุปมาจากหนังสือและงานวิจัยชื่อเดียวกัน ได้ศึกษาสิบสองจุไทในเนื้อหาของเมือง ชุมชนเมือง ชุมชนชนบท ประวัติศาสตร์ของการตั้งชุมชน รวมทั้งลักษณะทางกายภาพของชุมชน

ระบบนิเวศและสภาพแวดล้อม

เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศและสภาพแวดล้อมนี้เป็นเนื้อหาที่สับสนพบว่ามื่อนักวิชาการที่กล่าวถึงเนื้อหาในในกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวน้อยมาก ส่วนใหญ่ไปให้ความสนใจกับตัวสถาปัตยกรรมและวัฒนธรรม นักวิชาการที่สนใจในเนื้อหาส่วนใหญ่เป็นนักวิชาการในท้องถิ่นอีสาน

ชุมชนชนบทและบ้านชนบทในภาคอีสาน (สุนทร ตุลยสุข : 2530) ได้เสนอบทความวิชาการขนาดยาวในวารสารวิชาการของมหาวิทยาลัยขอนแก่น โดยเน้นเนื้อหาของเรือนอีสานและสภาพแวดล้อม รวมทั้งรูปแบบของเรือนที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม **คู่มือการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางด้านกายภาพประเภทวัดเล่มที่ 3 : วัดในภาคอีสาน** (อรศิริ ปาณินท์ และคณะ : 2530) เป็นการศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาของวัดและรูปแบบโดยเน้นความสำคัญของสภาพแวดล้อมของวัดทั้งฝั่งบริเวณของวัดและการเชื่อมโยงกับสภาพแวดล้อมภายนอก **สังเขปการตั้งถิ่นฐานมนุษย์ในภาคอีสาน** (วิวัฒน์ เตมียพันธ์ : 2530) เสนอแนวคิดเกี่ยวกับโลกทัศน์และสภาพแวดล้อมเมืองและชุมชน **สถาปัตยกรรมกลุ่มชนสายวัฒนธรรมไท-ลาว** (วิโรฒ ศรีสุโร : มปป.) เสนอการศึกษาและวิเคราะห์บ้านและวัดในแง่ของประวัติศาสตร์ รูปแบบและปรัชญาความเชื่อ โดยเน้นความสำคัญของสภาพแวดล้อมธรรมชาติที่เป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบของวัดและบ้าน **ล่องน้ำอู ภูดอยเสียดฟ้า สุดทางพงสาลี** (วิโรฒ ศรีสุโร : 2538) เป็นบทความในวารสารอาษาที่เน้นความสำคัญของสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศและการผสมผสานวิถีชีวิตกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศ **เรือนไทดำ** (โชติมา จตุรงค์ : 2540) เสนองานวิจัยเกี่ยวเนื่องกับไทดำที่เน้นความเชื่อมโยงของชุมชนเมือง ชุมชนชนบท ประวัติศาสตร์ชุมชน ระบบนิเวศ ลักษณะทางกายภาพและโลกทัศน์ สภาพแวดล้อม เป็นการศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นแบบบูรณาการ **ลาวโซ่ง : พลวัตรบววัฒนธรรมในสองทศวรรษ** (สุมิตร ปิติพัฒน์ และ เสมอชัย พูลสุวรรณ : 2540) ได้เสนองานวิจัยซึ่งได้ศึกษาวิเคราะห์กลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ(ลาวโซ่ง) ในเนื้อหาของชุมชนชนบท ประวัติศาสตร์ชุมชน ความเชื่อ โลกทัศน์ต่อสภาพแวดล้อม และวัฒนธรรมท้องถิ่น

ข้อมูลที่สับสนการศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว ทั้งในประเทศไทยและลาวที่เน้นการศึกษาความสัมพันธ์ของสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศกับวิถีชีวิตมีเพียง 7 ชิ้น ในช่วง 2 ทศวรรษ (2530-2551)

วัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณี

เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม ความเชื่อ และประเพณี เมื่อเปรียบเทียบกับการศึกษาในเนื้อหาอื่นๆ มีค่อนข้างมาก และมีการศึกษากระจายตัวหลายกลุ่มในชาติพันธุ์ลาว อาทิ **ผู้ไท ไทดำ พวน** เป็นต้น เอกสารเท่าที่สับสนประกอบด้วย **ประเพณี คติความเชื่อที่มีต่องานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น** (สุวิทย์ จิระมณี : 2530) เอกสารนี้เป็นบทของหนังสือซึ่งเป็นงานพัฒนาความรู้ เนื้อหาสาระกล่าวถึงชุมชนชนบทที่เน้นความสำคัญของความเชื่อต่อกายภาพ และวัฒนธรรมท้องถิ่น **ชุมชนชนบทและบ้านชนบทในภาคอีสาน** (สุนทร ตุลยสุข : 2530) เสนองานพัฒนาความรู้ของชุมชนชนบทที่มีเนื้อหาเกี่ยวเนื่องหลายประเภท ซึ่งรวมถึงความเชื่อต่อกายภาพ โลกทัศน์ต่อสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่น และระบบนิเวศ ซึ่งเป็นการศึกษาแบบองค์รวมทำให้เข้าใจสภาพแวดล้อม ความเชื่อ และวัฒนธรรมอีสานได้ชัดเจน **เสาหลักบ้านในภาคอีสาน** (วิโรฒ ศรีสุโร และ ธาดา สุทธิธรรม : 2534) เสนองานวิจัยเสาหลักบ้านซึ่ง

สัมพันธ์กับเนื้อหาสาระของเมือง ชุมชนเมือง และชุมชนชนบท โดยเสนอประเด็นของเนื้อหาทางประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานและความเชื่อต่อกายภาพ และวัฒนธรรมท้องถิ่น **ความเชื่อที่มีต่อการตั้งถิ่นฐานและสถาปัตยกรรมบ้านเรือน** (สุรัตน์ วรารัตน์ : 2537) ได้เสนอบทความที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อในการปลูกเรือนทั้งในชุมชนเมืองและชุมชนชนบท **วัฒนธรรมอีสานกับการพัฒนา** (วิโรฒ ศรีสุโร : 2538) ให้ข้อคิดไว้ในบทความวิชาการขนาดยาวถึงโลกทัศน์ของอีสาน ความเชื่อกับการอนุรักษ์และพัฒนา **ประเพณีชาวไทยโซ่งที่เกาะแรด** (นุกูล ชมภูนิช : 2532) เสนองานวิจัยเกี่ยวเนื่องกับชุมชนชนบทของไทย โซ่งหรือลาวโซ่งที่บ้านเกาะแรด ในประเด็นเนื้อหาของประวัติศาสตร์ ความเชื่อ โลกทัศน์ต่อสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่น **เรือนไทดำ : กรณีศึกษาเพชรบุรี** (โชติมา จตุรงค์ : 2540) เสนองานวิจัยที่มีเนื้อหาหลากหลายสัมพันธ์กับแบบบูรณาการ และเน้นประเด็นความเชื่อต่อกายภาพและวัฒนธรรมท้องถิ่นด้วย เช่นเดียวกับ **ลาวโซ่ง : พลวัตระบบวัฒนธรรมในสองทศวรรษ** (สมิตร ปิติพัฒน์ และ เสมอชัย พูลสุวรรณ : 2540) เสนองานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชุมชนชนบทซึ่งเป็นประเด็นความเชื่อต่อกายภาพ ระบบนิเวศ และโลกทัศน์สภาพแวดล้อม **วัฒนธรรมและประเพณีไทยพวน** (โพธิ์ แคมลำเจียก : 2538) กล่าวถึงกลุ่มไทยพวนในประเทศไทย ในพื้นที่เมือง ชุมชนเมือง และชุมชนชนบท ในเนื้อหาของความเชื่อและประเพณีที่มีในอดีตและที่ยังถือปฏิบัติกันในปัจจุบัน **เรือนอีสานและประเพณีการอยู่อาศัย** (สมชาย นิลอาธิ : 2530) เสนอบทความขนาดยาวที่เน้นประเด็นของความเชื่อที่มีต่อรูปแบบของการอยู่อาศัย **คติความเชื่อและพิธีกรรมในการปลูกเรือน : ศึกษากรณีกลุ่มชาวผู้ไทอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดกาฬสินธุ์** (ไพโรจน์ เพ็ชรสังหาร : 2530) และ **คติการปลูกเรือนผู้ไท อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดกาฬสินธุ์** (ไพโรจน์ เพ็ชรสังหาร : 2531) ได้นำเสนองานวิจัยและบทความที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อในการปลูกเรือน **เล่าชาวผู้ไท : ศึกษากรณีบ้านหนองสูง ตำบลหนองสูง อำเภอนหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร** (วิทยา นาควิเชียร : 2539) ได้เสนองานวิจัยเกี่ยวเนื่องกับเล่าชาวในประเด็นของความเชื่อที่ส่งผลต่อรูปแบบ ตำแหน่ง และรายละเอียดทางสถาปัตยกรรมของเล่าชาว **เคหสถานขานเรือนของชาวไทพวนเมืองสรวงโลก** (พ.อ.วิเชียร วงศ์วิเศษ : 2525) เสนอข้อมูลเกี่ยวเนื่องกับปรัชญาและความเชื่อที่เกี่ยวกับเรือน **ประเพณีเลี้ยงผีของชาวไทพวน** (โพธิ์ แคมลำเจียก : 2538) กล่าวถึงประเพณี และปรัชญาความเชื่อเกี่ยวกับการเลี้ยงผีของชาวไทพวนในประเทศไทย ซึ่งปฏิบัติกันมาถึงปัจจุบัน ซึ่งมีทั้งประเพณีในเรือน นอกเรือน และในหมู่บ้าน **เรือนพื้นถิ่นไทพวนในประเทศไทย** (อรศิริ ปาณินท์ : 2546) ได้นำเสนองานวิจัยเกี่ยวกับเรือนพื้นถิ่นไทยพวน ที่เน้นประเด็นเกี่ยวเนื่องกับประเพณีความเชื่อเกี่ยวกับการอยู่และการดำรงชีวิตของไทพวนในประเทศไทย

การศึกษาเกี่ยวเนื่องกับประเพณี และความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลาวนี้มีค่อนข้างมากกว่าเนื้อหาอื่นๆ และส่วนใหญ่เป็นนักวิชาการท้องถิ่นที่มีผลงานการศึกษาวิจัย และการเสนอเอกสารวิชาการอย่างต่อเนื่องยาวนาน อาทิเช่น วิโรฒ ศรีสุโร ปราชญ์อีสานที่เพิ่งล่วงลับไปเป็นที่น่าเสียดายยิ่ง สุนทร ตูลยสุข ไพโรจน์ เพ็ชรสังหาร สุวิทย์ จิระมณี สมชาย นิลอาธิ ธาดา สุทธิธรรม อธิติ เสงี่ยมศรี ทุกท่านล้วนทำการศึกษาวิจัยต่อเนื่องกันมาเป็นเวลายาวนาน

ศาสนสถาน

เนื้อหาในการศึกษาเกี่ยวกับศาสนสถานอยู่ในความสนใจของนักวิชาการกลุ่มใหญ่ทั้งไทยและลาว แต่ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาในประเด็นของรูปแบบมีน้อยชิ้นที่จะศึกษาสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศ

บันทึกจากอีสาน (วิโรฒ ศรีสุโร : 2510) เสนอบทความเกี่ยวกับวัด บ้าน และอาคารเบ็ดเตล็ดของอีสาน โดยเน้นศาสนสถาน **ลิมเก่าภาคอีสาน** (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ : 2525) หลังจากบันทึกจากอีสานของวิโรฒ ศรีสุโร ถึง 10 ปี วิบูลย์ ลี้สุวรรณ เสนอบทความรายละเอียดในรูปแบบของลิมอีสาน โดยเสนอรูปแบบสถาปัตยกรรมของลิมอีสาน เนื้อหาเกี่ยวกับลิมอีสานมีนักวิชาการเสนออย่างต่อเนื่อง **ลิมอีสาน** (สมชาย นิลอาธิ : 2527) **สถาปัตยกรรมอีสาน** (ธิตี เสงี่ยม : 2530) **ลิม** (ไพโรจน์ สโมสร : 2530) **สมณะสถาปัตยกรรม** (วิโรฒ ศรีสุโร : 2530) ทั้งหมดเป็นบทความที่เสนอรูปแบบและการวิเคราะห์วิจารณ์เกี่ยวกับลิมอีสาน **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมอีสาน** (บันเทิง พูลศิลป์ : 2530) เริ่มมีการเสนอเนื้อหาลิมควบคู่ไปกับเนื้อหาของเรือนอีสาน **จุดเด่นในงานสถาปัตยกรรมอีสาน** (อนุวิทย์ เจริญศุภกุล : 2530) เสนอรายละเอียดของบ้าน วัด และอาคารเบ็ดเตล็ด ในแง่ของรูปแบบสถาปัตยกรรมอีสาน **ธาตุอีสาน** (วิโรฒ ศรีสุโร : 2531) เรียบเรียงหนังสือเกี่ยวกับการศึกษาและวิเคราะห์ธาตุอีสานในแง่ของความหลากหลายของรูปแบบที่กระจายตัวอยู่พื้นที่ต่างๆ ของอีสาน **การศึกษารูปแบบสถาปัตยกรรมของพระธาตุพนมและพระธาตุอื่นๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย** (ชัยมงคล จินดาสมุทร : 2532) เสนองานวิจัยซึ่งวิเคราะห์ถึงพระธาตุพนมในด้านประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานและรูปแบบของพระธาตุ เปรียบเทียบกับพระธาตุอื่นๆ ในพื้นที่ภาคอีสาน **ลิมพื้นที่อีสานตอนกลาง** (สุวิทย์ จิระมณี : 2533) เสนองานวิจัยเกี่ยวกับลิมอีสานซึ่งเน้นประเด็นของประวัติศาสตร์ **รูปแบบ และปรัชญาความเชื่อ ศาสนา การในกาฬสินธุ์** (วิโรฒ ศรีสุโร และ ธาดา สุทธิธรรม : 2534) เสนองานวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบของอาคารทางศาสนา ทั้งลิมและหอแจก ในจังหวัดกาฬสินธุ์ **รูปแบบลิมที่พบในจังหวัดหนองคาย** (เผด็จ สุขเกษม : 2535) เสนองานวิจัยเกี่ยวกับลิมในจังหวัดหนองคาย เน้นประเด็นของรูปแบบและปรัชญาความเชื่อ **การศึกษาและสำรวจลักษณะและรูปแบบอาคารศาสนาในภาคอีสาน** (เฉพาะจังหวัดร้อยเอ็ด) (วิโรฒ ศรีสุโร : 2535) เสนองานวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบของลิมในจังหวัดร้อยเอ็ด **ส่วนประดับของสถาปัตยกรรมอีสาน กรณีศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี** (วิโรฒ ศรีสุโร : 2536) เสนองานวิจัยลิมอีสานจังหวัดอุบลราชธานี เน้นประเด็นของรูปแบบและการอนุรักษ์ **ลิมอีสาน** (วิโรฒ ศรีสุโร : 2536) เรียบเรียงหนังสือรวบรวมรูปแบบของลิมทั่วอีสาน รวมทั้งเสนอแนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาความเชื่อ การประยุกต์และพัฒนา **วิฤตสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในดินแดนอีสาน** (วิโรฒ ศรีสุโร : 2537) เสนอบทความวิชาการเน้นสืบและเรือนอีสาน เน้นประเด็นรูปแบบ ปรัชญาและความเชื่อ และการอนุรักษ์ **พระธาตุบังพวนล้ำค่าควรเมืองหนองคาย** (สิทธิพร ณ นครพนม : 2538) ให้ข้อคิดในเชิงข้อมูลทั่วไปของพระธาตุบังพวน ในประเด็นของ ความสำคัญทางประวัติศาสตร์และรูปแบบสถาปัตยกรรม

เรือนและชุมชน

เรือนและชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว เน้นเนื้อหาที่มีนักวิชาการทั้งไทย ลาว และ นักวิชาการตะวันตกสนใจทำการศึกษาต่อเนื่องกันมายาวนานและยังสามารถแยกการศึกษาเฉพาะกลุ่มย่อย ในกลุ่มชาติพันธุ์ลาวซึ่งสืบค้นได้ว่าแยกกลุ่มของการศึกษาออกเป็น กลุ่มผู้ไท ไทดำ พวน และลาว ทั้งในประเทศและนอกประเทศ ได้ดังนี้

เรือนและชุมชนไทยลาว (อีสาน)

เรือนพื้นบ้านในเขตอำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม (สุวิทย์ จิระมณี : 2521) เป็นงานวิจัยซึ่งเน้นรายละเอียดของเรือนพื้นถิ่นที่เน้นประเด็นในการศึกษาของรูปแบบและปรัชญาความเชื่อ เรือนเหี้ย : เรือนพักผู้ยากไร้หรือ (สมชาย นิลอาธิ : 2527) เป็นเอกสารสัมมนา ซึ่งเน้นการวิเคราะห์เรือนเหี้ยของอีสานในรายละเอียดเกี่ยวกับรูปแบบและปรัชญาความเชื่อ รูปแบบเรือนพักอาศัยในภาคอีสานริมฝั่งแม่น้ำโขง : กรณีตัวอย่างจังหวัดหนองคาย (เผ่า สุวรรณศักดิ์ศรี : 2530) เป็นบทความในวารสารที่วิเคราะห์รูปแบบเรือน ในจังหวัดหนองคาย เอือนอีสาน (วิชิต คลังบุญครอง และ ไพโรจน์ เพชรสังหาร : 2530) เสนอบทความวิชาการที่เน้นประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน เรือนอีสานและประเพณีการอยู่อาศัย (สมชาย นิลอาธิ : 2530) เป็นบทความในวารสารที่เสนอเนื้อหาของรูปแบบเรือนอีสานและปรัชญาความเชื่อ ชุมชนชนบทและบ้านชนบทในภาคอีสาน (สุนทร ตุลยะสุข : 2530) ศึกษาถึงเรือนและรูปแบบของเรือน เอือนอีสาน (อุดม บัวศรี : 2532) เป็นบทความในวารสารที่เน้นประเด็นการศึกษาในปรัชญาความเชื่อและรูปแบบของเรือนอีสาน การศึกษารวบรวมแบบบ้านพักอาศัยในชนบทภาคอีสานแถบกลุ่มแม่น้ำชี (อิติ เสงี่ยม และคณะ : 2535) เป็นงานวิจัยซึ่งศึกษาวิเคราะห์รูปแบบผนวกกับปรัชญาความเชื่อ และการประยุกต์และพัฒนาเรือนอีสานแถบกลุ่มน้ำชี ล้วม : ห้องนอนในเรือนอีสาน (สมชาย นิลอาธิ : 2535) เสนอบทความในวารสารที่วิเคราะห์รูปแบบของเรือนอีสาน เรือนไทยภาคอีสาน (วิโรฒ ศรีสุโร : 2536) วิเคราะห์รูปแบบและปรัชญาความเชื่อที่มีในเรือนอีสาน

นอกจากนักวิชาการไทยที่สนใจศึกษาเรือนและชุมชนอีสานแล้วยังมีนักวิชาการต่างประเทศที่สนใจเรือนลาวเปรียบเทียบกับการศึกษาเรือนไทย The Lao House : Vientiane and Louang Prabang (Sophie Charpentier : 1982) เสนอบทความวิจัยในเนื้อหาของเรือนลาวในประเด็นของรูปแบบและปรัชญาความเชื่อ The Spatial Organization of The Lao House (Pierre Clement : 1982) ศึกษาและวิเคราะห์เรือนลาวในประเด็นของรูปแบบและตำแหน่งที่ตั้ง The Lao House Among the Thai House : A Comparative Survey and A Preliminary Classification (Pierre Clement : 1982) ศึกษาเปรียบเทียบเรือนลาวและเรือนไทยในภาคต่างๆ ในประเด็นของแผนผัง รูปแบบ และรูปทรง

เรือนลาวโซ่ง (ไทดำ)

เรือนลาวโซ่ง หรือ ลาวทรงดำ หรือไทดำ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว ที่มีนักวิชาการศึกษากว้างขวาง เพราะสามารถศึกษาได้ทั้งถิ่นฐานนอกประเทศ ในประเทศ ทั้งในอีสาน และภาคกลาง เเท่าที่สืบค้นได้มีดังนี้

เรือนลาวโซ่ง (กรมยุทธโยธาทหารบก : 2514) อธิบายถึงรูปแบบของเรือนลาวโซ่งที่เป็นรูปต้นแบบและปัจจุบัน **ลาวโซ่ง** (ชูชีพ อุดมชัย และคณะ : 2518) ศึกษาถึงรูปแบบและพัฒนาการของเรือนลาวโซ่งในภาคกลาง **เรือนโซ่ง บ้านโซ่ง ตำบลสระยายโสม อำเภอบัวทอง จังหวัดสุพรรณบุรี** (สมชาย นิลอาธิ : 2519) เป็นงานวิจัยที่ศึกษาถึงเรือนลาวโซ่งในประเด็นของรูปแบบและปรัชญาความเชื่อ **การศึกษาประเพณีชาวไทยโซ่ง หมู่บ้านเกาะแรด** (นุกูล ชมภูนิช : 2531) เสนองานวิจัยที่วิเคราะห์รายละเอียดของรูปแบบเรือนไทยโซ่ง **แบบแผนบ้านเรือนในสยาม** (น. ณ ปากน้ำ : 2535) เป็นหนังสือที่อธิบายถึงรายละเอียดของรูปแบบเรือนไทย **วัฒนธรรมของไทยโซ่งดำ (ลาวโซ่ง) ในจังหวัดพิษณุโลก และพิจิตร** (สมคิด ศรีสิงห์ : 2536) เป็นงานวิจัยที่เสนอการวิเคราะห์เรือนและความเชื่อของลาวโซ่ง **เรือนไทดำ** (ศรีศักร วัลลิโภดม : 2537) เสนอหนังสือที่อธิบายถึงเรือนไทดำทั้งในและนอกประเทศ **เรือนไทดำ : กรณีศึกษาเพชรบุรี** (โชติมา จตุรวงศ์ : 2540) เสนองานวิจัยที่ทำการศึกษาวเคราะห์เรือนไทดำทั้งในและนอกประเทศในประเด็นของรูปแบบ ปรัชญาความเชื่อ และการประยุกต์และพัฒนา **ปลูกเรือนใหม่ไทขาวฉลองเรือนไทดำที่จำลองและเขียนเขียนฟู** (ขวัญใจ เอมใจ : 2538) เสนอข้อคิดเกี่ยวกับเรือนและรูปแบบของเรือนไทดำในเวียดนาม **ไทดำเมืองวาด** (มนู อุดมเวช : 2538) กล่าวถึงข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับไทดำเมืองวาด ความเชื่อเรื่องแกนในไทดำ **ศาสนาสังคมเดิมของไทย** (ศรีศักร วัลลิโภดม : 2538) เสนอบทความวิจัยขนาดยาวเกี่ยวกับรูปแบบและปรัชญาความเชื่อของไทดำดั้งเดิมในสิบสองจุไทย **โลกของไทดำ** (วีระ อินพันทัง และคณะ : 2550) ศึกษาเปรียบเทียบเรือนและระบบนิเวศของไทดำในไทยและในเวียดนาม

นอกจากนี้ยังปรากฏเอกสารวิชาการของนักวิชาการต่างชาติที่สนใจศึกษาเกี่ยวกับไทดำทั้งในประเทศไทยและนอกประเทศ

The First Excavated Prehistoric House Site in Southeast Asia (Merete Aagaard Henriksen : 1982) กล่าวถึงเรือนและรูปแบบของเรือนไทดำในและนอกประเทศไทย **The Influence of Spirit World on The Habitation of the Lao Song Dam, Thailand** (Lise Rishoj Pedersen : 1982) เสนอแนวคิดและปรัชญาความเชื่อเกี่ยวกับไทดำในประเทศไทย **A Brief Survey of East and Southeast Asian Prehistoric House** (Per Sorensen : 1982) ศึกษาเปรียบเทียบเรือนของไทดำในและนอกประเทศไทย เน้นเนื้อหาประวัติศาสตร์และการตั้งถิ่นฐาน **Socio Aspect of the Ban-Muong-Systems of the Thai Dam in Northern Vietnam** (Oliver Raencheis : 1996) ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบของเรือนไทดำในภาคเหนือของเวียดนามในประเด็นของรูปแบบเรือนและการพัฒนา

เรือนผู้ไท

เรือนผู้ไท (ทวีศักดิ์ สืบวัฒนะ : 2526) เรียบเรียงหนังสือเกี่ยวกับเรือนผู้ไท เน้นรูปทรงเน้นรูปแบบของเรือน **คติความเชื่อและพิธีกรรมในการปลูกเรือน : กรณีศึกษากลุ่มผู้ไท อำเภอลำปาง จังหวัดกาฬสินธุ์** (ไพโรจน์ เพชรสังหาร : 2531) เป็นผลงานวิจัยที่เสนอรายละเอียดการวิเคราะห์เรือนผู้ไทในประเด็นของรูปแบบและปรัชญาความเชื่อที่ส่งผลต่อรูปแบบของเรือน **เล่าขานผู้ไท : กรณีศึกษา**

บ้านหนองสูง อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร (วิทยา นาควิชัย : 2539) เป็นผลงานวิจัยที่ศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับรูปแบบและความเชื่อที่มีต่อสถาปัตยกรรมเล่าข้าวของผู้ไทที่จังหวัดมุกดาหาร

เรือนพน

เคหสถานบ้านเรือนของชาวไทพน เมืองสวรรคโลก (พ.อ.วิเชียร วงศ์วิเศษ : 2525) เรียบเรียงหนังสือที่เสนอข้อมูลของเรือนไทพนในประเด็นของรูปแบบและปรัชญาความเชื่อ **ประเพณีเลี้ยงผีของชาวไทพน** (โพธิ์ แคมลำเจียก : 2538) เป็นหนังสือที่เกี่ยวข้องกับประเพณี ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับความเชื่อของชาวไทพนในประเทศไทย ซึ่งสัมพันธ์กับสถาปัตยกรรมขนาดเล็ก เช่น ศาลผีประจำหมู่บ้าน และศาลที่เกี่ยวกับความเชื่ออื่นๆ **เรือนพื้นถิ่นไทพนในประเทศไทย** (อรศิริ ปาณินท์ : 2546) เป็นงานวิจัยที่ศึกษาถึงความสัมพันธ์ของเรือนพนในประเทศไทย ซึ่งสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมธรรมชาติและระบบนิเวศ และคุณสมบัติของสถาปัตยกรรมที่ยั่งยืนในเรือนไทพน

เรือนลาว

นอกจากการศึกษาเรือนอีสานและเรือนกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวในประเทศไทยแล้ว จากการสืบค้นเอกสารวิจัยเกี่ยวเนื่อง ได้พบว่ามีการศึกษาาร่วมของนักวิชาการไทยและลาว และการศึกษาของนักวิชาการลาวถึงลักษณะของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในลาว อาทิเช่น **สถาปัตยกรรมสิ่งแวดล้อมในเรือนพื้นถิ่นไท-ลาว ในภาคอีสานของประเทศไทยและใน สปป.ลาว** (ทรงยศ วีระทวีมาศ และคณะ : 2550) ซึ่งเป็นกลุ่มวิจัยย่อยในโครงการกลุ่มวิจัยเมธีวิจัยอาวุโส ของศาสตราจารย์อรศิริ ปาณินท์ ซึ่งทำการศึกษาความร่วมมือระหว่างนักวิจัยไทยและลาว ได้ศึกษาเปรียบเทียบเรือนอีสานที่มุกดาหารและกาฬสินธุ์ โดยเน้นความสัมพันธ์ของเรือนและระบบนิเวศ **ลักษณะเฉพาะในสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว** (วิไล อาโนลัก : 2006) ได้ศึกษาวิเคราะห์ถึงลักษณะของเรือนลาวในพื้นที่ต่างๆ ที่มีความต่างกันไปตามลักษณะของสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศ **เรือนพื้นถิ่นผู้ไทในเมืองพิน แขวงสะหวันนะเขต สปป.ลาว** (ทรงยศ วีระทวีมาศ : 2006) กล่าวถึงความละม้ายของเรือนผู้ไทและเรือนลาวซึ่งมีมากกว่าความละม้ายกับกลุ่มเรือนไทดำ

จากการสืบค้นเอกสารวิจัยและเอกสารวิชาการที่มีเนื้อหาเกี่ยวเนื่องกับโครงการวิจัยที่เสนอได้พบว่า จากเอกสารที่สืบค้นมาได้ประมาณ 90 รายการ มีเพียง 7 รายการที่ศึกษาเกี่ยวกับระบบนิเวศและสภาพแวดล้อม และมีอีก 5-6 รายการ จากกลุ่มที่ศึกษาเรื่องเรือนที่ครอบคลุมการศึกษาสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศ ส่วนการศึกษาเนื้อหาของเรือนและชุมชนไท-ลาว ในภาคกลางปรากฏมีเพียง 3 รายการที่ศึกษาเกี่ยวกับไทดำในจังหวัดเพชรบุรี และพนมในพื้นที่ภาคกลาง และภาคตะวันตก ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวเนื่องในความสัมพันธ์ของระบบนิเวศและวิถีชีวิต

ดังนั้นจึงพบว่าการศึกษเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางและภาคตะวันตก (ลุ่มน้ำท่าจีน ลุ่มน้ำแม่กลอง และลุ่มน้ำเพชรบุรี) ในเนื้อหาของความสัมพันธ์ระหว่างระบบนิเวศและวิถีชีวิต เพื่อค้นหาการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ที่แตกต่างไปจากภูมิลักษณะของภาคอีสาน เป็นเนื้อหาการค้นคว้าวิจัยที่น่าสนใจและน่าสืบค้นองค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย ยังไม่ปรากฏว่ามีการศึกษาค้นคว้ามาก่อนเลย ทั้งในประเด็นของระบบนิเวศ วิถีชีวิต เรือน และชุมชน และการศึกษาค้นคว้าร่วมระหว่างนักวิชาการไทยและลาวจะทำให้ทั้งสองฝ่ายได้รับองค์ความรู้ใหม่อันเนื่องมาแต่ความ

ต่างของสภาพแวดล้อมธรรมชาติ ทรัพยากรทางชีวภาพ และระบบนิเวศ ซึ่งเป็นตัวแปรในวิถีชีวิตและการอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ และเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างภูมิปัญญาใหม่ที่เป็นปัจจัยให้ระบบนิเวศและวิถีชีวิตมีความสมดุล

วิธีวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ซึ่งเน้นการเก็บข้อมูลภาคสนามในพื้นที่เป็นหลัก โดยมีวิธีการเก็บข้อมูล และการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

กลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้เป็นเครื่องมือในการศึกษา ใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

เลือกพื้นที่ที่ผูกพันกับภาษาลาวที่ยังมีคนพูดและใช้ กลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวที่ยังมีการใช้ภาษาพูดในการดำรงชีพ ได้แก่กลุ่ม **ลาวโซ่ง ลาวเวียง ลาวครั่ง และลาวพวน** (สุวัฒนา เลี่ยมประวัตติ และ กันทิมา วัฒนะประเสริฐ : 2539) ในพื้นที่ลุ่มน้ำท่าจีน แม่กลอง และลุ่มน้ำเพชรบุรี

เลือกชุมชนที่ปรากฏหลักฐานในการศึกษาวิจัยมาก่อนว่ามีกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว ตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ทั้ง 3 ลุ่มน้ำ อันประกอบด้วยพื้นที่อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ในลุ่มน้ำแม่กลอง พื้นที่ตำบลมะขามล้ม อำเภอบางปลาม้า และอำเภ่อูทอง จังหวัดสุพรรณบุรี ตำบลเนินขาม อำเภอนาคู และตำบลกุฉจอก อำเภอนองมะโมง จังหวัดชัยนาท ตำบลหนองสองห้อง จังหวัดสมุทรสาคร ตำบลบางปลา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ในลุ่มน้ำท่าจีน ตำบลหนองหญ้าปล้อง อำเภอนองหญ้าปล้อง ตำบลเขาย้อย อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ในลุ่มน้ำเพชรบุรี ซึ่งเป็นชุมชนที่มีประชากรส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว มีการตั้งถิ่นฐานแบบกระจุกตัวและมีระยะเวลาของการตั้งถิ่นฐานยาวนาน จำนวน 12 ชุมชน เพื่อเก็บข้อมูลทางกายภาพและนิเวศวัฒนธรรม

เลือกเรือนพักอาศัยพื้นถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว จากชุมชนที่มีการตั้งถิ่นฐานยาวนานและเข้มข้น ชุมชนละ 3-6 หลัง รวมทั้งสิ้น 11 ชุมชน แยกตามกลุ่มอายุการสำรวจ 3 ช่วงเวลา คือ เก่า (เกิน 50 ปี) กลาง (30-50 ปี) และใหม่ (ต่ำกว่า 30 ปี) เพื่อเป็นกรณีศึกษา และเก็บข้อมูลทรงสถาปัตยกรรมของเรือน สภาพแวดล้อมกายภาพและภูมิทัศน์วัฒนธรรม และข้อมูลเกี่ยวกับวิถีชีวิตและการดำรงชีพของผู้อยู่อาศัยในเรือน

วิธีการเก็บข้อมูล

ศึกษาแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources) ที่เกี่ยวเนื่องกับระบบนิเวศ ระบบเศรษฐกิจ วัฒนธรรมหมู่บ้านและเรือนของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว ในภาคกลาง ในขอบเขตพื้นที่ลุ่มน้ำแม่กลอง ลุ่มน้ำท่าจีน และลุ่มน้ำเพชรบุรี จากเอกสารวิชาการและวิจัย

แผนที่ ภาพถ่าย ภาพถ่ายทางอากาศ (Aerial Photographs) และแผนผังหมู่บ้าน ใช้ในการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับสภาพทางกายภาพของชุมชนและการตั้งถิ่นฐาน รวมทั้งสำรวจสภาพจริงของพื้นที่ (Visual Survey)

การสำรวจรังวัด (Measure Drawing) ใช้ในการเก็บข้อมูลสภาพทางกายภาพของเรือนและผังบริเวณเรือน เพื่อจัดทำแบบสถาปัตยกรรม

การสัมภาษณ์ในเชิงลึก (in-depth interview) แบบไม่กำหนดโครงสร้างใช้ในการเก็บข้อมูลด้านการดำรงชีวิต ระบบเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ใช้ในการเก็บข้อมูลการดำรงชีวิตความแปรเปลี่ยนด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของคนในชุมชน และกิจกรรมทางประเพณีและสังคม

การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล

- วิเคราะห์สภาพปัจจุบันของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว ในพื้นที่โครงการถึงความสัมพันธ์ของระบบนิเวศ วิถีชีวิต ระบบเศรษฐกิจอันเนื่องมาแต่ทรัพยากรชีวภาพ และการเสริมสร้างปลูกเลี้ยงเพื่อความอยู่รอดในระบบเศรษฐกิจและสังคม

- วิเคราะห์ความแปรเปลี่ยนของวิถีชีวิต ระบบเศรษฐกิจและสังคมวัฒนธรรม

- วิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ (Comparative Analysis) ของนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว ใน สปป.ลาว และในภาคอีสาน โดยการอ้างอิงผลงานวิจัยที่คณะวิจัยเคยทำมาแล้วระหว่าง พ.ศ.2545-2549 ผนวกกับการสำรวจเพิ่มเติม แบบ visual survey เพื่อเปรียบเทียบกับการสำรวจแบบลงลึกในพื้นที่ชุมชนไท-ลาว ในลุ่มน้ำภาคกลางของโครงการวิจัยนี้ เพื่อให้พบความเหมือน ความต่าง และการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว ในการตั้งถิ่นฐานในบริบทที่ต่างไปจากเดิม

- วิเคราะห์เชิงรูปลักษณะ (Morphological Analysis) ทั้งแบบแผนของเรือนพักอาศัยดั้งเดิมใน สปป.ลาว ปรับตัวเป็นเรือนไทอีสาน และท้ายสุดเป็นเรือนลาวในภาคกลางของพื้นที่ 3 ลุ่มน้ำ ซึ่งสามารถแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาในการปรับตัวตามระบบนิเวศ และทรัพยากรทางชีวภาพเพื่อการดำรงชีวิต ซึ่งสัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจและสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์มีความสมดุล รวมทั้งสามารถแสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของชุมชนและเรือนตามสภาพแวดล้อมที่ต่างได้อย่างชัดเจน

- สังเคราะห์ผลระหว่างผลวิเคราะห์เกี่ยวกับการปรับตัวในบริบทใหม่ อันประกอบด้วย การปรับตัวในระบบนิเวศ วิถีชีวิต เศรษฐกิจ สังคม ภูมิปัญญา สภาพทางกายภาพของชุมชน หมู่บ้าน และเรือน

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านประชากร คือกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว ในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงใต้ แก่กลุ่มน้ำท่าจีน ลุ่มน้ำแม่กลอง และลุ่มน้ำเพชรบุรี ซึ่งยังคงใช้ภาษาพูดต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

ขอบเขตด้านพื้นที่จำกัดอยู่ในชุมชนในสามลุ่มน้ำซึ่งมีการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวอย่างเข้มข้น (เกรียงไกร เกิดศิริ, 2555:76-79) ได้แก่ชุมชนในอำเภอบางปลาม้า และอำเภออุทุมพร จังหวัดสุพรรณบุรี อำเภอนาคู และอำเภอหนองมะโมง จังหวัดชัยนาท อำเภอหนองสองห้อง จังหวัด

สมุทรสาคร อำเภोधาบักย์ จังหวัดราชบุรี อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม และอำเภอหนองหญ้าปล้อง และอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี จำนวน 11 ชุมชน เพื่อศึกษาระบบนิเวศและสภาพแวดล้อมธรรมชาติที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตในแต่ละพื้นที่

ด้านสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในชุมชน จำแนกการเก็บตัวอย่างแยกตามกลุ่มอายุเก่า (เกิน 50 ปี) กลาง (30-50 ปี) ใหม่ (ต่ำกว่า 30 ปี) เก็บตัวอย่างในรายละเอียดผังบริเวณ และสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นชุมชนละ 3-6 ตัวอย่าง เพื่อศึกษาความแปรเปลี่ยนและการปรับตัวของการดำรงชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว ในบริบทใหม่ที่ไม่ใช่ภาคอีสานและ สปป.ลาว

รูป 1-1 แผนที่แสดงพื้นที่ศึกษาในกลุ่มน้ำภาคกลางของไทย และพื้นที่ต้นกำเนิดใน สปป.ลาวและเวียดนาม
ที่มา : ดัดแปลงจาก maps, google.ca.th เข้าถึงเมื่อ 6 มิถุนายน 2555

กรอบแนวคิด

การวิจัยนี้ถือกรอบแนวคิด นิเวศวิทยาชาติพันธุ์ (Ethnoecology) และ นิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Cultural Ecology) ซึ่งเป็นมุมมองทางมานุษยวิทยาที่ให้ความสนใจกับสัมพันธ์ภาพของมนุษย์กับธรรมชาติ (ยศ สันตสมบัติ : 2547) และในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในวิถีการดำรงชีพ จะมีการแทรกตัวของสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้างที่มนุษย์เสริมแต่งเข้าไปในสภาพแวดล้อมธรรมชาติของแต่ละบริบทด้วยภูมิปัญญาหรืออีกนัยหนึ่งด้วยมิติทางวัฒนธรรม ซึ่งทำให้ผสมผสานเป็นนิเวศวิทยาวัฒนธรรมชาติพันธุ์ (Cultural Ethnoecology)

อานันท์ กาญจนพันธ์ : 2543 ได้กล่าวถึงแนวคิดระบบ**นิเวศชุมชน** (Community ecosystem) ว่าเป็นการเชื่อมโยงระหว่างสังคมหรือชุมชนกับระบบทรัพยากร สังคมได้ปรับเปลี่ยนฐานทรัพยากรจนกลายเป็นวิถีชีวิต ทำให้เกิดความกลมกลืนระหว่างมนุษย์ที่รวมตัวกันเป็นชุมชนกับระบบทรัพยากร

ศรีศักร วัลลิโภดม : 2544 ได้กล่าวไว้ว่า คนในท้องถิ่นแต่เดิมปรับตัวตามสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นต่างกัน ทำให้เกิดรูปแบบของการดำรงชีวิตหรือ**วัฒนธรรมท้องถิ่น**ที่แตกต่างกันออกไป และเป็นลักษณะที่มีความเกี่ยวเนื่องกันหลายชุมชนในลักษณะเครือข่าย ไม่ใช่ชุมชนเดียวโดดๆ

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา : 2544 เสนอแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนที่มีวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นเครื่องมือเพื่อเป็นเป้าหมายสร้าง**เศรษฐกิจวัฒนธรรม** ซึ่งมีความต่างกันไปตามบริบทของสภาพแวดล้อมวัฒนธรรมและทรัพยากรทางชีวภาพ

ข้อตกลงเบื้องต้น

จากการศึกษาเอกสารเกี่ยวเนื่องทั้งของนักวิชาการไทยและเทศ ได้พบว่าการกระจายตัวของการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวในประเทศไทย มีทั้งในพื้นที่ภาคเหนือ ภาคอีสาน ภาคกลาง และภาคใต้ แต่เพื่อให้บรรลุผลตามเป้าประสงค์ของงานวิจัยนี้ที่ต้องการการศึกษาแบบองค์รวมของการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว 4 กลุ่ม ในพื้นที่ลุ่มน้ำท่าจีน ลุ่มน้ำแม่กลอง และลุ่มน้ำเพชรบุรี ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีลักษณะรูปพรรณสัณฐานทางธรณีวิทยา และระบบนิเวศที่คล้ายคลึงกัน เป็นพื้นที่ลุ่มน้ำหลากเช่นเดียวกัน ซึ่งต่างกันโดยสิ้นเชิงกับพื้นที่ต้นกำเนิดของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว ทั้ง 4 กลุ่ม ขอบเขตของการวิจัยนี้จึงกำหนดขอบเขตพื้นที่การศึกษาในพื้นที่ร่วมทางภูมิศาสตร์เพื่อค้นหาพลวัตของการปรับตัวซึ่งมีความเหมือนและความต่าง มิใช่การระบุว่ากลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว ทั้ง 4 กลุ่มมีถิ่นฐานเฉพาะในพื้นที่การศึกษาเท่านั้น

นิยามศัพท์เฉพาะในงานวิจัยนี้

- การศึกษาแบบองค์รวม (holistic study)

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างระบบนิเวศ วิถีชีวิต ระบบเศรษฐกิจ และสภาพทางกายภาพของเรือนและชุมชน เพื่อค้นหาคำตอบของการปรับตัวในถิ่นฐานใหม่

- พื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลาง

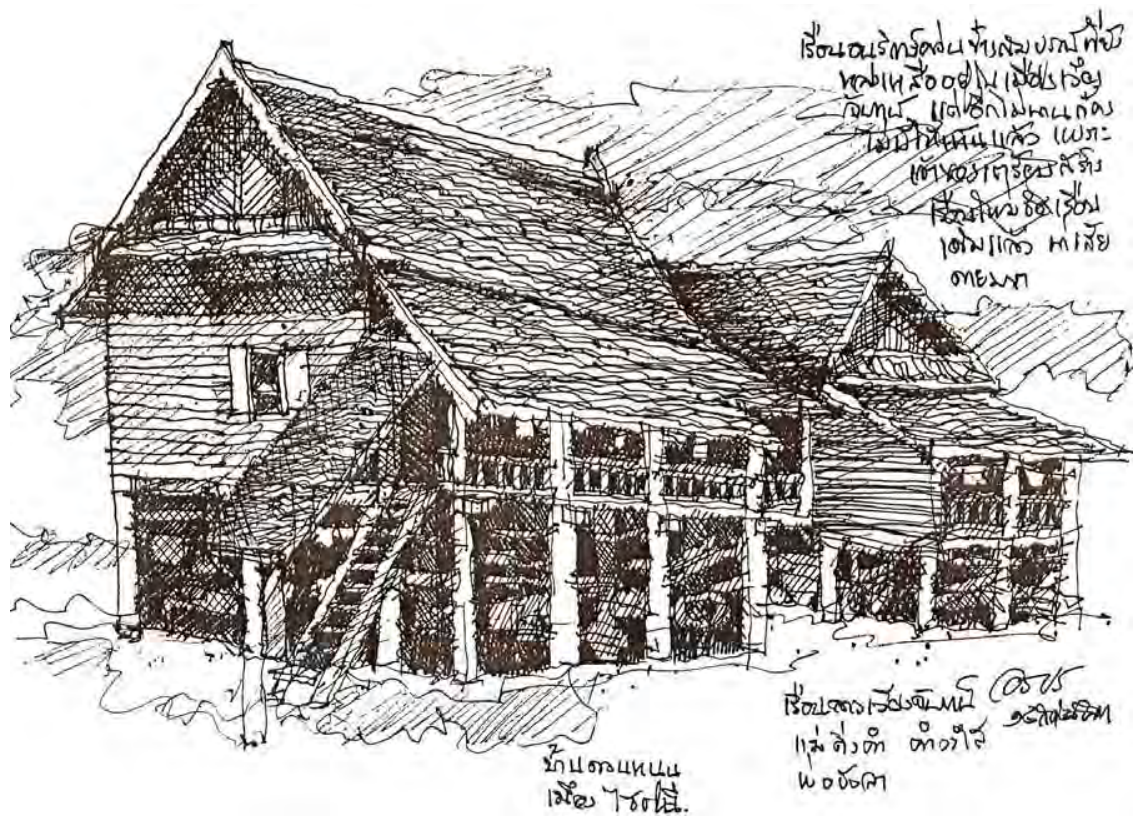
พื้นที่ศึกษาในขอบเขตของลุ่มน้ำท่าจีน ลุ่มน้ำแม่กลอง และลุ่มน้ำเพชรบุรี ที่มีการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวอย่างเข้มข้น ไม่รวมถึงลุ่มน้ำเจ้าพระยา

- บริบท

สภาพแวดล้อมทางกายภาพของแหล่งที่ตั้งของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว ในลุ่มน้ำภาคกลางที่ครอบคลุมทั้งสภาพแวดล้อมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้าง

- พื้นที่ต้นกำเนิด

แหล่งที่ตั้งดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวทั้ง 4 กลุ่ม ก่อนการโยกย้ายมาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย ซึ่งประกอบด้วย เมืองหลวงพระบาง เมืองเวียงจันทน์ เมืองเชียงขวาง และเมืองแฉก(เดียนเบียนฟู)

บทที่ 2

การตั้งถิ่นฐานและการย้ายเข้าสู่ประเทศไทยของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว

ข้อตกลงเบื้องต้น

เนื่องจากมีวิธีการจำแนกกลุ่มชาติพันธุ์อยู่หลายวิธี รวมทั้งแนวคิดต่อการเรียกชื่อหรือจำแนกชื่อกลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดกลุ่มตระกูลภาษาไทที่แตกต่างกันว่า “กลุ่มชาติพันธุ์ไท-ไต” และ “กลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว” ซึ่งแปลผันไปตามวิธีคิดที่อยู่เบื้องหลังของแต่ละรัฐชาติ ในการศึกษาครั้งนี้จึงขอเรียกว่า “กลุ่มชาติพันธุ์ในตระกูลภาษาไท-กะได” ตามทฤษฎีการจำแนกกลุ่มชาติพันธุ์ตามตระกูลภาษาตามที่นิยมใช้กันแบบสากล

แนวความคิดเรื่องการตั้งถิ่นฐานดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ในตระกูลภาษาไท-กะได

สำหรับแนวความคิดเรื่องถิ่นฐานดั้งเดิมของกลุ่มชนที่พูดกลุ่มตระกูลภาษาไท-กะได มีหลากหลายดังต่อไปนี้ คือ 1. ถิ่นฐานเดิมอยู่ที่เทือกเขาอัลไต ได้รับการเผยแพร่โดยหลวงวิจิตรวาทการ ดังกล่าวว่า ถิ่นฐานเดิมของชนชาติไทยอยู่ที่เทือกเขาอัลไตแล้วเคลื่อนย้ายมาสร้างอาณาจักรน่านเจ้า แล้วอพยพมาตั้งถิ่นฐานยังล้านนาและสุโขทัย แต่สถานภาพความรู้ในปัจจุบันนั้นรับรู้กันแล้วว่าพื้นที่ดังกล่าวเป็นถิ่นฐานของกลุ่มชนชาติไป 2. ถิ่นฐานเดิมอยู่ในหมู่เกาะทะเลใต้ โดยสันนิษฐานว่าคนไทย ฟิลิปปินส์ และมาเลเซียอพยพขึ้นมาจากหมู่เกาะทะเลใต้บริเวณเส้นศูนย์สูตรแล้วอพยพขึ้นมามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งส่วนที่เป็นภาคพื้นทวีป และส่วนที่เป็นหมู่เกาะ โดยใช้แนวความคิดเรื่องความเหมือนกันทางภาษา และลักษณะทางกายวิภาค 3. ถิ่นฐานเดิมอยู่ในดินแดนสุวรรณภูมิ สืบเนื่องจากหลักฐานทางโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่ขุดค้นพบในพื้นที่ต่างๆ เช่น บ้านเชียง ทำให้มีข้อสันนิษฐานว่ามีชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่แห่งนี้มาตั้งแต่โบราณ และข้อคิดเห็นที่ 4. ถิ่นฐานเดิมอยู่ในบริเวณจีนตอนใต้ และเขตเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปซึ่งมีการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชนที่พูดภาษากลุ่มตระกูลภาษาไท-กะได สืบเนื่องจากข้อคิดเห็นทางด้านภาษาศาสตร์ และนิรุกติศาสตร์ที่กล่าวว่าในพื้นที่ที่มีความหลากหลายของจำนวนภาษาในกลุ่มตระกูลภาษาเดียวกันจะแสดงให้เห็นถึงการตั้งถิ่นฐานและวิวัฒนาการทางภาษาของพื้นที่ว่ามีการตั้งถิ่นฐานมาอย่างยาวนานจนเกิดวิวัฒนาการทางภาษาไปมาก ซึ่งข้อคิดเห็นดังกล่าวได้รับการยอมรับมากที่สุดเหนือกว่าข้อสันนิษฐานข้ออื่นๆ

กลุ่มตระกูลภาษาไท-กะได เป็นตระกูลภาษาที่พบทางตอนใต้ของจีน และภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งแต่เดิมเคยกำหนดให้ภาษาในตระกูลชีโน-ทิเบต แต่นักภาษาศาสตร์ในปัจจุบันได้จำแนกเป็นอีกตระกูลภาษา และเมื่อพิจารณาถึงจำนวนอันมากมายของกลุ่มผู้พูดภาษาในกลุ่มตระกูลภาษาไท-กะไดที่กระจายตัวอยู่อย่างมากมายในแถบจีนตอนใต้ และภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตอนบน สอดคล้องกับแนวความคิดทางภาษาศาสตร์ และนิรุกติศาสตร์ที่ให้เหตุผลว่า ในพื้นที่ที่มีความหลากหลายของภาษาถิ่นมาก จะเป็นพื้นที่ที่เป็นต้นกำเนิดของกลุ่มตระกูลภาษาและเมื่อมีการตั้งถิ่นฐานมาอย่างยาวนานในพื้นที่นั้นๆ จนเกิดมีการตั้งถิ่นฐานกระจายตัวไปจึงเกิดวิวัฒนาการทางภาษา จนบางครั้งทำให้ภาษาต่างๆ ที่อยู่ในตระกูลภาษาเดียวกันนั้นมิมีวิวัฒนาการแยกออกจากกันจนอาจจะพูดกันไม่เข้าใจ

จากแนวความคิดดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงถิ่นฐานเดิมของผู้คนที่พูดภาษากลุ่มตระกูลภาษาไท-กะไดเคลื่อนย้ายจากตอนใต้ของจีนลงทางใต้เข้าสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตั้งแต่โบราณ มายังดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งในพม่า ไทย และลาว

แม้ว่าข้อสันนิษฐานเรื่องถิ่นฐานดั้งเดิมจะมีความหลากหลายและยังไม่มีบทสรุปที่ชัดเจน อย่างไรก็ตามการศึกษานี้ **มุ่งเน้นศึกษาการเคลื่อนย้ายของกลุ่มชาติพันธุ์ในตระกูลภาษาไท-กะไดระลอกหลังจากพื้นที่ลุ่มน้ำโขง ซึ่งมีบริบททางประวัติศาสตร์ที่แสดงความเชื่อมต่อการเคลื่อนย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวในแถบลุ่มน้ำภาคกลางของไทยเป็นสำคัญ**

สถานภาพการศึกษา และการจัดแบ่งกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำโขง และแม่น้ำสาข

ในพื้นที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป มีกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย นักมานุษยวิทยาจึงมีความพยายามจำแนก และจัดกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มต่างๆ ตามตระกูลภาษาที่ใช้พูด ซึ่งในพื้นที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีกลุ่มตระกูลภาษาหลักไท-กะไดเป็นประชากรหลักของพื้นที่ โดยทั้งนี้สามารถจำแนกกลุ่มชาติพันธุ์ในกลุ่มตระกูลภาษาไท-กะได ออกได้เป็น 6 กลุ่ม ดังนี้ (F.M. Lebar et al. 1964. อ้างใน ศิริพร ณ ถลาง. 2545: 3-7)

1. **กลุ่มที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ทางตะวันตกของภูมิภาค (Western Group)** ได้แก่ พื้นที่พม่าและอินเดีย ได้แก่ กลุ่มไตอาหม, ไตอ้ายตอน, ไตฟ้าเก, ไตคำตี, ไตใหญ่
2. **กลุ่มที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ทางด้านใต้ (Southern Group)** ได้แก่ กลุ่มไทในประเทศไทย
3. **กลุ่มที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่แม่น้ำโขงตอนกลางของภูมิภาค (Central Mekong River Group)** ได้แก่ คนไตที่อยู่ในที่ราบลุ่มแม่น้ำโขงตั้งแต่รัฐฉานของพม่าลงไปตอนเหนือของลาว ได้แก่ ไตเหนือ, ไตลื้อ, ไตซิ่น และไตยวน
4. **กลุ่มที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในที่ราบสูงตอนกลางของภูมิภาค (Central Upland Group)** ได้แก่ ไทดำ, ไทแดง, ไทขาว, ไทซำเหนือ, ไทพวน, ผู้ไท, ไทกะเลิง, ไทย้อ และสแมก
5. **กลุ่มที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ทางด้านตะวันออกของภูมิภาค (Eastern Group)** ได้แก่ กลุ่มคนไทในจีน และเวียดนาม คือ ไทย้อย, จ้วง, ไทนอง และไทไท้
6. **กลุ่มกะได (Kadai Group)** ได้แก่ กลุ่มคนไทบนเกาะไหหลำ

นอกจากนี้ ยังมีข้อเสนอในการจำแนกกลุ่มชาติพันธุ์ไท และไต ออกจากกันโดยพิจารณาจากแหล่งที่ตั้งถิ่นฐานเป็นตัวกำหนด กล่าวคือ **“กลุ่มไต”** คือ กลุ่มชนที่ตั้งถิ่นฐานกระจายตัวอยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำโขง ครอบคลุมไปถึงลุ่มน้ำสาละวิน และอรวดีตอนบน ส่วน **“กลุ่มไท”** คือ กลุ่มชนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำโขง (ศรีศักดิ์ วลัยโกตม และสุจิตต์ วงศ์เทศ. 2534: 4-5)

สถานภาพการศึกษาและการจำแนกกลุ่มชาติพันธุ์ที่ตั้งถิ่นฐานใน สปป. ลาว

สำหรับจำนวนของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ตั้งถิ่นฐานในเขตสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ยังไม่แน่ชัด เนื่องจากยังไม่ได้ศึกษาวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ และแต่ละหน่วยงานที่ทำการศึกษาก็มีกรอบเกณฑ์ในการวิเคราะห์ตัดสินที่แตกต่างกันไป

การศึกษาวิจัยของคณะค้นคว้าสังคมลาวได้ทำให้สถานภาพการศึกษา และการจำแนกกลุ่มชาติพันธุ์ใน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ออกเป็น 4 ตระกูลภาษา 49 กลุ่มชาติพันธุ์ (กมชน เผ่า 2008.) ซึ่งบางกลุ่มชาติพันธุ์จะประกอบไปด้วย **“แซก”** หรือ **“แซง”** หรือ **“แซนง”** จากฐานข้อมูล

ของ Joshua Project: A ministry of the U.S. Center for World Mission ระบุว่ามียุทธศาสตร์ชาติพันธุ์ตั้ง
ถิ่นฐานในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวทั้งสิ้น 147 ชาติพันธุ์

ซึ่งบางกลุ่มมีจำนวนประชากรน้อยมากจนถือว่าเป็นกลุ่มเสี่ยงต่อการสูญสิ้น และจะเห็นได้ว่า
มีกลุ่มชนชาติหลายชนชาติที่ที่คำนำหน้าชื่อชนชาติว่า “ไท” ซึ่งในที่นี้ไม่ได้มีความหมายว่า “**กลุ่มชนที่พูด
ภาษาในกลุ่มตระกูลภาษาไท-กะได**” เพียงอย่างเดียว หากแต่มีความหมายว่า “**คน**” หรือ “**ชน**”
เนื่องจากบางกลุ่มชาติพันธุ์ไม่ได้พูดภาษากลุ่มตระกูลภาษาไท-กะได

สถานภาพการศึกษาและการจำแนกกลุ่มชาติพันธุ์ในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
เดิมได้มีการจำแนกกลุ่มชาติพันธุ์ออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ โดยเรียกชื่อกลุ่มที่แบ่งดังกล่าวว่า “**ชนชาติ**” อัน
ได้แก่ “**ชนชาตินาลุ่ม**” “**ชนชาตินาลำ**” และ “**ชนชาตินาลำสูง**” โดยแปลเก็บความจากหนังสือบัน
ดาชนเผ่าในสปป.ลาว (The Ethnic Groups in Lao P.D.R.) ให้ความหมายของการแบ่งกลุ่มตามชนชาติ
ว่า “**กลุ่มวงศาคนชาติคนซึ่งมีจุดพิเศษร่วมกันทางด้านภาษาพูด ด้านประวัติศาสตร์ความเป็นมา
ด้านพื้นแผ่นดิน และด้านการดำเนินชีวิตทางเศรษฐกิจ ทั้งหมดคือการประกอบสร้างทางด้านจิตใจที่
แสดงออกทางด้านวัฒนธรรม**” และจำแนกแยกย่อยออกเป็น “**ชนเผ่า (Ethnic)**” ซึ่งให้ความหมายของ
ชนเผ่าไว้ดังนี้ “**คือกลุ่มคนที่มีภาษาปากพูดเดียวกัน มีต้นเค้าทางประวัติศาสตร์ความเป็นมาเดียวกัน
มีพื้นฐานทางวัฒนธรรมร่วมกัน และเชื่อว่าสืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษเดียวกัน (มีบางกลุ่มที่
เกือบจะมีพื้นที่การตั้งถิ่นฐานเดียวกัน)**” (กมชนเผ่า 2008: ด-ย) โดยคำว่า “**ชนเผ่า (Ethnic)**” ซึ่ง
ต่อไปในการศึกษาจะเรียกว่า “**ชาติพันธุ์**” ดังรายละเอียดดังนี้ คือ

ชนชาตินาลุ่ม หมายถึง คนลาวที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตที่ราบต่ำ ประกอบด้วย 12 ชนเผ่า คือ
ลาว พวน ลื้อ ไทดำ ไทแดง ไทขาว ไทเมี่ยง ไทเหนือ ไทยี่ ยั้ง และแซก

ชนชาตินาลำ หมายถึง คนลาวที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตที่ลาดภูเขา และที่ราบสูงชัน
พอสมควร ประกอบด้วย 32 ชนเผ่า คือ ขมุ สะเมต ยิด ผ่อง ปวก ยรุ ผู้น้อย กะเสง ดอย ไฟ มะกอง กะ
ตาง ปะโก ละเน ยะเหิน ตูย สุ สะปวน สอก ติว ตะเลียง ตะโอย อาลัก กะตู แยะ ส่วย เจง ดากัง ละวี
ละวก โอย ตอง เหลือง กาโด ถิ่น และสามต้า

ชนชาตินาลำสูง หมายถึง คนลาวที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตภูดอยที่สูงชัน ประกอบด้วย 20 ชน
เผ่า คือ มั่งขาว มั่งลาย มั่งดำ ย้าว แลนแตน กอปานา กอสิดา กอมูจี กอเพ กอพูซาง กอพูยอต กอมูเตน
กอจีจัน กอกงสาด ฮายี่ ลาหู่ มูเซอดำ มูเซอขาว และกูย

คณะค้นคว้าสังคมลาว กรมชนเผ่า สำนักงานศูนย์กลางแนวลาสร้างชาติมีความคิดเห็นว่
การแบ่งกลุ่มชาติพันธุ์ออกเป็น 3 ชนชาติใหญ่นั้น เป็นผลมาจากการกำหนดตามลักษณะภูมิภานว่
ตั้งอยู่ในภูมิประเทศที่จำแนกตามความสูงจากระดับน้ำทะเล ซึ่งถูกกำหนดมาจากแนวความคิดทาง
การเมืองซึ่งต้องการความสามัคคีปรองดอง และการมองที่ตั้งของชุมชนชาติพันธุ์ในฐานะของชุมชนกำลังที่
ต้องการระดมเข้าสู่การปฏิบัติปลดปล่อยสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งฐานความคิดดังกล่าว
ได้รับนโยบายมาจากฝ่ายบริหาร ดังที่ ฯพณฯ ท่านโกสอน พมวิหาร ได้กล่าวว่า “**ควรเรียกว่าบรรดาชน
เผ่า หรือชนเผ่าต่างๆ ตามชื่อแต่ละชนเผ่าที่พวกเขาเรียกตนเองมาแต่โบราณ**”¹ ซึ่งทำให้ในแนวทาง
การศึกษาค้นคว้าด้านชาติพันธุ์ซึ่งรับหลักการดังกล่าว จึงมีวิธีการศึกษาเพื่อกำหนดกลุ่มชาติพันธุ์ โดยมี
พื้นฐานความคิดใน 4 องค์ประกอบ คือ (กมชนเผ่า 2008: ต-ถ)

1. การกำหนดจากแนวทางด้านภาษาศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์

ในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์จะมีภาษาพูดของกลุ่มชาติพันธุ์ตน เช่น ภาษาขมุ, ภาษาม้ง, ภาษาลื้อ, ภาษายวน, ภาษาตะไถ่, ภาษากะตัง เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตามแต่ละภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ก็สามารถจัดแบ่งอยู่ในกลุ่มตระกูลภาษา (Language Family) ซึ่งในที่นี้ แบ่งกลุ่มตระกูลภาษาที่ปรากฏในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ได้ 4 ตระกูลภาษา คือ “ตระกูลภาษาลาว-ไต (Lao-Tai Language Family)”, ตระกูลภาษามอญ-เขมร (Mon-Khmer Language Family), ตระกูลภาษาจีน-ทิเบต (Chine-Tibet Language Family) และ ตระกูลภาษาม้ง-อ้วงเมี่ยน (Hmong-lumien Language Family) (กมชนเฝ้า 2008: ต)

2. การกำหนดจากแนวทางด้านพื้นที่

จากแนวคิดของการปฏิเสธรการแบ่งกลุ่มชาติพันธุ์ออกเป็น 3 ชนชาติดังที่จำแนกไว้ในอดีตทำให้แนวคิดใหม่ของการจำแนกกลุ่มชาติพันธุ์ไม่เลือกใช้วิธีการแบบดั้งเดิม โดยให้เหตุผลว่า กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในลาวไม่ได้แบ่งแยกกันตั้งถิ่นฐานและมีเขตปกครองของตนแยกเป็นเอกเทศ หากแต่มีการตั้งถิ่นฐานกระจายตัวและปะปนกัน เพราะฉะนั้นแนวความคิดเรื่องการจำแนกเป็น 3 ชนชาตินั้นจึงไม่เป็นแนวคิดที่ถูกต้อง

แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อศึกษาภาคสนามในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เพื่อตรวจสอบและพิจารณาในประเด็นลักษณะการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ตามสมมติฐานของคณะค้นคว้าสังคมลาวซึ่งปฏิเสธรการจำแนกดังที่กล่าวมาข้างต้น พบว่า การจำแนกกลุ่มชาติพันธุ์ตามลักษณะการตั้งถิ่นฐานที่สัมพันธ์กับภูมิประเทศยังมีความถูกต้องอยู่ เนื่องจากชุมชนที่มีการตั้งถิ่นฐานอย่างยาวนานจะแสดงลักษณะของถิ่นฐานที่ยังผูกติดอยู่กับสภาพภูมิศาสตร์และระดับความสูงของพื้นที่เช่นเดียวกับบริบทที่เกิดขึ้นมาอดีต เพราะยังแสดงออกในวิถีการดำเนินชีวิต และการตั้งถิ่นฐานของผู้คนที่ปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมอยู่ ยกเว้นชุมชนที่มีการตั้งถิ่นฐานใหม่ในชั้นหลังที่ฝ่าขีดจำกัดด้านต่างๆ ทั้งในมิติด้านการดำรงชีวิต และวัฒนธรรมออกไป ในที่นี้ผู้วิจัยจึงมีข้อคิดเห็นว่า การปฏิเสธรการจำแนกกลุ่มชาติพันธุ์ข้างต้นอย่างสิ้นเชิงนั้น ไม่ได้มาจากการศึกษาบนพื้นที่อย่างตรงไปตรงมา หากแต่มีนัยของความต้องการผสานกันเป็นเนื้อเดียวของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ตามนโยบายการเมืองเป็นสำคัญ

3. การกำหนดจากแนวทางด้านเศรษฐกิจ

การศึกษาค้นคว้าเรื่องเศรษฐศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ สรุปว่า กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ มีระบบเศรษฐกิจโดยรวมเป็นเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองด้วยการเกษตรกรรม ได้แก่ การเพาะปลูกเลี้ยงสัตว์ และหัตถกรรม แต่ก็มีลักษณะทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกันไปในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์

4. การกำหนดจากแนวทางด้านวัฒนธรรม

กลุ่มชาติพันธุ์ที่แตกต่างกันจะมีการแสดงออกทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเอง แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อสำรวจสถานภาพของข้อมูล และเอกสารที่กล่าวถึงประเด็นด้านความหลากหลายทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์แล้วจะพบว่ามักให้ข้อสรุปว่า แม้ว่าแต่ละกลุ่มชนเผ่าจะมีวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของตน แต่ก็ไม่ได้ขัดแย้งกับวัฒนธรรมรวมของชาติ

จากการศึกษาข้อมูล และเอกสารที่เกี่ยวข้องข้างต้นจะเห็นว่า เป็นวาทกรรมของแนวคิดการเมืองเรื่องชาติพันธุ์ และการรวมกันเป็นเนื้อเดียวกันตามแนวความคิดชาตินิยมแฝงอยู่เสมอ ดังตัวอย่างเช่น การกำหนด “ตระกูลภาษาลาว-ไต (Lao-Tai Language Family)”² ซึ่งการจำแนกแบบ

สากลได้รวมไว้ในกลุ่ม “ตระกูลภาษาไท-กะได (Tai-Kadai Language Family)” นอกจากนี้ยังมีชื่อที่แตกต่างกันคือคำเรียก “กลุ่มตระกูลภาษามอญ-เขมร” แต่แบบสากลเรียกกลุ่มดังกล่าวว่า “กลุ่มตระกูลภาษาออสโตรเอเชียติก (Austroasiatic language family)”

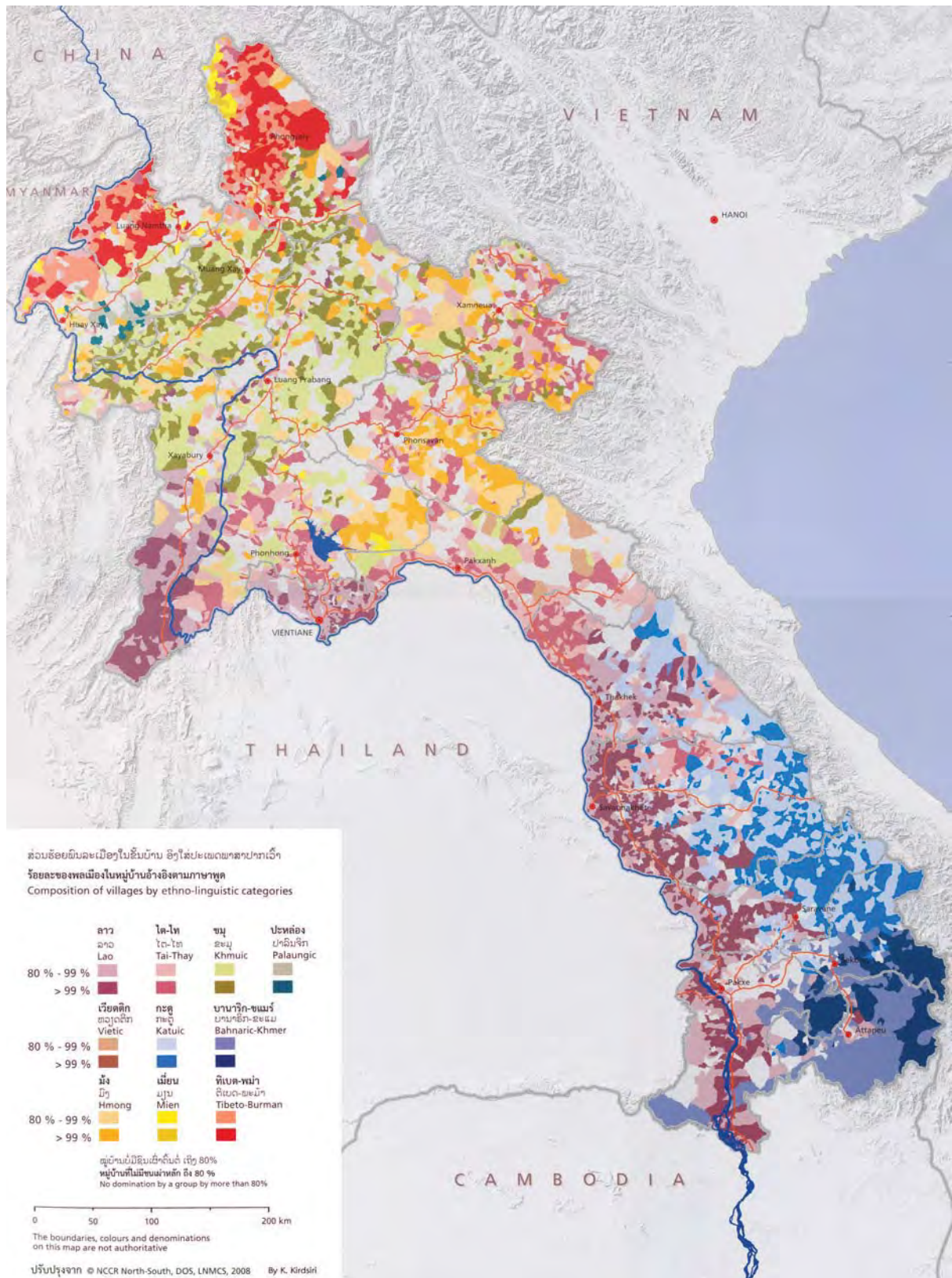
รูป 2-1 : แผนที่แสดงลักษณะภูมิประเทศ เมืองหลัก และโครงข่ายเส้นทางคมนาคมภายในประเทศ จะเห็นได้ว่าภูมิประเทศของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวส่วนใหญ่เป็นเทือกเขาสูงชัน และมีที่ราบลุ่มระหว่างหุบเขา และที่ราบลุ่มแม่น้ำอยู่เพียงเล็กน้อย

ปรับปรุงจาก: NCCR North-South, DOS. LNMCS. 2008.

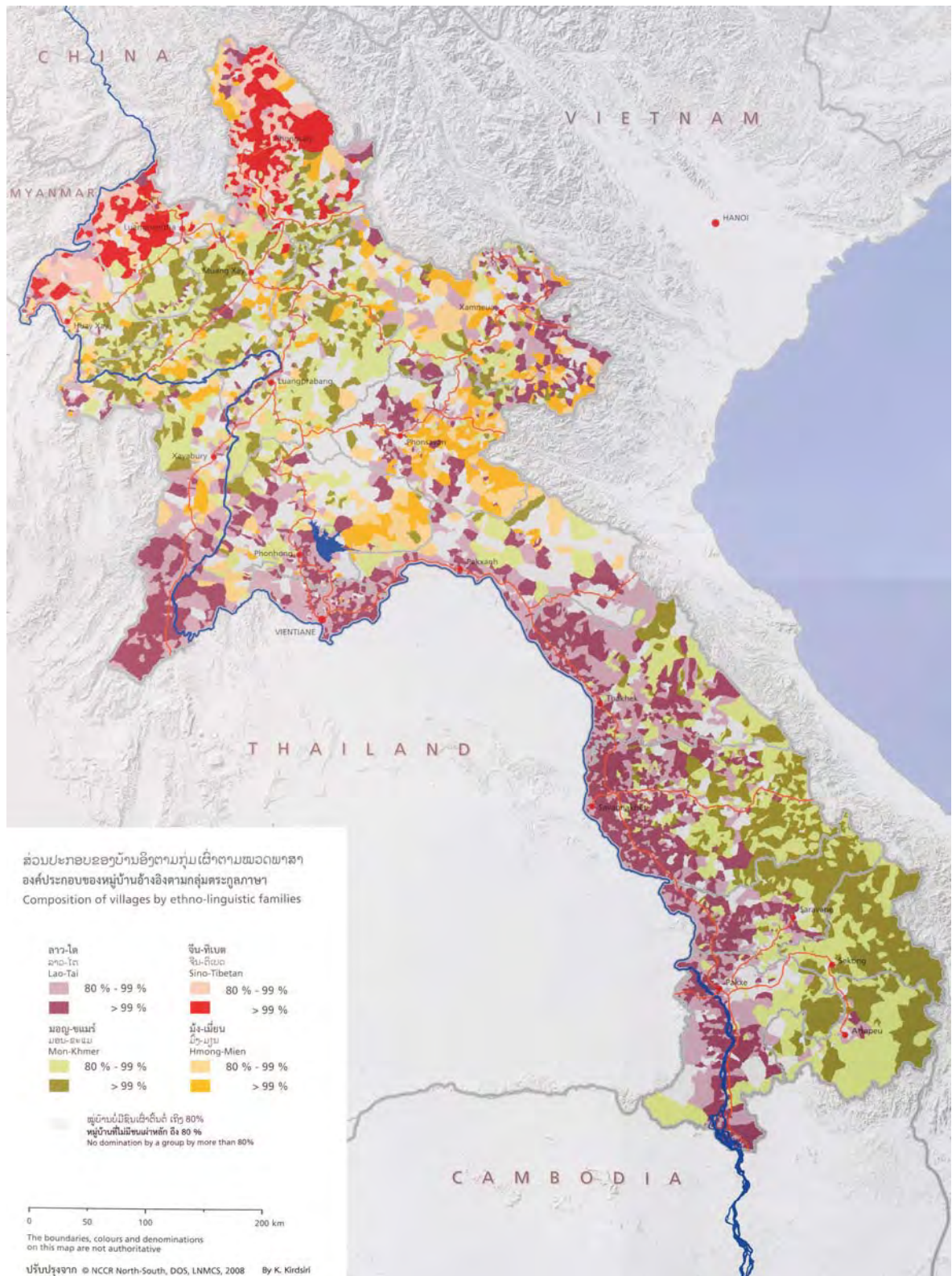

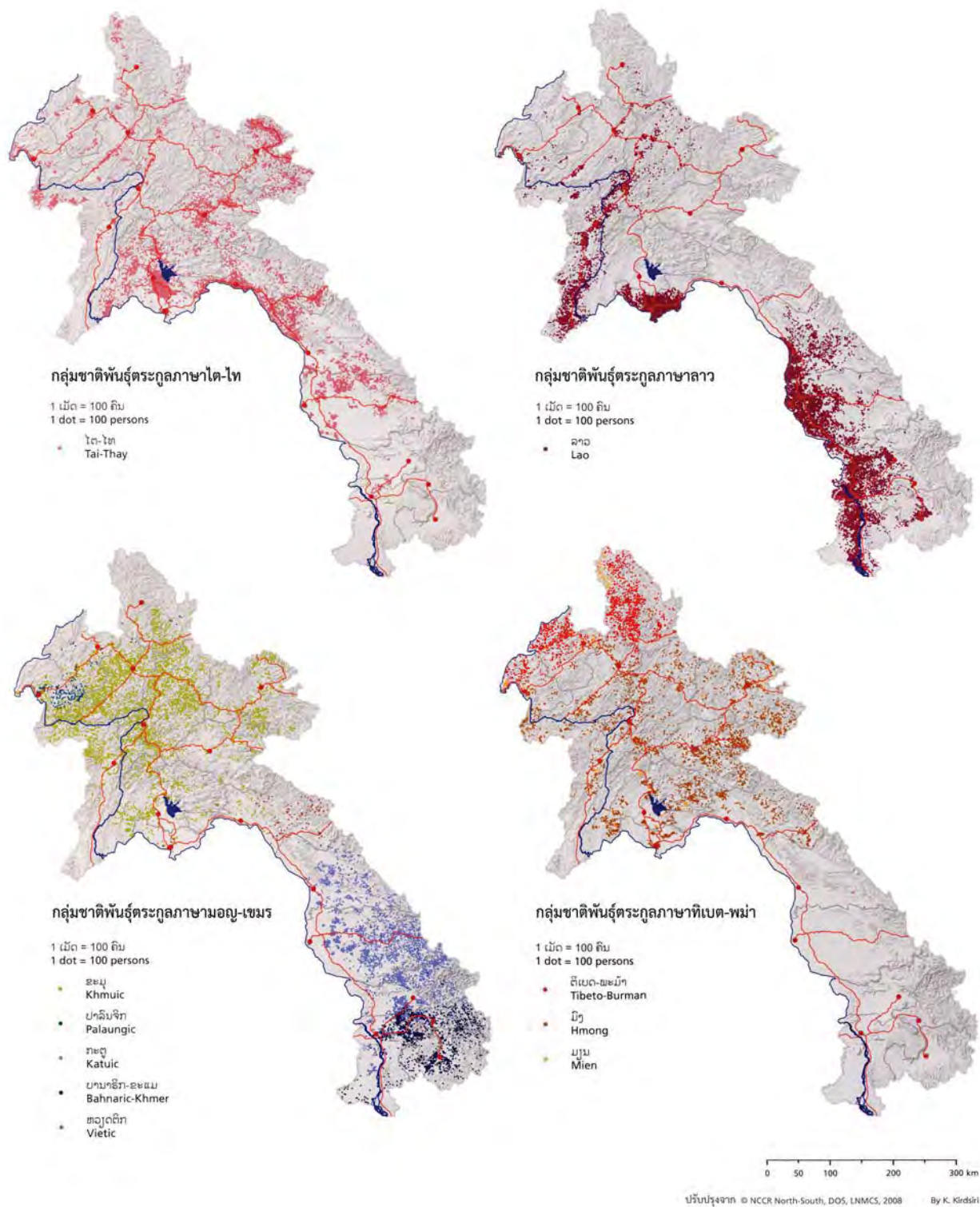

รูป 2-3 : แผนที่แสดงร้อยละของพลเมืองของหมู่บ้านแต่ละชาติพันธุ์ที่อ้างอิงตามภาษาพูดในกลุ่มตระกูลภาษาต่างๆ จะเห็นว่า กลุ่มชาติพันธุ์ในกลุ่ม ตระกูลภาษาไท-ไตจะตั้งถิ่นฐานเกาะตัวตามที่ราบริมฝั่งแม่น้ำโขง และแม่น้ำสาขา
ปรับปรุงจาก: NCCR North-South, DOS, LNMCS, 2008.

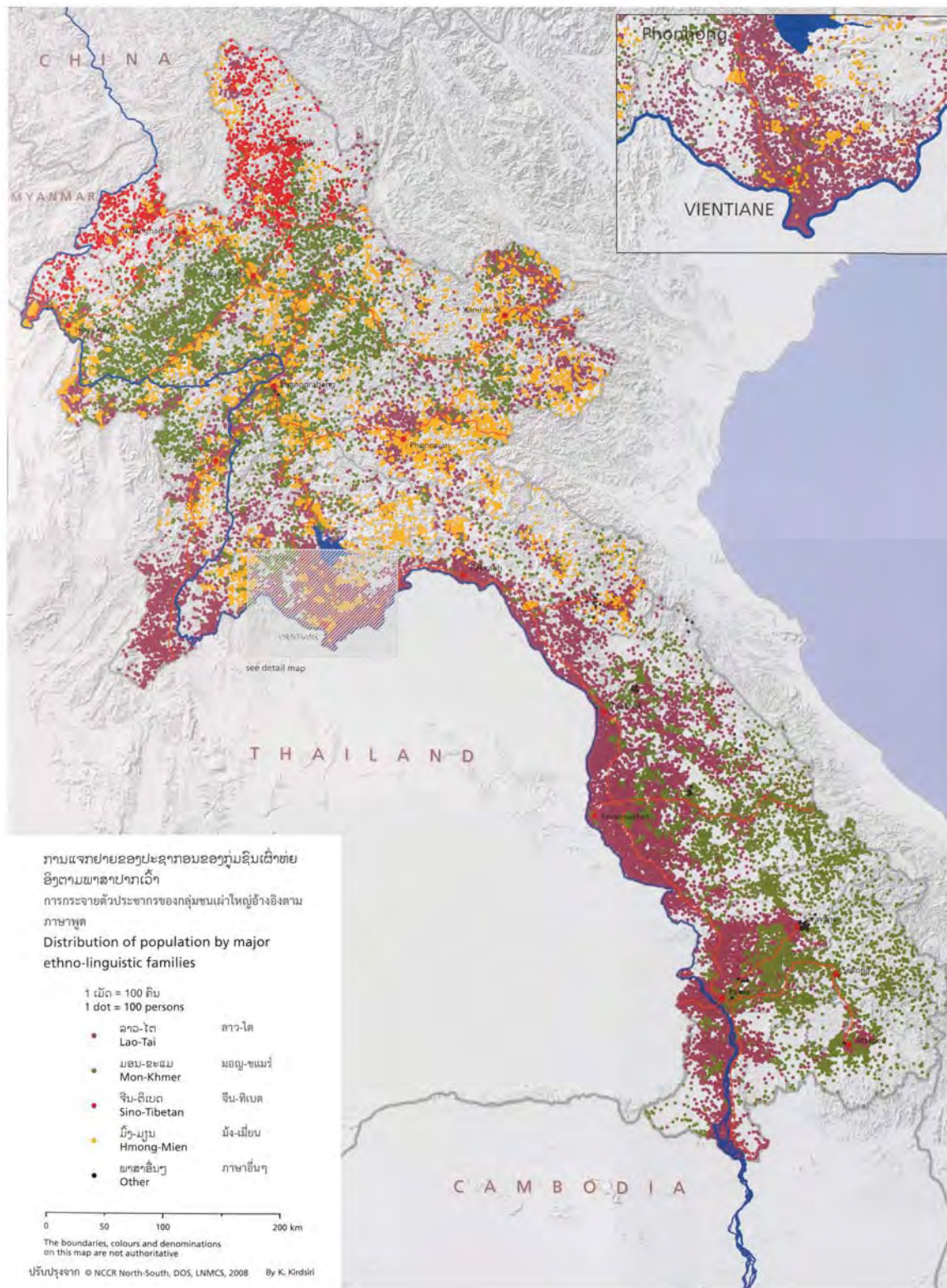

รูป 2-4 : แผนที่แสดงร้อยละของพลเมืองของหมู่บ้านแต่ละชาติพันธุ์ในกลุ่มตระกูลภาษาต่างๆ จะเห็นว่า กลุ่มชาติพันธุ์ในกลุ่มตระกูลภาษาไท-โคจะตั้งถิ่นฐานเกาะตัวตามที่ราบริมฝั่งแม่น้ำโขง และแม่น้ำสาขาทิศใต้
ปรับปรุงจาก: NCCR North-South, DOS. LNMCS. 2008.

รูป 2-5 : แผนที่แสดงที่ตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ในกลุ่มตระกูลภาษาต่างๆ
 ปรับปรุงจาก: NCCR North-South, DOS. LNMCS. 2008.

รูป 2-6 : แผนที่แสดงการกระจายตัวประชากรของกลุ่มชนเผ่าอ้างอิงตามภาษาพูด
ปรับปรุงจาก: NCCR North-South, DOS, LNMCS, 2008.

สำหรับการศึกษานี้ มุ่งเน้นศึกษาเฉพาะ “กลุ่มตระกูลภาษาลาว-ไต (The Lao-Tai Language Family)” ตามการจำแนกของกมลชนเผ่า สปป.ลาว หรือ “ตระกูลภาษาไท-กะได (Tai-Kadai Language Family)” ตามการจำแนกแบบสากล จากวัตถุประสงค์ในการวิจัยเรื่องการศึกษาแบบองค์รวมของการปรับตัวในบริบทใหญ่ที่แตกต่างของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว ในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางของประเทศไทย (Holistic Study for the Adaptability in the Different Context of Tai-Lao Ethnic in the Central Region Basin of Thailand)

โดยในลำดับแรกขอเสนอข้อมูลในการจำแนกกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มตระกูลภาษาไท-กะได (ซึ่งในสปป.ลาวเรียกว่ากลุ่มตระกูลภาษาลาว-ไต) ที่ตั้งถิ่นฐานในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งจัดว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีจำนวนมากที่สุด (Chazee Laurent .1999: 2) ประกอบไปด้วย 8 ชาติพันธุ์หลัก ดังต่อไปนี้ คือ (กมลชนเผ่า 2008.)

1. ชาติพันธุ์ลาว

สันนิษฐานว่ามีถิ่นฐานเดิมอยู่ทางตอนบนของกลุ่มน้ำโขง และเคลื่อนย้ายลงมาทางตอนใต้ หลังจากการขยายอำนาจของราชวงศ์มองโกล และเมื่อมาตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตพื้นที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปก็มีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มชนชาติพันธุ์ที่พูดภาษากลุ่มมอญ-ขแมร์ที่เป็นกลุ่มชนชาติพันธุ์ที่อยู่อาศัยในพื้นที่นี้มาแต่เดิม ประกอบด้วย หลายแขนง เช่น พวน กะเลิง บอ โยย และย้อ เป็นต้น

2. ชาติพันธุ์ไท-ไต

มีประวัติว่าเคลื่อนย้ายลงมาจากทางตอนใต้ของจีน โดยเคลื่อนย้ายลงมาตามแม่น้ำดำ และแม่น้ำเมมา มาตั้งถิ่นฐานยังเมืองเดียนเบียนฟู และเมืองไลเจา ประเทศเวียดนามในปัจจุบัน สำหรับในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวนั้นมีตั้งถิ่นฐานอยู่ในแขวงต่างๆ ทางภาคเหนือจนถึงแขวงบอลิคำไซ สันนิษฐานว่ามีเหตุผลในการอพยพ 2 ประการ คือ หลบหนีภัยสงคราม และการแสวงหาที่ทำกินใหม่ หลังจากการมีการขยายตัวของโครงสร้างประชากร สำหรับคำว่า “ไท” หรือ “ไต” นั้นมีความหมายว่า “คน” หรือ “มนุษย์” กลุ่มชาติพันธุ์ไท-ไต แบ่งออกเป็น หลายแขนง เช่น ไตดำ ไตขาว ไตแดง และไตเมี่ยง เป็นต้น

3. ชาติพันธุ์ผู้ไท

มีประวัติความเป็นมาใกล้เคียงกับกลุ่มชาติพันธุ์ไท-กระไดกลุ่มอื่นๆ เคลื่อนตัวลงมาจากทางตอนใต้ของจีน และแถบนาน้อยอ้อยหนู กระจายตัวไปยังพื้นที่ต่างๆ ปัจจุบันตั้งถิ่นฐานอยู่แถบเมืองหนองบก, เมืองมะหาไซ, เมืองหินบูน เมืองบัวละพา ในแขวงคำม่วน เมืองพิน เมืองเซโปน เมืองวิละบุรี ในแขวงสะหวันเขต ประกอบด้วยแขนงต่างๆ

4. ชาติพันธุ์ยวน

ตั้งถิ่นฐานอยู่ในแขวงไชยะบุรี แขวงหลวงพระบาง แขวงบ่อแก้ว แขวงอุดมไซ และแขวงพงสาตี เป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันกับกลุ่มไทยวนที่เป็นประชากรกลุ่มหลักของดินแดนล้านนาเดิม หรือในภาคเหนือของประเทศไทยในปัจจุบัน ซึ่งมีชื่อเรียกตามสำเนียงที่แตกต่างกัน เช่น ยวน ไตยวน ไทยวน โยน ไตโยน ไทโยน และประกอบไปด้วย 2 แขนง คือ กะลอม และเงี้ยว

5. ชาติพันธุ์ลื้อ

มีถิ่นฐานเดิมอยู่ในมณฑลสิบสองปันนา ซึ่งมีศูนย์กลางการปกครองเดิม คือ เมืองเชียงรุ่ง และอพยพลงมายังพื้นที่ตอนล่างของลำน้ำโขง และแม่น้ำสาขา เข้ามาตั้งถิ่นฐานในแขวงพงสาตี แขวงบ่อแก้ว แขวงหลวงน้ำทา แขวงอุดมไซ แขวงไชยะบุรี และแขวงหลวงพระบาง และถือว่ากลุ่มชาติพันธุ์ลื้อหรือไตซิ่นเป็นแขนงหนึ่งของชาติพันธุ์ลื้อ

รูป 2-8 : ความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ในลาวผ่านการบันทึกผ่านฝีมือ และสายตาของนักเดินทางชาวตะวันตก

รูป 2-9 : บรรยากาศตลาดเมืองพนมเปญ

รูป 2-10 : คาราวานวัวต่างซึ่งเป็นพาหนะนำพาให้สินค้า และผู้คนติดต่อสัมพันธ์ และแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมแก่กัน

รูป 2-11 : เจ้าหญิงราชสำนักหลวงพระบาง และหญิงสาวชาวลาว

รูป 2-12 : หญิงสาวชาวไตลื้อ

รูป 2-13 : ผู้หญิงชาวไตแดง เมืองแอต แขวงคำม่วน

รูป 2-14 : หญิงสาวชาวลาวพวน เมืองเชียงขวาง

ประวัติศาสตร์การเคลื่อนย้ายของชาติพันธุ์ไท-ลาวสู่พื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางของไทย

ในหน้าประวัติศาสตร์พื้นที่ซึ่งปัจจุบันอยู่ภายใต้อำนาจอธิปไตยของไทยมีประวัติการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาไท-กะไดมาตั้งแต่โบราณ และมีการขยายตัวทางโครงสร้างประชากร และมีระบบการจัดการทางสังคมที่ซับซ้อนขึ้นจนเป็นรัฐจารีต (Traditional State) ในราวพุทธศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา ดังปรากฏการก่อร่างสร้างตัวของอาณาจักรต่างๆ ขึ้นในดินแดนลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาและแม่น้ำสาขา อาทิ อาณาจักรสุโขทัย ในราว พ.ศ. 1726 อาณาจักรล้านนา ในราว พ.ศ. 1839 และอาณาจักรอยุธยา ในราว พ.ศ. 1839 เป็นต้น และการขยายตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ไตที่มีมากขึ้นจนเป็นเหตุให้กลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษากลุ่มตระกูลภาษาออสโตรเอเชียติกหรือกลุ่มตระกูลภาษามอญ-ขแมร์ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่เดิมในพื้นที่ต้องถอยร่นไปตั้งถิ่นฐานบนที่สูง เช่น กลุ่มชาติพันธุ์ลัวะ ดังปรากฏกล่าวถึงในเอกสารประเภทตำนาน และพงศาวดารต่างๆ ของล้านนา

การขยายตัวของเมืองต่างๆ จึงตั้งอยู่บนเส้นทางการค้าที่เชื่อมโยงสู่เส้นทางแพรร่ไหมภาคพื้นทวีป รวมไปถึงเส้นทางการค้าข้ามข้ามสมุทร จึงทำให้เมืองต่างๆ อาทิ เมืองเชียงใหม่ เมืองสุโขทัย เมืองหลวงพระบาง และเมืองบริวารอื่นๆ ที่อยู่ภายใต้การปกครองของเมืองหลักพลอยเจริญเติบโตมากขึ้นในฐานะของแหล่งผลิตสินค้าที่ป้อนสู่เมืองศูนย์กลาง และเมืองศูนย์กลางก็ทำหน้าที่กระจายสินค้าเหล่านั้นต่อไป

ต่อมาเมื่อมีการขยายเส้นทางการค้าทางไกลข้ามคาบสมุทรที่เชื่อมต่อกับทวีปอื่นๆ มากขึ้นทำให้เมืองศูนย์กลางอำนาจที่เป็นเมืองท่ามีบทบาทที่รุ่งเรืองมากขึ้น ในขณะที่เมืองศูนย์กลางอำนาจที่ตั้งอยู่หลังเมืองท่าต้องเสื่อมลงจนอยู่ภายใต้อำนาจของเมืองศูนย์กลางที่เป็นท่าการค้าในที่สุด เช่นการขึ้นมามีบทบาทของเมืองท่า และการจัดการทรัพยากรของดินแดนตอนใน (Hinterland) ของราชอาณาจักรอยุธยา

นอกจากทรัพยากรประเภทต่างๆ อาทิ ของป่า และผลิตผลทางการเกษตรแล้ว แรงงานยังเป็นทรัพยากรที่สำคัญในฐานะตัวจักรสำคัญของวงจรการผลิต ดังจะเห็นได้ว่า มีการก่อกองครามแย่งชิงความเป็นใหญ่ทางการค้า และการจัดการทรัพยากรของอาณาจักรต่างๆ เกิดขึ้นบ่อยครั้งขึ้นตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา การเทครัวเพื่อขนถ่ายผู้คนในฐานะทรัพยากรแรงงานจึงเกิดขึ้นอย่างมากมายเป็นเงาตามตัว และมูลเหตุดังกล่าวทำให้มีการอพยพโยกย้ายถิ่นฐานขนาดใหญ่ของกลุ่มชนชาติพันธุ์ไท-ไตให้กระจายตัวอยู่ตามพื้นที่ต่างๆ ในดินแดนลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา และแม่น้ำสาขาในพื้นที่ภาคกลางของไทย ซึ่งการเคลื่อนย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานยังพื้นที่ดังกล่าวมีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีทั้งที่ยินยอมพร้อมใจ และถูกกวาดต้อนมาเป็นแรงงานในการผลิตในฐานะของเชลยสงคราม

กลุ่มชนชาติพันธุ์ไท-ลาวในการศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มชาติพันธุ์ในตระกูลภาษาไท-กะได ซึ่งในเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่เขียนโดยจากส่วนกลางโดย “*ไทสยาม*” ที่มีจารีตทางราชสำนักที่รับเอาภาษาอื่นๆ เช่น ภาษาเขมร และบาลีเข้ามาใช้ในในฐานะเครื่องมือแห่งความศักดิ์สิทธิ์ และทำให้มีการแบ่งแยก “*เขา*” และ “*เรา*” เกิดขึ้น โดยเรียกกกลุ่มชาติพันธุ์ในตระกูลภาษาไท-กะไดว่า “*ลาว*” ซึ่งมีนัยยะที่แสดง “*ความเป็นอื่น (Otherness)*” ผ่านการบ่งชี้จากถิ่นฐานดั้งเดิมก่อนถูกกวาดต้อนมาอาศัยยังส่วนกลางแห่งอำนาจ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1. ลาวที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ล้านนา

ดินแดนล้านนาเป็นพื้นที่ที่มีการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาไท-ไต อันประกอบด้วยชาติพันธุ์ไทยวนเป็นประชากรหลัก นอกจากนี้ ยังมีกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ ไตลื้อ ไตซิ่น ไตยอง เข้ามาตั้งถิ่นฐานในฐานะของเมืองที่มีความสัมพันธ์กันทางเครือญาติทางสายเลือด การปกครอง และการติดต่อค้าขายสำหรับกลุ่มลาวที่ถูกกวาดต้อนลงมาจากล้านนาครั้งแรกตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์กล่าวว่า ใน

รัชกาลพระราเมศวรมีการกวาดต้อนครัวลาวเมืองเชียงใหม่ และส่งไปตั้งถิ่นฐานยังเมืองพัทลุง สงขลา นครศรีธรรมราช และจันทบุรี (พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) กับฉบับจักรพรรดิพงศ์ (จาต). 2507: 507-508.) ต่อมาในรัชกาลพระบรมราชาธิราชที่ 2 ในคราวที่พระองค์ยกกองทัพไปยังล้านนาและกวาดต้อนครัวลาวเข้ามาตั้งถิ่นฐานในอยุธยา (พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) กับฉบับจักรพรรดิพงศ์ (จาต): 512) และในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช และสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระนเรศวร. 2514: 235-237.) ดังปรากฏหลักฐานของการก่อสร้างเจดีย์ศิลปะล้านนาแถบวัดแค และวัดใหม่บางกระบือที่อยุธยา

ภายหลังเหตุการณ์เสียเมืองเชียงใหม่แก่พม่าในปี พ.ศ. 2101 ทำให้มีการเคลื่อนย้ายผู้คนจากดินแดนล้านนาไปเป็นทรัพยากรแรงงานของพม่า และเมื่อมีการขับไล่พม่าออกไปจากล้านนาจึงต้องกวาดต้อนเอาชาวเมืองต่างๆ ที่อยู่ใกล้เคียงเข้ามาตั้งถิ่นฐานยังเมืองเชียงใหม่ ดังวลีว่า “เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง”

สำหรับทัศนคติของชาวอยุธยา และรัตนโกสินทร์ตอนต้นคงเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ไทที่มีถิ่นฐานในล้านนาว่า “ลาว” และเนื่องจากนิยมสักร่างกายด้วยหมึกจนดำพืด จึงเรียกว่า “ลาวพุงดำ” ดังกล่าวถึงในหลักฐานทางประวัติศาสตร์เรื่องปราบกบฏเมืองเวียงจันทน์ว่า “...เป็นชาวลาวพุงดำเมืองเชียงใหม่...” (จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3. เลขที่ 4 และเลขที่ 4/ก. 2370) และเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่สมเด็จพระราชวังบรมมหาศัศดิพลเสพย์ทรงเรียกกองทัพจากหัวเมืองล้านนา ได้แก่ เมืองเชียงใหม่ เมืองลำปาง เมืองลำพูน เมืองแพร่ และเมืองน่าน ว่า “ทัพพุงดำ 5 หัวเมือง” “จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3. เลขที่ 4/ข. 2370). หรือแม้แต่ในราชสำนักก็เรียกคนที่มาจากดินแดนล้านนาว่า “ลาว” หรือ “ลาวเหนือ” เช่นกัน ซึ่งกลุ่มลาวพุงดำได้ถูกกวาดต้อนมาอยู่อาศัยในภาคกลาง ที่บ้านเสาไห้ เมืองสระบุรี ฉะเชิงเทรา และราชบุรี แต่เรียกตนเองว่า “ไต่ยวน”

2. ลาวที่อาศัยอยู่ในพื้นที่อีสาน (ฝั่งขวาของลำน้ำโขง)

ดินแดนอีสานเป็นพื้นที่ที่มีการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์ตระกูลภาษาไท-กะไดที่ตั้งถิ่นฐานในลาว ทั้งกลุ่มลาว พวน ลื้อ ไทดำ ไทแดง ไทขาว ไทเมี่ยง ยัง และแสกลาวกลุ่มนี้มีลักษณะทางกายภาพที่แตกต่างไปจากลาวในภาคเหนือ คือ ไม่สักร่างกายเป็นพืดเช่นลาวพุงดำ ลาวกลุ่มนี้เข้ามาตั้งถิ่นฐานยังดินแดนภาคกลางเนื่องจากการกวาดต้อนมาเป็นแรงงานในคราวสงคราม ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยเข้ามาตั้งถิ่นฐานแถบเมืองพนัสนิคม เมืองปากน้ำ เมืองฉะเชิงเทรา เป็นต้น

3. ลาวที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ฝั่งซ้ายของลำน้ำโขง

พื้นที่ฝั่งขวาของลำน้ำโขงเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรล้านช้างมาแต่เดิม ทั้งเมืองหลวงพระบาง เมืองเวียงจันทน์ และเมืองจำปาสัก ซึ่งเมืองศูนย์กลางอาณาจักรทั้งสามเคยทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางราชอาณาจักรล้านช้างในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน จนกระทั่งภายหลังที่อาณาจักรล้านช้างล่มสลายลงเพราะความขัดแย้งภายใน ทำให้เจ้าเมืองทั้งสามตั้งตนขึ้นเป็นใหญ่ สำหรับชาวลาวยุคก่อนที่อาศัยอยู่ในเมืองต่างๆทั้งที่เคยเป็นเมืองศูนย์กลาง และเมืองบริวารเหล่านี้ก็เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ในตระกูลภาษาไท-กะไดกลุ่มต่างๆ โดยมีประชากรหลักเป็น “ลาวลุ่ม” ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณที่ราบประกอบอาชีพเกษตรกรรม และถือว่าได้ว่าเป็นกลุ่มชนกลุ่มเดียวกับลาวที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่อีสานของไทย เพียงแต่ถูกแบ่งออกจากกันด้วยพรมแดนรัฐชาติในปัจจุบัน เนื่องจากไม่นิยมสักร่างกายเป็นพืดแตกต่างไปจากลาวในล้านนาจึงเรียกลาวกลุ่มนี้ว่า “ลาวพุงขาว” ดังปรากฏในหลักฐานทางประวัติศาสตร์ (จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3. เลขที่ 53. 2378)

การเคลื่อนย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำภาคกลางของไทยนั้นเป็นเพราะการกวาดต้อนเข้ามาเป็นแรงงานในการผลิต และป้องกันไม่ให้เมืองศูนย์กลางอำนาจเดิมพื้นตัวได้จนท้าทายอำนาจกับศูนย์กลางในลุ่มน้ำแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งนอกจากจะเรียกลาวกลุ่มนี้ว่าลาวพุงขาว ยังมีชื่อเรียกเฉพาะว่า “ลาวเวียง” สำหรับกลุ่มลาวที่มีถิ่นฐานเดิมก่อนการอพยพอยู่ที่เมืองเวียงจันทน์ “ลาวครั่ง” สำหรับกลุ่มลาวที่มีถิ่นฐานเดิมก่อนการอพยพอยู่ที่ภูครั่ง และ “ลาวพวน” สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ลาวพวนที่มีถิ่นฐานดั้งเดิมอยู่ที่เมืองพวนเชียงขวางที่มีที่ตั้งสัมพันธ์อยู่ใกล้กับญวนจึงถูกกวาดต้อนลงมาทั้งหมดเพื่อไม่ให้เป็นการก้ำกึ่งแก่งแย่ง³

กลุ่มชาวลาวที่มาจากฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงถูกกำหนดให้มาตั้งถิ่นฐานเพื่อเป็นแรงงานในภาคเกษตรกรรม และส่งส่วย และการเกณฑ์ไพร่ โดยให้ตั้งชุมชนอยู่ในพื้นที่ภาคกลาง ทั้งในกรุงเทพฯ ลพบุรี สระบุรี ฉะเชิงเทรา เพชรบุรี ราชบุรี กาญจนบุรี สุพรรณบุรี นครปฐม เป็นต้น

4. ลาวโซ่ง หรือไทดำ

มีถิ่นฐานอยู่แถบลุ่มแม่น้ำดำ และแม่น้ำแดง ในแถบสิบสองจุไท เมืองแฉ่ง(เดียนเบียนฟู) ในประเทศเวียตนามในปัจจุบัน และมีการตั้งถิ่นฐานอยู่ในแขวงต่างๆ ทางภาคเหนือจนถึงแขวงบอลิคำไซ เคลื่อนย้ายเข้ามายังพื้นที่ลุ่มแม่น้ำภาคกลางของไทยในมาตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี (ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา: 32) แต่เคลื่อนย้ายเข้ามามากครั้งใหญ่ในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ในปี พ.ศ. 2335 โดยมีวัตถุประสงค์ว่าหากปล่อยกลุ่มไทดำให้ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่เดิมจะเป็นกำลังให้แก่พวกญวน และต่อมาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวก็มีการกวาดต้อนเข้ามาอีกครั้ง โดยให้ตั้งชุมชนอยู่ที่จังหวัดเพชรบุรี

จะเห็นได้ว่า การจำแนกกลุ่มชนชาติพันธุ์ไท-ลาวโดยใช้เกณฑ์ของถิ่นฐานดั้งเดิมเป็นตัวบ่งชี้ก็ไม่สามารถทำความเข้าใจต่อความแตกต่างระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวกลุ่มต่างๆ ได้อย่างแจ่มชัด เนื่องจากในความเป็นจริงแล้ว “*พรมแดนทางวัฒนธรรม (Cultural Boundaries)*” ซึ่งหมายถึง เส้นแบ่งสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม “*พรมแดนทางสังคม (Social Boundaries)*” ซึ่งหมายถึง องค์การทางสังคมที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ไม่ได้ซ้อนทับกันสนิทกับ “*พรมแดนทางกายภาพและการเมือง (Geopolitical Territory)*” ซึ่งเป็นแนวความคิดรัฐชาติที่พัฒนาขึ้นในภายหลัง หากแต่มีการซ้อนทับการเหลื่อมล้ำ และการยกเว้นที่แตกต่างกันออกไปตามบริบทของพื้นที่⁴

การตั้งถิ่นฐานของชุมชนชาติพันธุ์ไท-ลาวในภาคกลางของไทย

มูลเหตุของการเทครัวผู้คนเข้ามาพื้นที่ตอนในของศูนย์กลางอำนาจของราชอาณาจักรในดินแดนลุ่มน้ำเจ้าพระยามาในสมัยโบราณ เป็นผลมาจากการขยายตัวทางโครงสร้างประชากรของเมืองที่มีปรับเปลี่ยนบทบาทมาสู่เมืองท่าการค้า จึงต้องการเพิ่มผลิตผลทางการเกษตรเพื่อการบริโภคภายในราชอาณาจักร และการเป็นสินค้าส่งออกเพื่อแลกเปลี่ยนกับสินค้าที่นำเข้าจากต่างชาติ ซึ่งควอริช เวลส์ได้กล่าวถึงมูลเหตุของการเทครัวผู้คนในอดีตไว้ว่า “ปัญหาการขาดแคลนกำลังคนในการเพาะปลูกในราชอาณาจักรที่มีเขตแดนกว้างขวาง การขาดกำลังคนที่จะเข้ามาเป็นทหารในกองทัพยามสงครามเมื่ออาณาจักรเหล่านี้มีจำนวนคนน้อยจึงพยายามเพิ่มพูนจำนวนพลเมืองโดยการกวาดต้อนเชลยจากการทำสงคราม”⁵ รวมไปถึงเป็นการเร่งการฟื้นตัวของบ้านเมืองหลังภาวะสงคราม เนื่องจากการรณรงค์สงครามทำให้สูญเสียไพร่พลไปในการรบจำนวนมาก หรือการที่ถูกข้าศึกกวาดต้อนผู้คนไปเป็นเชลยจำนวนมากทำให้โครงสร้างประชากร และแรงงานซึ่งเป็นทรัพยากรต่อการฟื้นฟูเมืองมีจำนวนน้อยลง ทั้งแรงงานภาค

เกษตรกรรม และแรงงานฝีมือ ดังจะเห็นได้ว่าภายหลังเหตุการณ์สงครามจะเกิดภาวะข้าวยากหมากแพงขึ้นเสมอ

เมื่อมีโอกาสที่จะปฏิเสธอำนาจทางการเมืองที่เข้ามาครอบงำ รวมทั้งมีการฟื้นฟูเมือง ลำดับแรกที่ต้องทำคือการไปกวาดต้อนผู้คนจากชุมชนหรือเมืองข้างเคียงให้มาอยู่อาศัยในเมืองศูนย์กลางอำนาจ ตัวอย่างเช่น บริบทของเมืองเชียงใหม่หลังจากการฟื้นฟูที่ไปเทครัวกลุ่มชนชาติพันธุ์ไท-ไตกลุ่มต่างๆ จากรัฐฉานให้มาตั้งถิ่นฐานในเมืองเชียงใหม่, กรุงศรีอยุธยาหลังจากการเสียกรุงครั้งที่ 1 และกรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์ที่ต้องฟื้นฟูเมืองและโครงสร้างทางสังคมครั้งใหญ่หลังจากที่พม่าได้กวาดต้อนผู้คนจำนวนมากมายังอาณาจักรอยุธยาสมณชีพราหมณ์ไปยังกรุงอังวะ เป็นต้น

นอกจากนี้ เมืองศูนย์กลางอำนาจมักเกรงจะเกิดการกระด้างกระเดื่องขึ้นท้าทายอำนาจการบริหารราชการแผ่นดิน และการบริหารจัดการทรัพยากร รวมไปถึงการทำการค้าแข่งขันกันของเมืองที่อยู่รอบข้าง จึงทำให้มีการเทครัวผู้คนจากพื้นที่ปะทะกันของขอบวงแห่งอำนาจอยู่เนืองๆ เพื่อไม่ให้ฝ่ายตรงข้ามนำแรงงานเหล่านี้ไปใช้เสริมสร้างความแข็งแกร่งของตนจนมาท้าทายอำนาจด้านต่างๆ ดังที่กล่าวมาข้างต้น เช่นเดียวกับบริบทของกรุงรัตนโกสินทร์ที่มีต่อญวนในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช⁶ และสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว หรือบริบทของกรุงรัตนโกสินทร์ที่มีต่อเมืองเวียงจันทน์ในทั้งสองรัชสมัยเช่นเดียวกัน

จะเห็นได้ว่า กลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวที่ถูกกวาดต้อนมาให้ตั้งถิ่นฐานยังพื้นที่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์นั้น จะเป็นกลุ่มชนชาวลาวเวียงที่ตั้งถิ่นฐานอยู่แถบเมืองเวียงจันทน์, กลุ่มชนชาวลาวพวนที่ตั้งถิ่นฐานแถบเมืองเชียงขวาง, และกลุ่มชนชาวไทดำที่ตั้งถิ่นฐานอยู่แถบเมืองแกลง(เดียนเบียนฟู) โดยที่กลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวกลุ่มอื่นๆ กลับไม่ได้ถูกกวาดต้อนลงมาด้วย เนื่องมาจากในช่วงต้นรัตนโกสินทร์โดยเฉพาะสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นมีศึกที่ติดพันอยู่กับเมืองเวียงจันทน์ซึ่งการอพยพผู้คนมามาจึงเท่ากับการทำลายทรัพยากรแรงงานของเมืองเพื่อมิให้ตั้งตนขึ้นเป็นใหญ่ได้ สำหรับเมืองพวน และเมืองแกลง(เดียนเบียนฟู)ซึ่งเป็นที่ตั้งถิ่นฐานของชาวลาวพวน และชาวไทดำนั้น แม้ว่า กรุงรัตนโกสินทร์จะไม่ได้เปิดฉากสงครามกับเมืองดังกล่าวโดยตรง แต่เกรงว่าหากปล่อยให้ชาวลาวพวน และชาวไทดำตั้งถิ่นฐานอยู่ที่เดิมจะเป็นฐานกำลังให้กับญวนที่กำลังขยายขอบเขตอาณา และจะเป็นภัยต่อกรุงรัตนโกสินทร์ได้ในอนาคต

ถิ่นฐานเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว และการตั้งถิ่นฐานใหม่ในลุ่มน้ำภาคกลางของไทย จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ และการสำรวจภาคสนาม

ในการศึกษาบริบททางประวัติศาสตร์ของถิ่นฐานดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวก่อนการเคลื่อนย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานใหม่ในลุ่มน้ำเจ้าพระยาได้ศึกษาจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ประเภทต่างๆ ทั้งหลักฐานเอกสาร และประวัติศาสตร์มุขปาฐะที่บอกเล่ากันในชุมชนต่างๆ ที่ลงพื้นที่สำรวจภาคสนาม โดยในที่นี้จะนำเสนอที่ตั้งของชุมชน และเมืองเดิมของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ผ่านตารางข้อมูลต่อไปนี้

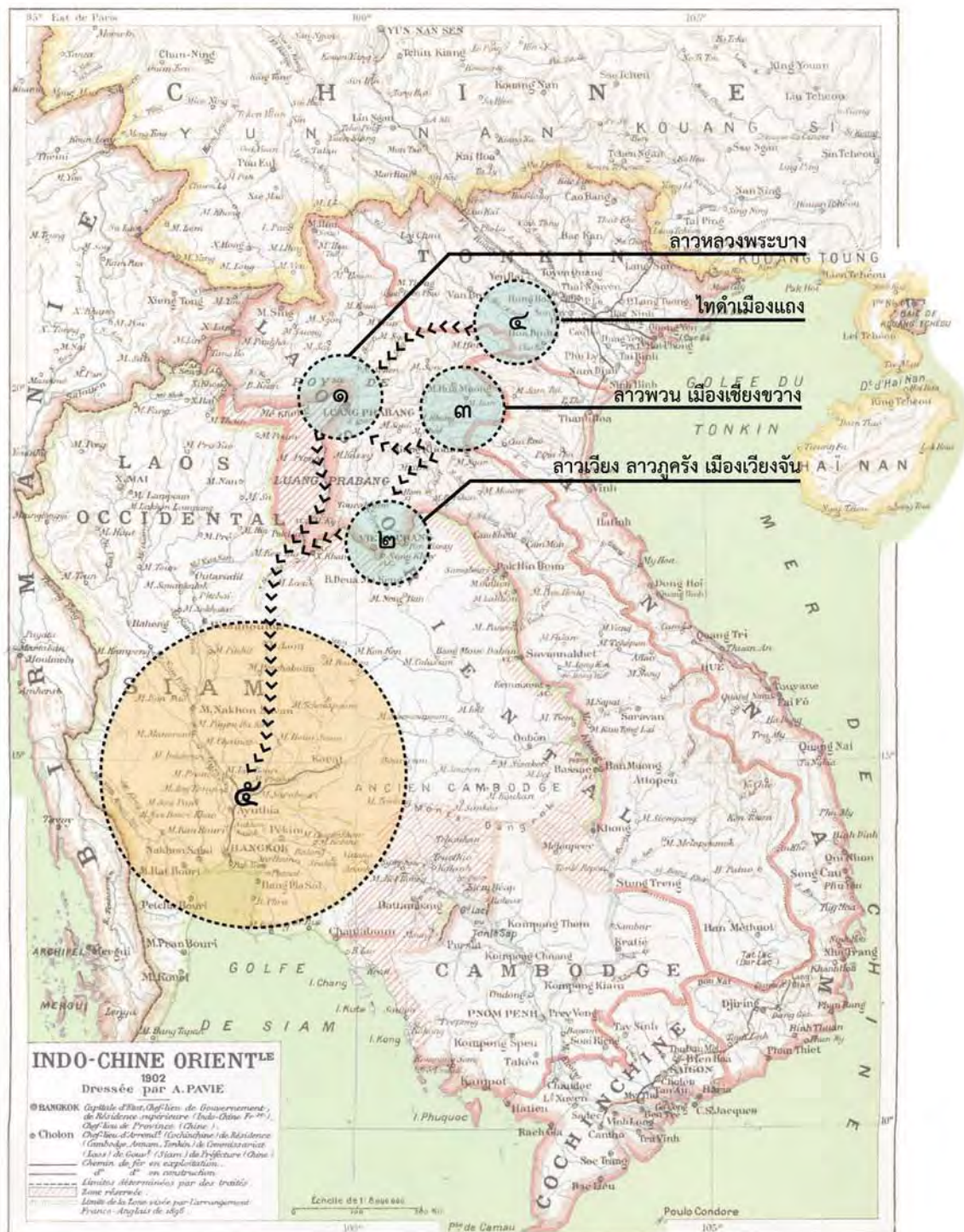
ตารางที่ 2-1 แสดงข้อมูลกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวที่เคลื่อนย้ายมาจากถิ่นฐานเดิมมาสู่ถิ่นฐานใหม่ในกลุ่มน้ำภาคกลางของไทย

กลุ่มชาติพันธุ์	ถิ่นฐานเดิม (ม.=เมือง)	ถิ่นฐานใหม่ (ม.=เมือง)	ปีที่เคลื่อนย้าย เข้ามาตั้งถิ่นฐาน
รัชกาลพระเจ้ากรุงธนบุรี			
ลาวเวียง	ม.เวียงจันทน์ และเมืองข้างเคียง	ม.สระบุรี, ม.ธนบุรี (แถบบางยี่ขัน), ม.ราชบุรี, ม.จันทบุรี	พ.ศ. 2322
ไทดำ	ม.แก่ง, ม.กาย, ม.ม่วย, ม.ลา, ม.โมะ, ม.หวัด, ม.ซาง	ม.เพชรบุรี	พ.ศ. 2322
รัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช			
ลาวพุงดำ	ม.เชียงแสน, ม.เชียงใหม่, ม.ลำปาง	ม.สระบุรี, ม.ราชบุรี	พ.ศ. 2317-พ.ศ. 2318
ไทดำ	ม.แก่ง	ม.เพชรบุรี	พ.ศ. 2335
ลาวพวน	ม.คำเกิด, ม.พวน	ม.กรุงเทพฯ	พ.ศ. 2335 และ พ.ศ. 2337
รัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย			
ลาวนครพนม (ลาวอาสาปากน้ำ)	ม.นครพนม	ม.สมุทรปราการ	พ.ศ. 2352
ลาวภูครัง	ม.ภูครัง	ม.นครชัยศรี	พ.ศ. 2358 และ พ.ศ. 2360
รัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว			
ลาวอาสาปากน้ำ (ลาวนครพนมเดิม)	ม.สมุทรปราการ	ม.พนัสนิคม	พ.ศ. 2372
ลาวนครพนม	ม.นครพนม	ม.พนัสนิคม, ม.ฉะเชิงเทรา	พ.ศ. 2372
ลาวเวียง	ม.เวียงจันทน์, ม.ท่าสาร, ม.พันพร้าว, ม.เวียงครั่ง, ม.เวียงพิน้อง	ม.สระบุรี, ม.อยุธยา	พ.ศ. 2370
ลาวครั่ง	ม.ภูครัง	ม.นครชัยศรี	พ.ศ. 2373
ลาวพวน	ม.พวน, ม.ห้วยหลวง	ม.กรุงเทพ, ม.ปราจีนบุรี	พ.ศ. 2373
ลาวหลวงพระบาง	ม.สามมิน, ม.เพวียง, ม.เลย, ม.แก่นท้าว, ม.จัน, ม.กลาง, ม.ลม, ม.ปากลาย	บ.อรัญญิก, ม.อยุธยา	พ.ศ. 2372 และ พ.ศ. 2373
ไทดำ	ม.เหิม, ม.เชียงคาน, ม.จำเริญ, ม.จำไ้, ม.โศย, ม.ซอน, ม.แก่ง, ม.หิม, ม.คอย, ม.ควรร	ม.เพชรบุรี	พ.ศ. 2379 และ พ.ศ. 2381 และ พ.ศ. 2382

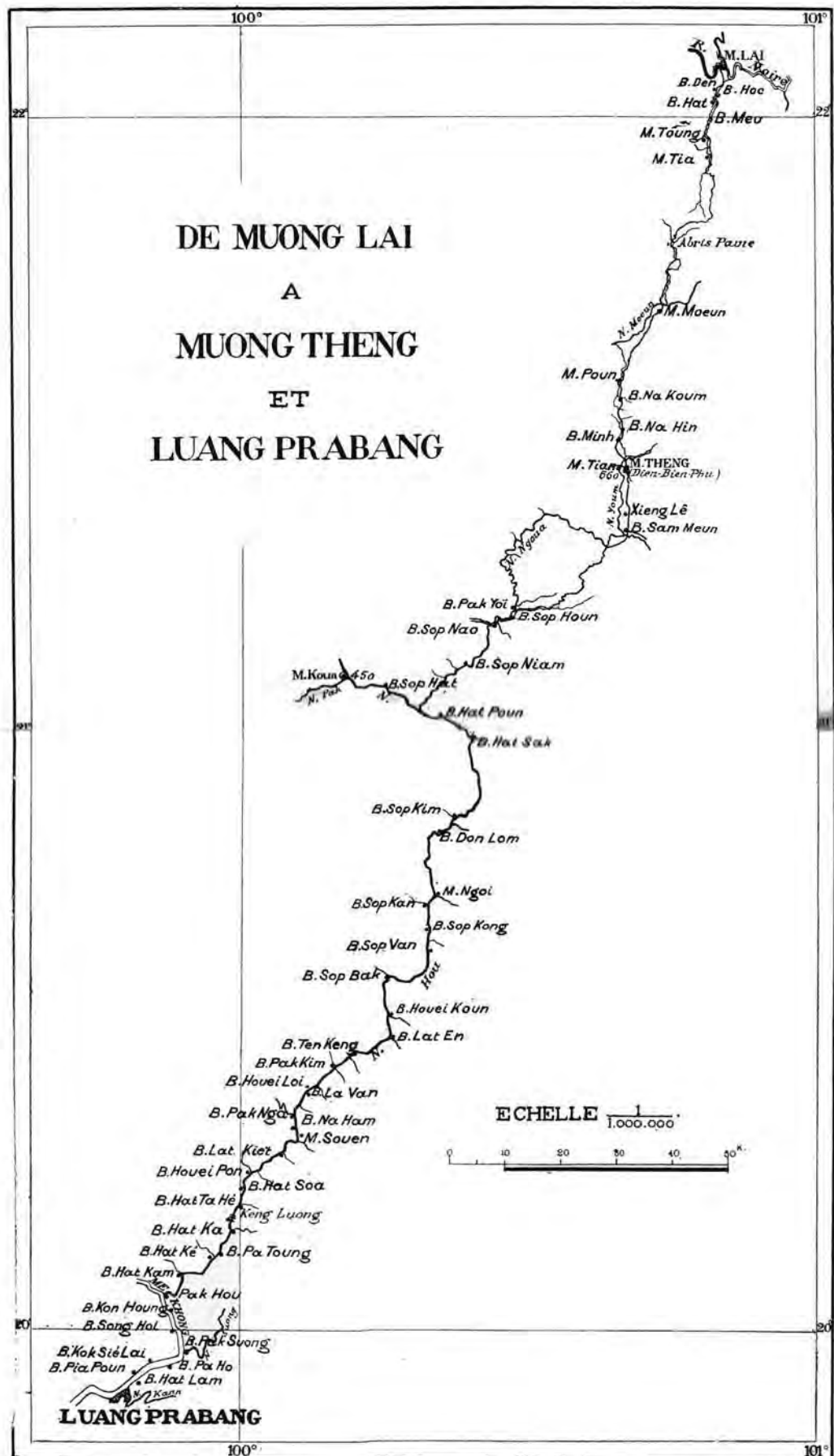
เมื่อพิจารณารายแสดงข้อมูลกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวที่เคลื่อนย้ายมาจากถิ่นฐานเดิมมาสู่ถิ่นฐานใหม่ในกลุ่มน้ำภาคกลางของไทย จะพบว่าการกวาดต้อนผู้คนชาติพันธุ์ไท-ลาวเพื่อมาตั้งถิ่นฐานเป็นทรัพยากรแรงงานในดินแดนลุ่มแม่น้ำภาคกลางของไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้น จะเห็นได้ว่าการเคลื่อนย้ายผู้คนมาจาก 3 พื้นที่หลัก คือ “เมืองเวียงจันทน์” ซึ่งเป็นแหล่งที่ตั้งถิ่นฐานของลาวเวียง ลาวภูกระแต “เมืองพวนเชียงขวาง” ซึ่งเป็นแหล่งที่ตั้งถิ่นฐานของลาวพวน และ “เมืองแฉ่ง (เดียนเบียนฟู)” ซึ่งเป็นแหล่งที่ตั้งถิ่นฐานของไทดำ ในขณะที่พื้นที่อื่นๆ เช่นภูมิภาคลาวทางตอนเหนือซึ่งเป็นที่ตั้งถิ่นฐานของชาวไตลื้อกลับไม่ถูกแตะต้องเลย เหตุผลดังกล่าวยิ่งแสดงให้เห็นว่า การกวาดต้อนเคลื่อนย้ายผู้คนให้เข้ามาตั้งถิ่นฐานยังดินแดนลุ่มแม่น้ำภาคกลางนั้นมีจุดมุ่งหมายด้วยต้องการลดจำนวนประชากรในเมืองดังกล่าวไม่ให้ขึ้นมาท้าทายอำนาจเช่นกรณีของเมืองเวียงจันทน์ และไม่ต้องการให้ข้าอำนาจอื่นมากวาดต้อนผู้คนไปเป็นทรัพยากรในการผลิต และเป็นแสนยานุภาพทางการทหาร ดังกรณีของเมืองพวนเชียงขวาง และเมืองแฉ่ง(เดียนเบียนฟู) ที่ราชสำนักกรุงรัตนโกสินทร์เกรงว่าจะเป็นฐานอำนาจให้แก่เมืองญวนใช้ในการขยายตัวเข้ามาจนขอบวงแห่งอำนาจมาประชิดกับพระราชอาณาจักรสยาม

ในขณะที่เมืองหลวงพระบางนั้นได้ยอมสวามิภักดิ์กับราชสำนักรัตนโกสินทร์ และชุมชนชาวไตลื้อที่มีสายสัมพันธ์กับเมืองหลวงพระบาง พื้นที่ดังกล่าวจึงไม่ได้รับการกวาดต้อนลงมาด้วยตนเอง ในแง่นี้จึงแสดงให้เห็นว่าการเคลื่อนย้ายผู้คนกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวมาตั้งถิ่นฐานยังพื้นที่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยานั้น จึงไม่ได้มุ่งหมายเพื่อเพิ่มพูนผลผลิตของอาณาจักรโดยตรง หากแต่ทรัพยากรแรงงานและการเพิ่มพูนผลผลิตดังกล่าวเป็นผลพลอยได้จากการบริหารจัดการราชการแผ่นดินเพื่อความมั่นคงของพระราชอาณาจักรเป็นสำคัญ

- ๑ เมืองหลวงพระบาง และเมืองใกล้เคียง
- ๒ เมืองเวียงจันทน์ และเมืองใกล้เคียง
- ๓ เมืองเชียงขวาง และเมืองใกล้เคียง
- ๔ เมืองแถง (เตียนเบียนฟู) และเมืองใกล้เคียง
- ๕ กลุ่มแม่น้ำภาคกลาง

รูป 2-15 : แผนที่แสดงที่ตั้งเมืองที่สัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์ที่เคลื่อนย้ายสู่ภาคกลางของไทย
ปรับปรุงจาก: Eastern Indochina, 1902. By A. Pavie.

รูป 2-16 : แผนที่จากเมืองไล-เตียนเบียนฟู-หลวงพระบาง
ปรับปรุงจาก: Eastern Indochina, 1902. By A. Pavie.

เส้นทางเชื่อมต่อกับแผ่นดินลาวสู่ลุ่มน้ำภาคกลางของสยาม กับการตั้งถิ่นฐาน และการกระจายตัว

เมืองประวัติศาสตร์ที่พบในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มักเป็นเมืองที่สร้างขึ้นบนเส้นทางการค้า หรือชุมทางการค้า และการคมนาคม และจะเห็นได้ว่าเมืองต่างๆ ที่มีพัฒนาการขึ้นมาสู่การเป็นศูนย์กลางอำนาจก็จะมีทำเลที่ตั้งที่สามารถทำการค้าทางทะเล และสามารถควบคุมจัดการทรัพยากรของดินแดนตอนในได้ นอกจากนี้ยังมีเมืองอีกจำนวนไม่น้อยที่พัฒนาขึ้นมาจากความเป็นเมืองผ่านบนเส้นทางการค้า หรือเมืองชุมทางที่เกิดจากจุดตัดกันของเส้นทางการค้าหลายสาย

จากการศึกษาพบว่า การเดินทางเชื่อมต่อกันระหว่างเมืองต่างๆ หากเลือกได้เลือกใช้เส้นทางเลียบตามลำน้ำ เนื่องจากเป็นภูมิประเทศที่ไม่ลาดชัน สามารถใช้น้ำในการอุปโภค-บริโภค รวมทั้งหากแม่น้ำไม่มีเกาะแก่งเป็นอุปสรรคก็สามารถใช้เรือเป็นยานพาหนะที่สามารถขนผู้คนและสินค้าที่มีน้ำหนักมากได้

สำหรับการเชื่อมต่อกันของดินแดนลาวและพื้นที่ตอนในกับดินแดนที่ราบลุ่มภาคกลางของไทย นั้นมีเส้นทางหลากหลายขึ้น ในที่นี้ จะพบว่าเมืองสำคัญที่อยู่บนตำแหน่งของชุมทางที่สำคัญ คือ เมืองหลวงพระบาง และเมืองเวียงจันทน์ จึงเป็นเหตุให้เมืองหลวงพระบาง และเมืองเวียงจันทน์รุ่งเรืองขึ้นเป็นศูนย์กลางของราชอาณาจักรล้านช้างได้

เมืองหลวงพระบาง สามารถเชื่อมต่อไปยังดินแดนตอนเหนือของแม่น้ำโขงทั้งรัฐฉาน สิบสองปันนา และยูนนาน และทางตะวันออกสามารถเชื่อมต่อไปยังเมืองสำคัญต่างๆ เช่น เมืองเดียนเบียนฟู เมืองพวนเชียงขวาง หัวพันห้าทั้งหก และเมืองเวียงจันทน์ สำหรับเมืองเวียงจันทน์เป็นศูนย์กลางที่เชื่อมต่อกับพื้นที่ตอนในที่เชื่อมต่อไปยังเมืองพวนเชียงขวาง และเมืองต่างๆ ทางด้านตะวันออกของเวียงจันทน์

กรณีการเคลื่อนย้ายของ “กลุ่มไทดำ” จากเมืองเดียนฟู และเมืองข้างเคียงใช้เส้นทางตามแม่น้ำอุ และแม่น้ำคานลงมายังเมืองหลวงพระบาง “กลุ่มลาวพวน” เคลื่อนย้ายจากเมืองเชียงขวางมายังเมืองหลวงพระบาง จากหลวงพระบางเดินใช้เรือหรือเดินทางเท้าไปยังเมืองน่าน จากเมืองน่านใช้เรือหรือเดินเท้าไปยังเมืองปากลาย ไปเมืองไชยะบุรี ไปเมืองแก่นท้าว จากเมืองแก่นท้าวเดินทางตามแม่น้ำเหืองมายังเมืองเลย และเดินทางต่อมายังเมืองด่านซ้าย เมืองหล่มสัก แล้วเดินทางต่อลงมาตามลำน้ำป่าสักผ่านเมืองเพชรบูรณ์ ผ่านเมืองศรีเทพ ผ่านสระบุรี และมาบรรจบกับแม่น้ำเจ้าพระยา

สำหรับ “ลาวเวียง” และ “ลาวภูกระง” เดินทางจากเวียงจันทน์ผ่านมาทางที่ราบสูงภาคอีสานแล้วมาข้ามเทือกเขาตองพระยาไฟลงสู่ที่ราบภาคกลางผ่านมาทางสระบุรี หรือใช้เส้นทางเลียบตามลำน้ำโขงจากเวียงจันทน์ขึ้นเหนือมายังเมืองปากลายแล้วใช้เส้นทางเดียวกันกับเส้นทางจากหลวงพระบางมายังภาคกลาง จะเห็นได้ว่า “ลำน้ำป่าสัก” เป็นเส้นทางสัญจรหลักมายังลุ่มแม่น้ำภาคกลาง และมี “เมืองสระบุรี” เป็นเมืองสำคัญที่ทำหน้าที่เป็นหน้าด่านของการรับเอากลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวก่อนจะมาบรรจบกับลำแม่น้ำเจ้าพระยาอันเป็นสายเลือดหลักของภาคกลางของไทย จึงทำให้เมืองสระบุรีจึงทำหน้าที่เป็นจุดพักก่อนจะจัดส่งชาวลาวไปตั้งถิ่นฐานยังเมืองต่างๆ ตามความเหมาะสม รวมทั้งเป็นพื้นที่ตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวเป็นจำนวนมาก จนกระทั่งมีการตั้งชาวลาวขึ้นเป็นเจ้าเมืองซึ่งในขณะนั้นเมืองอื่นๆ นั้นเจ้าเมืองจะเป็นคนไทยสยามทั้งสิ้น ยกเว้นเมืองพนัสนิคมที่มีเจ้าเมืองเป็นชาติพันธุ์ลาว

สำหรับถิ่นฐานใหม่ที่กำหนดโดยชนชั้นนำเพื่อให้เป็นที่ตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวนั้น มีปัจจัยแวดล้อมในการกำหนดดังนี้

- ถิ่นฐานใหม่มีลักษณะเชื่อมโยงกับถิ่นฐานเดิม

สืบเนื่องจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ไม่ได้กล่าวถึง สาเหตุแรกเริ่มของการให้กลุ่มชาติพันธุ์ไทดำไปตั้งถิ่นฐานที่เพชรบุรีซึ่งเป็นการเคลื่อนย้ายมาครั้งแรกตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี แต่เป็นที่น่าสนใจว่าในถิ่นฐานเดิมที่เมืองเดียนเบียนฟูซึ่งมีภูมิประเทศเป็นที่ราบระหว่างหุบเขาและการมายังถิ่นฐานใหม่ที่บ้านเขาย้อยเมืองเพชรบุรีก็มีสภาพแวดล้อมที่มีภูเขาหินปูนที่สูงชันรอบล้อม จึงอาจแสดงถึงความเชื่อมต่อกับบริบทดั้งเดิมของมาตุภูมิก็เป็นได้

- ถิ่นฐานใหม่เป็นพื้นที่ภายใต้ความรับผิดชอบ และการจัดเก็บประโยชน์ของผู้ที่ได้รับพระราชทานเลกลาว

สืบเนื่องจากขุนนาง และแม่ทัพนายกอง ผู้ที่ทำความดีความชอบในการสงครามมักจะได้รับพระราชทานครัว และเชลยที่กวาดต้อนมาได้ให้ไปเป็นแรงงานตอบแทน ไปเป็น “*เลกสม*” ของมูลนาย

- ถิ่นฐานใหม่เป็นพื้นที่ที่มีทรัพยากรที่ต้องการของรัฐ

สืบเนื่องจากรัฐต้องการผลผลิต และของป่าเพื่อนำไปค้าขายแลกเปลี่ยนกับสินค้าที่นำเข้ามาจากภายนอก จึงมีการกำหนดให้ชาวลาวบางส่วนเป็น “*เลกลาวกองนอก*” ให้ไปตั้งถิ่นฐานอยู่ตามเมืองที่มีทรัพยากรประเภทต่างๆ และทำหน้าที่ส่งส่วยให้แก่รัฐ

- ถิ่นฐานใหม่เป็นพื้นที่ที่ต้องการกำลังพลในการปกป้องพระราชอาณาจักร

สืบเนื่องจากบางเมืองมีพรมแดนต่อเนื่องกับอาณาจักรอื่นๆ ทำให้มีการกำหนดให้ชาวลาวบางส่วนไปตั้งถิ่นฐานยังเมืองใกล้เคียงเพื่อให้สะดวกในการเกณฑ์กำลังไปกับกองทัพ

เมื่อถูกกำหนดให้มีการตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ใดๆ แล้วก็ไม่สามารถเคลื่อนย้ายได้ตามปกติ เพราะมีระบบการปกครองชุมชนชาวลาวเป็นลำดับขั้น และมูลนายก็จะได้ประโยชน์จากชุมชนชาวลาวในทางใดทางหนึ่ง เหตุดังกล่าวจึงไม่เปิดโอกาสให้มีการเคลื่อนย้ายพื้นที่ไปหลังจากถูกกำหนดให้ตั้งถิ่นฐานแล้ว ยกเว้นบางกรณีที่อาจจะมีอำนาจต่อรอง หรือเสนอผลประโยชน์แบบใหม่ที่มากกว่าเดิมให้แก่มูลนาย ทำให้ชุมชนชาวลาวที่ย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานใหม่ในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางจำเป็นต้องมีการปรับตัวในการดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับระบบนิเวศวิทยา และสภาพแวดล้อมแบบใหม่เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้ จนกระทั่งรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงเริ่มมีอิสระในการเคลื่อนย้ายที่อยู่

การเคลื่อนย้ายถิ่นฐานจากพื้นที่ที่ถูกกำหนดให้ตั้งถิ่นฐาน แต่ทว่าพื้นที่ดังกล่าวไม่เหมาะสมสำหรับการอยู่อาศัยและการดำเนินชีวิต จึงมีการขยายตัวและการแสวงหาที่ทำกินใหม่ของชุมชนชาติพันธุ์ไท-ลาวต่างๆ หากแต่กรณีศึกษาของชุมชนไทดำเมืองเพชรบุรีเป็นกรณีศึกษาที่ชัดเจนที่สุด เนื่องจากกลุ่มไทดำถูกกำหนดให้มีการตั้งถิ่นฐานเฉพาะในเมืองเพชรบุรี และเมื่อมีการกวาดต้อนประชากรกลุ่มใหม่เข้ามา ก็จะทำให้มาตั้งถิ่นฐานรวมกับกลุ่มเก่าที่เมืองเพชรบุรีเท่านั้น แต่ต่อมาก็มีการขยายตัวและย้ายถิ่นฐานกระจายตัวไปยังพื้นที่ต่างๆ ทั้ง ที่อ.บางเลน จ.นครปฐม, อ.อู่ทอง จ.สุพรรณบุรี, จ.นครสวรรค์, จ.พิจิตร และอ.บ้านนาป่าหนาด จ.เลย จึงทำให้มีผู้สันนิษฐานว่าชาวไทดำเหล่านี้ต้องการเคลื่อนย้ายกลับไปยังถิ่นฐานเดิมของตนที่เดียนเบียนฟู แต่อย่างไรก็ตาม มูลเหตุหลักอีกประการหนึ่งคือการแสวงหาที่ทำกินใหม่เพื่อการขยายตัวของชุมชนก็เป็นปัจจัยสำคัญ ดังปรากฏว่ามีการเคลื่อนย้ายลงไปตั้งถิ่นฐานที่ อ.บางสะพาน จ.ประจวบคีรีขันธ์, อ.นาสาร จ.สุราษฎร์ธานี, จ.ชุมพรด้วย

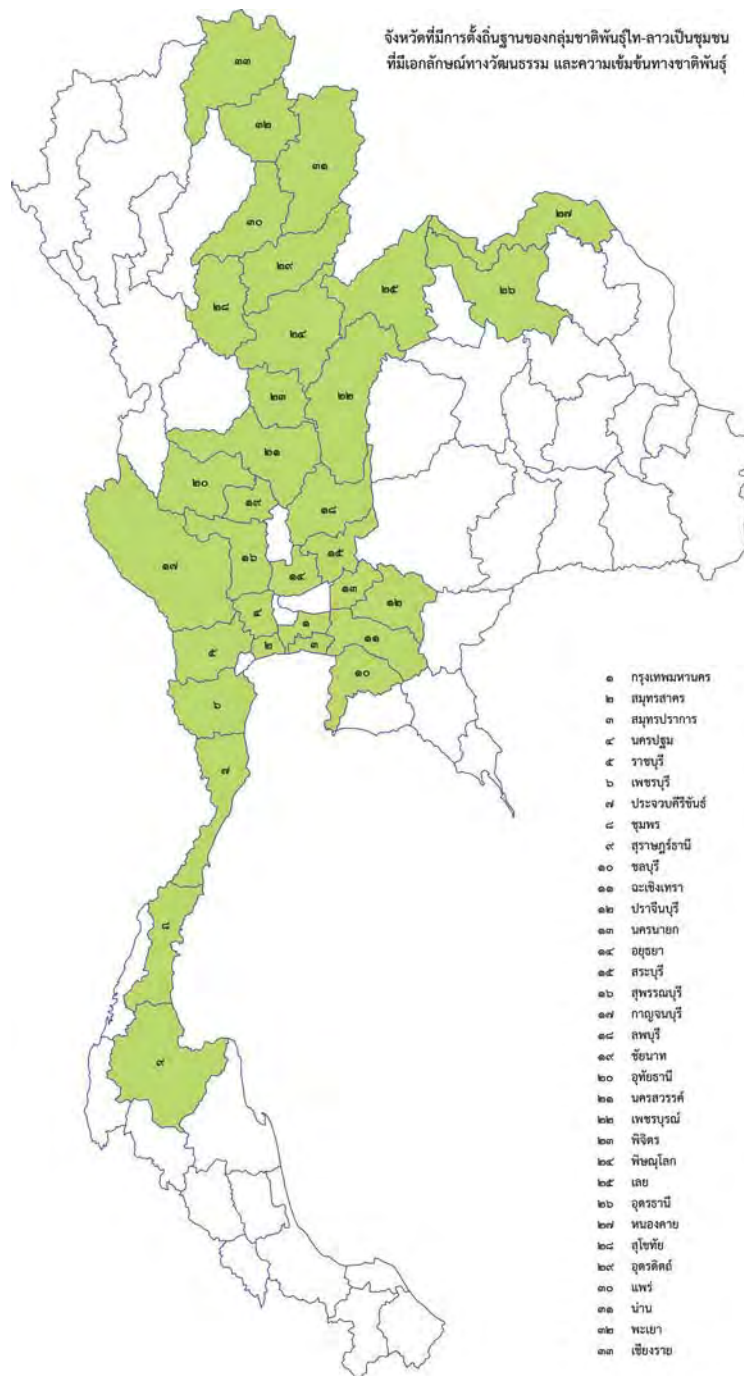
ตารางที่ 2-2 แสดงข้อมูลเมือง (จังหวัด) และหมู่บ้านที่มีการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวอย่างเข้มข้น

จังหวัด	หมู่บ้าน	กลุ่มชาติพันธุ์
กรุงเทพ	บ.ลาว, บ.บางยี่ขัน	ลาวพวน
กาญจนบุรี	บ.พนมทวน	ลาวพวน
	บ.หลุมรัง, บ.ยางสูง, บ.บ่อพลอย, บ.วังกาบ, บ.เขาคุคี, บ.ตลาดเขต, บ.เบญจพาส, บ.ลำพญา, บ.แหลมทอง, บ.หนองขโมย, บ.ลาดหมอสอ, บ.ห้วยยาง, บ.วังกะโล้, บ.สระจันทร์ทอง, บ.หนองบัวหึง	ไทดำ
ฉะเชิงเทรา	บ.วัดโบสถ์, บ.วัดหลวง	ลาวนครพนม
	บ.เมืองกลาย, บ.เมืองแมต, บ.หนองปรือน้อย, บ.หนองเค็ด, บ.หนองรี, บ.เซียงใต้, บ.หนองยาว, บ.หนองป่าตอง, บ.นาเหล่าน้ำ, บ.นาเหล่านก, บ.จอมศรี, บ.เตาเหล็ก, บ.มหาเจดีย์, บ.ราชฮ้าง, บ.ซ่อง, บ.จอมมณี, บ.โพธิ์ใหญ่, บ.ค้อ, บ.แสง, บ.ท่าสาร, บ.โคกหัวข้าว, บ.หัวกระสังข์, บ.ท่าเหล่า, บ.เมืองเก่า, บ.แรน, บ.ท่อม, บ.หอ, บ.โรง	ลาวพวน
ชัยนาท	บ.หนองมะโมง, บ.เนินขาม, บ.กุตจอก, บ.หนองยาง	ลาวครั่ง
ชุมพร	บ.รอนรวบ	ไทดำ
ชลบุรี	บ.พนัสนิคม	ลาวพวน
	บ.พนัสนิคม	ลาวเวียง
เชียงราย	บ.ป่าสักน้อย, บ.ศรีดอนมูล, บ.ศรีดอนชัย, บ.ป่าก่อ	ลาวพวน
นครนายก	บ.หนองหัวลิงนอก, บ.คลองคล้า, บ.โคกกะชาย, บ.หนองหัวลิงใน, บ.หนองแสง, บ.หินแร่, บ.โพธิ์ศรี, บ.สันป่าตั่ง, บ.บุงเข้, บ.เหล่าเดิน, บ.ชุมข้าว, บ.กลางโสภา, บ.คลองคล้า, บ.คลองตะเคียน, บ.ท่าแดง, บ.ฝั้คลอง, บ.ใหม่, บ.เกาะคา, บ.สี่เสียด, บ.สะแกชิง, บ.นา, บ.เกาะกาบ, บ.แหมโค้ง, บ.เกาะโพธิ์, บ.เกาะหวาย, บ.ท่าเรือ, บ.ช่องพลี, บ.เขาพระ, บ.สาริกา	ลาวพวน
นครปฐม	บ.หัวถนน, บ.เกาะแรต, บ.ดอนขมิ้น, บ.ดอนยอ, บ.ดอนทอง, บ.บ่อน้ำจืด, บ.ไผ่หูช้าง, บ.ดอนมะกอก, บ.หนองไฮ, บ.หนองหมู, บ.แหลมกระเจา, บ.หนองเทียม, บ.สระ, บ.หัวบัวจุก, บ.ไผ่สงคราม, บ.ไผ่ค้อย, บ.ไผ่คอกเนื้อ, บ.ไผ่เถื่อน, บ.ไผ่โน, บ.ฟากราง, บ.เกาะเล็ก, บ.ลำพญา, บ.สระกระเทียม, บ.ดอนขนาก, บ.สะแกราย	ไทดำ
นครสวรรค์	บ.เก้าเลี้ยว, บ.ทับตะโก	ไทดำ
น่าน	บ.ฝายมูล, บ.หล่มบึงพวน	ลาวพวน
ประจวบคีรีขันธ์	บ. ตาลเจ็ดยอด, บ.หนองประดู่	ไทดำ
ปราจีนบุรี	บ.คลองโสม, บ.หนองแฟม, บ.หนองทุ่งน้อย, บ.หนองสี่เสียด, บ.หัวไผ่, บ.ต้นตาล, บ.หนองตานาก, บ.ละเบาไผ่, บ.ปรือหวาย, บ.หนอง	ลาวพวน

	ปรือน้อย, บ.หนองปรือใหญ่, บ.หนองบัวหมู, บ.ชัยมงคล, บ.ดงไค้, บ.ดงกระทงยาม, บ.สระ มะนาว, บ.โพนไซ, บ.หัวนา, บ.โพนกระเบา, บ.หัวหว่า (โพนตูม), บ.เกาะสมอ (โพนไทร), บ.ดอนสับฟาก, บ.หาย โคก (ดอนผักเน่า), บ.หัวซา	
พะเยา	บ.ห้วยก้าน	ลาวพวน
แพร่	บ.บ.ทุ่งโฮ้ง	ลาวพวน
พิจิตร	บ.หนองหยาน, บ.หลุมปลาไหล, บ.หนองโสน, บ.เนินยาว, บ.ทุ่งโพธิ์ , บ.หนองพงษ์, บ.หนองแก, บ.ไต้หวัน, บ.ป่าแดง, บ.เขาหัวล้าน, บ.ห้วยหลบ, บ.เขาทราย, บ.เขาเจ็ดลูก, บ.บางลายเหนือ, บ.บึงนาราง, บ.บางลายใต้, บ.ทับ คล้อ, บ.บางมูลนาค	ลาวพวน
	บ.ดอนโก, บ.เสือเหลือง	ไทดำ
พิษณุโลก	อ.วชิรบำรุง, อ.เมืองฯ	ไทดำ
เพชรบุรี	บ.ท่ายาง, บ.หนองปลาไหล	ลาวพวน
	บ.ทับคา, บ.เขาย้อย, บ.ป่าตาล, บ.เขาแร้ง, บ.หนองจิก, บ.หนอง กระพ้อ, บ.ท่าช้าง, บ.ท่าลาว, บ.วังตะโก, บ.เวียงคอก, บ.แม่ ประจันต์, บ.หนองปรัง, บ.เขากระโจม, บ.ดอนทราย, บ.หนองชุมพล, บ.หนองประดู่, บ.หนองกระพ้อ, บ.หนองซอ, บ.หัวเขาจีน, บ.กรวย	ไทดำ
เพชรบูรณ์	บ.หล่มสัก, บ.หล่มเก่า	ลาวหลวงพระ บาง
	บ.ดงขุย, บ.สระกรวด, บ.หนองไผ่	ลาวพวน
ราชบุรี	บ.วังมะนาว, ตลาดควาย, บ.ดอนคลัง, บ.โคกตบเปิด, บ.ดอนคา, บ. บัวงาม, บ.ตากแดด, บ.ดอนพรม, บ.ภูเขาทอง	ไทดำ
	บ.นาหนอง, บ.ดอนแร่, บ.ห้วยไผ่, บ.ดอนตะโก, บ.หินกอง, บ. อ่างทอง, บ.เจดีย์หัก, บ.ไร่, บ.ซาด, บ.ดอนตัน, บ.ห้วย, บ.ดอนกอก, บ.หนองสระ, บ.หนองโป่ง, บ.รางบัว, บ.หนองโพ, บ.บ้านหนอง มะตูม, บ.หนองปลาหมอ, บ.บ่อเจ๊ก, บ.หัวโป่ง, บ.เขาซุง, บ.หนอง กบ, บ.หลวง, บ.บางกระโด, บ.ดอนกระเบื้อง, บ.นาคอก, บ.หนอง โก, บ.อ่างหิน, บ.หนองนกกระเรียน, บ.รางบัว, บ.รางอาว, บ.ซำ ใหญ่, บ.ทุ่งกว้าง, บ.นาสมอ, บ.หนองกระเรียน, บ.หนองสินวล, บ. บ้านโป่ง, บ.ทุ่งหลวง, บ.เขาหลักไก่อ, บ.พุกาย, บ.หนองบัว, บ.หนองปากทาง, บ.บ้านห้วย, บ.ยางโทน, บ.ท่าเคย, บ.นาขุนแสน, บ.ซำหนองหมี่, บ.นาไร่เดียว, บ.หนองกลางเนิน, บ.หนองขาม, บ.หนองมะค่า, บ.ซำป่าห้วย, บ. ทุ่งแหลม	ลาวพุงดำ หรือไทยวน
	บ.ลูกแก, บ.เขาแร้ง, บ.บ่อมะกรูด, บ.เก่า, บ.ซ้อง, บ.สิงห์, บ.กำแพงเหนือ, บ.เลือก, บ.กำแพงใต้, บ.น้ำหัก, บ.วัดโบสถ์	ลาวเวียง

	, บ.ดอนกลาง, บ.หนองรี, บ.หนองเต่าดำ, บ.ชนุน, บ.หนองกลาง ด่าน, บ.เตาเหล็ก, บ.หุบเกล้า, บ.บางลาน, บ.ดอนทราย, บ.กรับใหญ่ , บ.อ้ออีเขียว, บ.หนองประทุน, บ.หนองโรง, บ.รางพลับ, บ.หนอง ปลาตุก, บ.ปลักแรด, บ.หนองอ้อ, บ.ดอนเสลา, บ.ฆ้องน้อย, บ.เขา แร่, บ.เกาะ, บ.นาสมอ	
ลพบุรี	บ.โคกสำโรง, บ.วังกระโดน, บ.เพนียด, บ.สะแกราบ, บ.หินปัก, บ. ทราย, บ.เช่า, บ.กลาง, บ.สว่างอารมณ์, บ.ราษฎร์ธานี, บ.โบสถ์, บ. โพธิ์ทอง, บ.เชียงงา, บ.หัวเขา, บ.สายห้วยแก้ว, บ.กล้วย, บ.ทราย, บ.มะขามเอน, บ.สำโรง, บ.บางกระพี้, บ.สะเตีย, บ.เนินยาว, บ. หนองหอย, บ.โคกกระเทียม, บ.ถนนใหญ่, บ.ถนนแค	ลาวพวน
	บ.หนองเมือง, บ.ธวัช, บ.ห้วยขมิ้น, บ.ห้วยพุด, บ.เขาพระราม, บ. กกโก	ลาวเวียง
เลย	บ.นาป่าหนาด	ไทดำ
สมุทรปราการ	บ.ปากน้ำ	ลาวนครพนม
สมุทรสาคร	บ.หนองสองห้อง	ไทดำ
สระบุรี	บ.ไก่อ้อ, บ.กระเป๋, บ.ท่าทราย, บ.ท่าเรือ, บ.เสาไห้	ลาวเวียง
	บ.ขอนแก่น, บ้านเสาไห้	ลาวพุงดำ หรือไทยวน
	บ.ตาลเดี่ยว, บ.หาดเสี้ยว, บ.ดอนพุท, บ.วิหารแดง, บ.หนองโดน	ลาวพวน
สุโขทัย	บ.คลองมะพลับ, บ.บ้านวังน้ำขาว, บ.หาดเสี้ยว, บ.หาดสูง, บ.ใหม่, บ.ป่าไผ่, บ.แม่ราก	ลาวพวน
สุพรรณบุรี	บ.สระยายโสม, บ.ดอนมะเกลือ, บ.ดอนบ่อ, บ.ดอนไฟไหม้, บ.ยาง, บ.ดอน, บ.อินทร์นาน, บ.โคกสำโรง, บ.คนที, บ.สระ, บ.บางกุ้ง, บ.บางหมัน, บ.ไผ่แปลกแม่, บ.ไผ่ช้าง เล่น, บ.ดอนมะนาว, บ.หนองนา, บ.หนองไธ้, บ.โขง	ไทดำ
	บ.ไผ่เดี่ยว, บ.ท่าตลาด, บ.วัดโบสถ์, บ.ตะลุ่มบ้านหมี่, บ.ดอนขาด, บ.ดอนยอ, บ.สุด, บ.ไผ่ลูกนก, บ.โพธิ์ศรี, บ.โพธิ์ตะควน, บ.หมี่แม่น้ำ , บ.วัดกกม่วง, บ.วัดทุ่งอุทุมพร, บ.ด่านเหนือ, บ.ด่านใต้, บ.ดอน ไข่เต่า, บ.แก้ง, บ.หมี่, บ.ลานคา, บ.โคกโพธิ์, บ.สะแกยางหมู, บ. สะแก, บ.รางบัว, บ.ไผ่เดี่ยว, บ.ท่าตลาด, บ.หนามแดง	ลาวพวน
สุราษฎร์ธานี	บ.นาสาร, บ.สลกตู	ไทดำ
อยุธยา	บ.ท่างาม, บ.อรัญญิก, บ.กล้วย, บ.ศาลาลอย, บ.คลองท่อ, บ.จำปา, บ.ไผ่หนอง, บ.ต้นโพธิ์	ลาวเวียง
อุทัยธานี	บ.ทัพคล้าย, บ.ทัพหลวง	ลาวพวน
อุดรธานี	บ.เชียง, บ.ผือ	ลาวพวน
อุดรดิตถ์	บ.ท่าปลา, บ.ปากท่า, บ.จันทาม, บ.ลับแล, บ.มาบปลาเค้า, บ.นาชุม	ลาวพวน

รูป 2-18 : แผนที่แสดงจังหวัดที่มีการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวเป็นชุมชนที่มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม และความเข้มข้นทางวัฒนธรรม

จากข้อมูลในตารางที่นำเสนอข้างต้น จะเห็นว่า การตั้งถิ่นฐานรวมกันเป็นหมู่บ้านที่มีความเข้มข้นของกลุ่มชาติพันธุ์สูงส่วนใหญ่มีการตั้งถิ่นฐานอยู่แถบที่ราบลุ่มภาคกลาง พบการตั้งถิ่นฐานรวมกันของกลุ่มชาติพันธุ์อย่างเข้มข้นในภูมิภาคอื่นๆ น้อยชุมชน ในที่นี้จึงสันนิษฐานว่า มีมูลเหตุหลักมาจาก 2 ปัจจัยหลัก คือ

ปัจจัยภายนอกอันสืบเนื่องมาจากการบริหารราชการแผ่นดินที่มองเห็นประชาชนเป็นทรัพยากรแรงงานที่สำคัญของราชอาณาจักร การกวาดต้อนเชลยสงคราม และผู้คนลงมาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ภาคกลางจึงเป็นการเพิ่มพูนปัจจัยในการผลิต การให้ตั้งชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์รวมกันจึงเป็นการง่ายที่จะควบคุม กล่าวคือ ทางกรมโยธาธิการให้ขุนนางลาวปกครองชาวลาด้วยตนเอง (บังอร ปิยะพันธุ์. 2529: 104.) เพราะฉะนั้น การตั้งถิ่นฐานร่วมกันของกลุ่มชาติพันธุ์จึงมีประโยชน์ต่อการสื่อสาร และการปกครองเพื่อความสงบเรียบร้อย

สำหรับปัจจัยภายใน จะเห็นว่าการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานด้วยสาเหตุของการถูกกวาดต้อนมาในฐานะของเชลยสงคราม ทำให้กลุ่มชนชาติพันธุ์ต้องจำยอมเคลื่อนย้ายจากดินแดนต้นกำเนิดที่ตนผูกพัน มาตั้งถิ่นฐานยังดินแดนที่ตนไม่คุ้นชินกับบริบทแวดล้อมใหม่ การตั้งถิ่นฐานรวมกันเป็นหมู่บ้านของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ยังเป็นการช่วยสร้างความอบอุ่นใจในการดำเนินชีวิตท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่ไม่คุ้นชิน รวมไปถึงยังเป็นการรวมตัวกันขึ้นเพื่อธำรงรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมด้านต่างๆ ทั้งภาษาพูด พิธีกรรมในการดำเนินชีวิต ดังปรากฏวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ และมีความเข้มแข็งอย่างยิ่งในชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งหลาย ทั้งกลุ่มไทดำ ลาวพวน เป็นต้น

นอกจากนี้ สาเหตุของการที่มีการตั้งถิ่นฐานร่วมกันเป็นชุมชนชาติพันธุ์ที่มีความเข้มข้นในภาคอื่นๆ น้อย อาจมีสาเหตุมาจาก การกวาดต้อนผู้คนลงมาตั้งถิ่นฐานนั้นได้มุ่งมาสู่พื้นที่ภาคกลางโดยตรงจึงทำให้ปรากฏความเข้มข้นของการตั้งถิ่นฐานอยู่ในภาคกลางมาก แต่อย่างไรก็ตามเมื่อศึกษาประวัติศาสตร์ในชั้นหลังที่เกิดเหตุการณ์ระส่ำระสายในประเทศเพื่อนบ้านอันเป็นเหตุให้มีการอพยพย้ายถิ่นด้วยความสมัครใจเข้ามายังพื้นที่ประเทศไทยบ้าง แต่เมื่อมีการตั้งถิ่นฐานในภูมิภาคอื่นๆ โดยเฉพาะภาคเหนือ และภาคอีสานซึ่งมีประชากรหลักของพื้นที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวเช่นเดียวกัน ในการนี้จึงอาจเป็นเหตุให้มีการตั้งถิ่นฐานแทรกตัวอยู่กับชุมชนดั้งเดิม ทำให้เกิดชุมชนการตั้งถิ่นฐานรวมตัวกันของกลุ่มชาติพันธุ์ที่เข้มข้นจำนวนน้อยกว่าที่พบในภาคกลาง

ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของชุมชนชาติพันธุ์ไท-ลาวในลุ่มน้ำภาคกลาง

ชุมชนชนชาติพันธุ์ไท-ลาวที่ตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ต่างๆ ในลุ่มน้ำภาคกลาง อันได้แก่ชุมชนไทดำ หรือลาวโซ่ง, ชุมชนลาวพวน, ชุมชนลาวครั่ง, ชุมชนลาวเวียง ซึ่งกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวที่ถูกกวาดต้อนมานี้จะถูกจัดแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ (บังอร ปิยะพันธุ์. 2529: 128-147)

ส่วนที่ 1 จัดเป็น **“เลกสม”** ของมูลนายที่พระราชทานให้แก่แม่ทัพนายกองที่มีความดีความชอบ บางส่วนแบ่งเป็น **“เลกพระโยมสงฆ์”** พระราชทานแก่วัดหลวงให้เป็นผู้ดูแล และเป็นแรงงานในวัด

ส่วนที่ 2 คือ พระราชทานไปยังเมืองต่างๆ จัดเป็น **“ไพร่หลวง”** หรือ **“เลกหลวง”** ซึ่งแบ่งออกเป็นกองๆ เรียก **“กองลาว”** โดยแบ่งเป็นประเภทต่างๆ ดังนี้ **“เลกลาวคองเมือง”** หมายถึง กองลาวที่ประจำการเป็นกำลังอยู่ตามเมือง โดยจะต้องเข้ามาทำงานให้เมืองนั้นๆ ปีละ 4 เดือน **“เลกลาวเข้าเดือน”** หมายถึง กองลาวที่มีสังกัดเป็นไพร่หลวงโดยรัฐเรียกเกณฑ์มาทำงานให้เดือนเว้นเดือน โดยทำงานในเมืองที่ตนอาศัย หรือถูกเรียกเข้ามาทำงานในเมืองหลวง **“เลกลาวกองด่าน”** ทำหน้าที่เป็นกอง

ลาดตระเวนตรวจตราเขตแดนระหว่างเอง และระหว่างพระราชอาณาจักร และ “เลกลาวกองนอก” เป็นชาวลาวที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ตามเมืองต่างๆ และทำหน้าที่ส่งส่วยให้แก่รัฐ ซึ่งกลุ่มเลกลาวกองนอกเหล่านี้ที่เป็นส่วนสำคัญของระบบเศรษฐกิจของภาคกลางในอดีต

สำหรับเลกลาวกองนอก แบ่งออกเป็น “เลกลาวกองโค” คือ ชาวลาวที่เมืองสระบุรี และราชบุรีที่ทำหน้าที่จัดหาโคสำหรับใช้ในราชการ รวมทั้งจัดหาหนังโคมาใช้สำหรับทำกลองในพระราชพิธี “เลกลาวกองช้าง” คือ ชาวลาวที่เมืองราชบุรี และลพบุรีมีหน้าที่จัดหาช้างสำหรับใช้ในราชการ “เลกลาวกองนา” เป็นชาวลาวที่มีหน้าที่ทำนาสังกัดกรมมหาดไทยตามหัวเมือง และกรุงเทพฯ “เลกลาวกองส่วย” ชาวลาวที่ทำหน้าที่ส่งส่วยให้แก่รัฐเป็นรายปี กระจายตัวตามหัวเมืองต่างๆ สำหรับข้าวของที่ต้องส่งส่วยให้แก่รัฐได้แก่ ผลแร่⁷ น้ำรัก กระวาน⁸ เสาไม้ ทอง ดีบุก กระเบื้อง ไม้ฝาง⁹

ชุมชนชาวลาว ในแต่ละเมืองถูกจัดแบ่งหน้าที่ในการจัดหาส่วยเพื่อส่งแก่รัฐที่แตกต่างกันตามแต่ละท้องที่ บนเงื่อนไขของทรัพยากรธรรมชาติ และสภาพแวดล้อมของแต่ละท้องที่จะเอื้ออำนวย กล่าวคือ เลกลาวกองส่วยที่ตั้งชุมชนใน “สุพรรณบุรี” ส่วยน้ำรัก กระวาน ดีบุก และแร่, เลกลาวกองส่วย “สระบุรี” ส่วยแร่, เลกลาวกองส่วย “ราชบุรี” ส่วยไม้ฝาง และเสาไม้, เลกลาวกองส่วย “นครนายก” ส่วยแร่, เลกลาวกองส่วย “ฉะเชิงเทรา” ส่วยแร่ และทองคำ, เลกลาวกองส่วย “เพชรบุรี” ส่วยดีบุก และเสาไม้, เลกลาวกองส่วย “กรุงเก่า (อยุธยา)” ส่วยกระเบื้อง, เลกลาวกองส่วย “นครชัยศรี (นครปฐม)” ส่วยแร่, เลกลาวกองส่วย “กาญจนบุรี” ส่วยดีบุก, ฝาง ทองคำ และเสาไม้, เลกลาวกองส่วย “พนมสารคาม” ส่วยทองคำ

ดังจะเห็นได้ว่า ชุมชนลาวที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเมืองที่มีภูมิประเทศเป็นภูเขาซึ่งเป็นป่าไม้ และแหล่งแร่ธาตุจะถูกเกณฑ์ให้ส่งส่วยเป็นของป่า เช่น เสาไม้เพื่อนำมาใช้สร้างวัดวาอาราม และอาคารเฉพาะกิจ เช่น พระเมรุ เป็นต้น สำหรับไม้ฝางใช้เป็นเครื่องยาเป็นสินค้าออกที่สำคัญ สำหรับดีบุก และทองคำเป็นแร่ธาตุที่มีค่า และมีบางพื้นที่ที่ถูกเกณฑ์ส่วยที่ไม่พบการเกณฑ์ในท้องที่อื่น เช่น สุพรรณบุรี ที่ให้ส่งส่วยเป็นน้ำรักที่เป็นยางของต้นรักซึ่งเป็นไม้ยืนต้นในป่าเบญจพรรณ อยุธยาให้ส่งส่วยเป็นกระเบื้องซึ่งเป็นวัสดุก่อสร้างที่สำคัญต่อการสร้างอาคารศาสนสถานซึ่งอยุธยามีแหล่งดินเหนียวที่มีคุณภาพสูงต่อการผลิตอิฐและกระเบื้อง ส่วนแร่ซึ่งเป็นต้นไม้ตระกูลเดียวกับชิงที่สามารถปลูกได้ทั่วไป ดังจะเห็นว่า ชุมชนชาวลาวในภาคกลางนอกจากมีทำกสิกรรมปลูกข้าว แล้วคงมีการเก็บแร่เพื่อส่งส่วยอีกด้วย

รูป 2-19 : แผนภูมิแสดงโครงสร้างระบบสังคม และหน้าที่ในชุมชนลาวสมัยต้นรัตนโกสินทร์
ปรับปรุงจาก: บังอร ปิยะพันธุ์. ประวัติศาสตร์ของชุมชนชาวลาวในหัวเมืองชั้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น. กรุงเทพฯ: บัณฑิต
วิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2529. หน้า 128-147.

สรุป

จากการศึกษาเรื่อง “ภูมิหลังการตั้งถิ่นฐานกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว และการเคลื่อนย้ายสู่ประเทศไทย” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาในชุดโครงการวิจัยศาสตราจารย์วิจิตร เต็ม ศาสตราจารย์ อรุณศิริ ปาณินท์ หัวข้อ “การศึกษาแบบองค์รวมของการปรับตัวในบริบทใหญ่ที่แตกต่างของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางของประเทศไทย (Holistic Study for the Adaptability in the Different Context of Tai-Lao Ethnic in the Central Region Basin of Thailand)”

ซึ่งการศึกษานี้ได้ศึกษาข้อมูลเอกสารด้านประวัติศาสตร์ร่วมกับการศึกษาภาคสนามเพื่อศึกษาข้อมูลในประเด็นด้านภูมิศาสตร์ พบว่า กระบวนการเคลื่อนย้ายของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวจากมาสู่ลุ่มน้ำภาคกลางของไทยในประวัติศาสตร์นั้น มิได้เป็นไปด้วยความยินยอมพร้อมใจ หากแต่เป็นผลกระทบที่เกิดขึ้นจากสงครามขยายอำนาจของสยาม ทั้งในประเด็นที่ไม่ต้องการให้ศูนย์กลางอำนาจเดิมตั้งตัวขึ้นได้ และกลับมาท้าทายอำนาจจากส่วนกลาง ดังเช่นกรณีของเมืองเวียงจันทน์ และไม่ต้องการให้เป็นฐานกำลังทางทหาร และแรงงานให้อาณาจักรขั้วตรงข้าม ดังกรณีของการกวาดต้อนชาวลาวพวนจากเชียงขวาง และชาวไทดำจากเดียนเบียนฟู สำหรับการผลิตผลทางการเกษตร และการผลิตต่างๆที่เกิดขึ้นหลังจากมีการตั้งถิ่นฐานในลุ่มแม่น้ำภาคกลางเป็นผลพลอยได้ที่สำคัญที่ส่งผลต่อระบบโครงสร้างทางเศรษฐกิจ และสังคมสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นอย่างมาก

นอกจากนี้ยังพบว่า การตั้งถิ่นฐานร่วมกันเป็นชุมชนที่มีความเข้มข้นทางชาติพันธุ์สูงของกลุ่มไทดำ ไทยวน ลาวพวน ลาวเวียง ลาวครั่ง ในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลาง ในช่วงต้นเกิดจากการกำหนดพื้นที่สำหรับการตั้งถิ่นฐานโดยมุลนาย กลุ่มชาติพันธุ์ที่เคลื่อนย้ายมาไม่มีโอกาสเลือกพื้นที่เพื่อก่อตั้งถิ่นฐานได้เองจากการศึกษาภาคสนามพบว่า ถิ่นฐานดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว ในประเทศลาวและเวียตนามนั้นมีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และระบบนิเวศวิทยาที่แตกต่างจากถิ่นฐานใหม่โดยสิ้นเชิง ทำให้เมื่อเข้ามา

ตั้งถิ่นฐานยังแผ่นดินที่ไม่คุ้นเคยจึงต้องมีการปรับตัวในระบบการดำเนินชีวิตแบบใหม่ หากแต่การมาตั้งถิ่นฐานยังพื้นที่ที่ไม่คุ้นเคยกลับทำให้เกิดความแน่นแฟ้น ของความสัมพันธ์กันในชุมชน และกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน จนเกิดเป็นเครือข่ายในการธำรงรักษาวัฒนธรรม ประเพณี และภาษาที่น่าสนใจอย่างยิ่ง

การเข้ามาตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวยังลุ่มน้ำภาคกลางของไทยทำให้มีการปรับตัวของโครงสร้างทางเศรษฐกิจ และสังคมครั้งใหญ่ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น และส่งอิทธิพลเป็นรากฐาน ต่อเนื่องมาจนกระทั่งปัจจุบัน แต่ณ วันนี้ กระแสของการเปลี่ยนแปลงที่อิงอาศัยกับเทคโนโลยี และทุนนิยมที่แทรกตัวเข้าไปยังทุกห้วงแห่งในปัจจุบัน ได้เป็นปัจจัยแวดล้อมใหม่ที่ทำให้ชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวในภาคกลางต้องเกิดการปรับกระบวนการทัศน์ในการดำรงชีวิตครั้งใหญ่อีกครั้งหนึ่ง

เชิงอรรถบทที่ 2

- ¹ แนวคิดดังกล่าวอาจมีผลมาจากแนวคิดทางสังคมนิยมที่จะให้โครงสร้างทางสังคมมีความเท่าเทียมกัน โดยไม่แบ่งกลุ่มในลักษณะที่มีความเหลื่อมล้ำกัน จึงส่งผลให้มีนโยบายในการให้ความเสมอภาคของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์อย่างเท่าเทียมกัน ดังที่กล่าวว่า “...คำแนะนำของประธานไกสอน พมวิหาน ที่ว่าไม่ให้เรียกสามชนชาติ และก็ไม่ให้เรียกสามชนเผ่าใหญ่ คือ ลาวลุ่ม ลาวเทิง และลาวสูง ให้เรียกว่าชาวลาวอันเดียว แต่ประกอบด้วยหลายชนเผ่า หมายถึงทุกๆชนเผ่าที่อยู่ใน วงศ์ฌาญติแห่งชาตลาวใครๆก็คือชนเผ่าเหมือนกัน ต่างกันแต่ว่าชนเผ่าที่มีจำนวนพลเมืองน้อย หรือชนเผ่าที่มี จำนวนพลเมืองมากเท่านั้น” กมชนเผ่า. บันดาชนเผ่าใน สปป.ลาว (The Ethnic Groups in Lao P.D.R.), เวียง จัน: โรงพิมพ์มหาตูลาด. 2008. หน้า น.
- ² การจำแนกกลุ่มตระกูลภาษาโดยกำหนดเป็น “*กลุ่มตระกูลภาษาลาว-ไต (Lao-Tai Language Family)*” นั้นคง เป็นผลมาจากแนวความคิดเรื่องชาตินิยมลาวที่กำลังเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสร้างชาตินิยมในปัจจุบัน ดังจะเห็น ว่าได้ปฏิเสธการเรียกชื่อกลุ่มตระกูลภาษาตามระบบสากลซึ่งเรียกว่า “*ตระกูลภาษาไท-กะได (Tai-Kadai Language Family)*” แต่อันที่จริงแล้ว แนวความคิดเรื่องการสร้าง “*ความเป็นลาว (Laoness)*” ด้วยการสร้าง “*อัตลักษณ์ลาว (Lao Identity)*” เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาตั้งแต่สมัยการขยายอำนาจของฝรั่งเศสในอินโดจีน ภายใต้ แผนปฏิบัติการชื่อ “*โครงการปฏิรูปลาวเพื่อฟื้นฟูชาติ*” โดยมีเป้าหมายหลัก 2 ประการ คือ การต้องการสร้างอัต ลักษณ์ลาว แต่ไม่ใช่เพื่อลาวเอง หากแต่ต้องการรวมลาวเข้าในสหพันธรัฐอินโดจีน และเป้าหมายที่สอง คือ การต่อต้าน ลัทธิไทยเป็นใหญ่ (Pan-Thai) ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ดูเพิ่มเติมใน บัวไข เพ็งพระจันทร์. “*การฟื้นฟูวัฒนธรรมใน ลานลาวในยุคอาณานิคมฝรั่งเศส*”, วารสารสังคมมนุษย์โขง. ปีที่ 4 ฉบับที่ 3 กันยายน-ธันวาคม 2551.
- ³ ดังพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ในประเด็นเรื่องการกวาดต้อนครัวลาวพวน ความว่า “*เมือง พวนเป็นเมืองใหญ่กว่าเมืองหัวพันทั้งหก อ้ายญวนมาจัดแจงแต่งตั้งบ้านเมืองผูกพันเอาเป็นสนธิ มีกองทัพอ้ายญวนมา รักษาบ้านเมืองอยู่ อ้ายญวนหมายจะเอาเมืองพวนเป็นเมืองหน้าด่านทางเสบียงอาหาร...*” จาก “*จดหมายเหตุรัชกาล ที่ 3. เลขที่ 1. ร่างตราเจ้าพระยาจักรีตอบเรื่องส่งครัวเมืองพวน เมืองเวียงจัน*”, จ.ศ. 1199 (พ.ศ. 2380) หอ จดหมายเหตุแห่งชาติ, กรมศิลปากร.
- ⁴ มีการศึกษาค้นคว้าถึงปฏิสัมพันธ์ของมิติด้านต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับพรมแดนและชาติพันธุ์ที่น่าสนใจ ดูเพิ่มเติมใน Frederik Barth. *Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Cultural Difference*. Boston: Little Brown. 1969.
- ⁵ ควอริช เวลส์ (แต่ง), กาญจนา สมเกียรติกุล และยุพา ชมจันทร์ (แปล). *การปกครองและการบริหารของไทยสมัย โบราณ*. กรุงเทพฯ: โครงการตำราสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์, 2519. หน้า 98.
- ⁶ “*จดหมายเหตุรัชกาลที่ 1. เลขที่ 7ก. สำเนาศุภอักษรเมืองเวียงจันเกี่ยวกับข้อราชการเมืองเวียงจัน*”, จ.ศ. 1144 (พ.ศ. 2325). หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, กรมศิลปากร. และ “*จดหมายเหตุรัชกาลที่ 1. เลขที่ 2. พระราชสาส์นถึง ญวนว่าด้วยการทัพเมืองเวียงจัน*”, จ.ศ. 1156 (พ.ศ. 2337) หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, กรมศิลปากร.
- ⁷ “*เร่ว*” ชื่อวิทยาศาสตร์: *Amomum xanthioides* Wall. ชื่อสามัญ: Bustard cardamom, Tavoy cardamom. วงศ์: Zingiberaceae. ชื่อภาษาถิ่น: หมากแห้ง(สระบุรี) หมากเนิง(อีสาน) มะอี หมากอี มะหมากอี(เชียงใหม่) หมอ เนง(ชัยภูมิ). เป็นพืชล้มลุก มีเหง้าในดิน เป็นพืชสกุลเดียวกับกระวาน ข่า ขิง ใบมีลักษณะยาวเรียวแหลมและห้อยโค้ง ลง ก้านใบมีขนาดสั้น ออกดอกเป็นช่อจากยอดที่แทงขึ้นมาจากเหง้า ดอกมีสีขาวก้านช่อดอกสั้น ผลมีขนสีแดงปกคลุม เมล็ดมีสีน้ำตาล เร่วมีหลายชนิด เช่น เร่วหอม เร่วข่า เร่วกอ ซึ่งเร่วเหล่านี้มีลักษณะต้นแตกต่างกันไป.
- ⁸ “*กระวาน*” ชื่อวิทยาศาสตร์: *Amomum krevanh* Pierre ชื่อสามัญ: Siam Cardamom, Best Cardamom, Clustered Cardamom, Camphor Seed วงศ์: Zingiberaceae เป็นไม้ล้มลุก มีเหง้า สูงประมาณ 2 เมตร กาบใบ หุ้มซ้อนกันทำให้ดูคล้ายลำต้น ใบเดี่ยวแคบยาว รูปขอบขนาน ยาว 15-25 ซม. ปลายใบแหลม ช่อดอกออกจากเหง้าชู ขึ้นมาเหนือพื้นดิน รูปทรงกระบอก ยาว 6-15 ซม. ก้านช่อดอกยาว 5-15 ซม. ใบประดับสีเหลืองนวล มีขนคายเรียง ซ้อนสลับกันตลอดช่อ ในช่อใบประดับมีดอก 1-3 ดอก ปลายกลีบเลี้ยงมี 3 หยัก กลีบดอกสีเหลือง เป็นหลอดแคบ เกสรเพศผู้ไม่สมบูรณ์แปรสภาพเป็นกลีบขนาดใหญ่ สีขาว มีแถบสีเหลืองตรงกลาง ผลค่อนข้างกลม สีนวลมี 3 พู ผล อ่อนมีขนและจะร่วงไปเมื่อแก่ ผลแก่จะแตกมีเมล็ดขนาดเล็กจำนวนมาก เมล็ดอ่อนสีขาวมีเยื่อหุ้มเมื่อแก่เปลี่ยนเป็นสี ดำ ทั้งผลและเมล็ดมีกลิ่นหอม.

⁹ “ฝาง” ชื่อวิทยาศาสตร์: *Caesalpinia sappan* L. ชื่อวงศ์: Leguminosae - Caesalpinioideae ชื่อภาษาถิ่น: จ้าย (กะเหรี่ยง-กาญจนบุรี), ฝางส้ม(กาญจนบุรี), หนามโค้ง(แพร่), ฝางเสน (กรุงเทพฯ) เป็นไม้ต้นขนาดเล็กหรือไม้พุ่มรอเลื้อย สูง 8-10 ม. มีหนามแข็งๆ ทิ้งทั้งลำต้น ผลัดใบแต่ผลิใบไว จะแตกกิ่งแขนงชิดพื้นดิน เลื้อยพาดเกาะไม้อื่นไปได้ถึง 10 ม. เปลือกนอกสีเทาออกเหลือง มีปมใหญ่ขนาดปลายนิ้วชี้ทั่วทั้งเถา ส่วนปลายกิ่งจะมีหนามแหลมสีดำ ถ้าปมหนามหลุดจะเป็นรอยแผลเป็น.

บรรณานุกรมบทที่ 2

เอกสารภาษาต่างประเทศ และภาษาลาว

- Chazee Laurent. *The People of Lao: Rural and Ethnic Diversities*. Bangkok: White Lotus. 1999. p. 2.
- F.M. Lebar et al. *Ethnic Groups of Mainland Southeast Asia*. 1964.
- Frederik Barth. *Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Cultural Difference*. Boston: Little Brown. 1969.
- Schliesinger Joachim. *Ethnic Groups of Lao: Profile of Austro-Thai-Speaking Peoples, Volume 3*. Bangkok: White Lotus. 2003.
- Swiss National Centre of Competence in Research (NCCR). *ป้อมแผนที่เกี่ยวกับเสถียรภาพสังคมของ สปป ลาว: การวิเคราะห์พื้นฐานด้านแผนงานสำหรับลดพหุเมือง และที่อยู่อาศัยในปี 2005*. เวียงจันทน์: กะซวงกะเหลงข้าว-วัดทะนะทำ. 2008.
- กมนชนเผ่า. *บันดาชนเผ่าในสปปลาว (The Ethnic Groups in Lao P.D.R.)*. เวียงจันทน์: โรงพิมพ์มณฑลธาตุ. 2008.
- กรานท์ เอแวนส์. *ปะหวัตสาตโดยห้อยของปะเทดลาว เมืองอยู่ใจกางแผ่นดินใหญ่อาชีอาคะเน*. เชียงใหม่: Silkworm. 2006.
- บุญมี เทปสีเมือง. *ความเป็นมาของชนชาตลาว เล่ม 1 กานตั้งถิ่นถาน และการสร้างตั้งอานาจัก*. เวียงจันทน์: โรงพิมพ์ศึกษา. 2006.
- สถาบันวิทยาศาสตร์สังคมแห่งชาติ. *ซอกรู้ชนเผ่าในลาว*. นะคอนหลวงเวียงจันทน์: สถาบันวิทยาศาสตร์สังคมแห่งชาติ. 2009.
- หุมพัน รัตตะนะวง. *ชาตลาว และวัดทะนะทัมลาว*. เวียงจันทน์: สำนักพิมพ์ และจำหน่ายป้อมแห่งลัดกะซวงกะเหลงข้าวและวัดทะนะทัม แห่งสปป ลาว. 2008.

เอกสารชั้นต้นภาษาไทยยังไม่ได้ตีพิมพ์

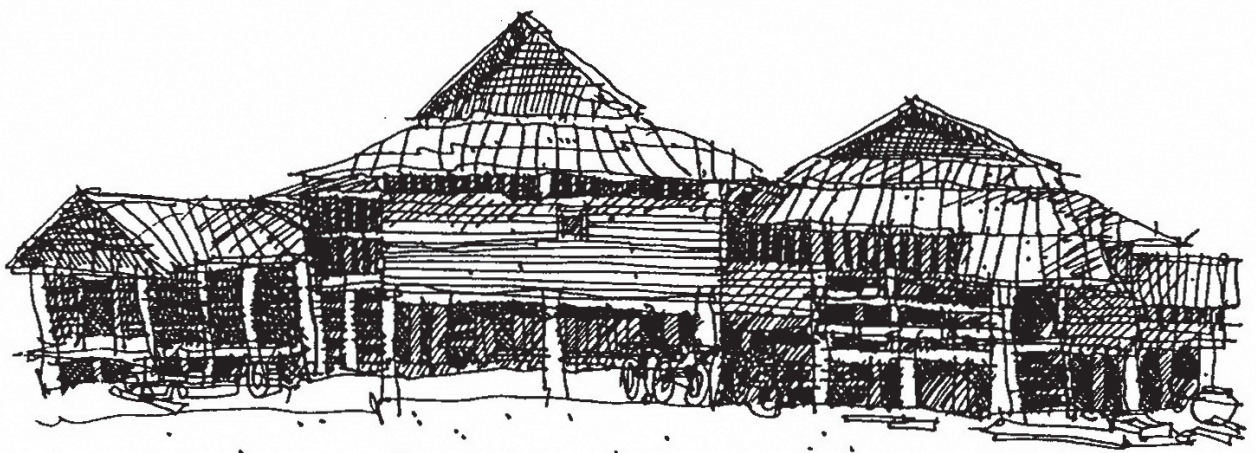
- “จดหมายเหตุรัชกาลที่ 1. เลขที่ 7ก. ลำเนาสุภอักษรเมืองเวียงจันทน์เกี่ยวกับข้อราชการเมืองเวียงจันทน์”, จ.ศ. 1144 (พ.ศ. 2325). หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, กรมศิลปากร. และ “จดหมายเหตุรัชกาลที่ 1. เลขที่ 2. พระราชสาส์นถึงญวนว่าด้วยการทัพเมืองเวียงจันทน์”, จ.ศ. 1156 (พ.ศ. 2337) หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, กรมศิลปากร.
- “จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3. เลขที่ 4 และเลขที่ 4/ก. เรื่องปราบกบฏเมืองเวียงจันทน์”, จ.ศ. 1189 (พ.ศ. 2370). หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, กรมแห่งชาติ, กรมศิลปากร.ศิลปากร.

- “จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3. เลขที่ 4/ข. เรื่องปราบกบฏเมืองเวียงจันทน์”, จ.ศ. 1189 (พ.ศ. 2370). หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, กรมแห่งชาติ, กรมศิลปากร.ศิลปากร.
- “จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3. เลขที่ 53. เรื่องเบียดเบียนายกอง ปลัดกองลาว”, จ.ศ. 1197 (พ.ศ. 2378) หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, กรมศิลปากร.

เอกสารภาษาไทย

- กรวรรณ ชิวสันต์ และธิดินัดดา จินาจันทร์. ความสัมพันธ์ระหว่างล้านนา-ล้านช้าง การศึกษาเปรียบเทียบประเพณี 12 เดือน. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2546.
- ควอริช เวลส์ (แต่ง), กาญจนา สมเกียรติกุล และยุพา ชมจันทร์ (แปล). การปกครองและการบริหารของไทยสมัยโบราณ. กรุงเทพฯ: โครงการตำราสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์, 2519. หน้า 98.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ. ไทยรบพม่า. พระนคร: คลังวิทยา. 2514. หน้า 235-237.
- ทรงยศ วีระทวีมาศ. “เรือนพักอาศัยกลุ่มชาติพันธุ์ไทในอีสาน” ในรายงานความก้าวหน้ารอบปีที่ 1 โครงการภูมิปัญญา พัฒนาการ และความสัมพันธ์ระหว่างกันของเรือนพื้นถิ่นไทย-ไท: คุณลักษณะของสถาปัตยกรรมสิ่งแวดล้อมในเรือนพื้นถิ่น. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2536.
- ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร. หน้า 32.
- ธาดา สุทธิธรรม. รายงานการวิจัยเรื่องรูปแบบแผนผังชุมชนอีสานสายวัฒนธรรมไท. ขอนแก่น: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. 2545.
- ธิติ เสงี่ยม และคณะ. รายงานวิจัยเรื่องการพัฒนาหมู่บ้านพักอาศัยในชนบทอีสานแถบลุ่มน้ำชี. ขอนแก่น: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. 2535.
- นพดล ตั้งสกุล. “การเปลี่ยนแปลงรูปแบบของอาคารพักอาศัยและปัจจัยทางสังคมที่เกี่ยวข้องกรณีศึกษาบ้านเขาว อ.มัญจาคีรี จ.ขอนแก่น.” วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ขอนแก่น: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. 2545. หน้า 29-37.
- บังอร ปิยะพันธุ์. ประวัติศาสตร์ของชุมชนชาวลาวในหัวเมืองชั้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2529.
- บังอร ปิยะพันธุ์. ลาวในกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2541.
- พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) กับ ฉบับจักรพรรดิพงศ์ (จาด). พระนคร: คลังวิทยา. 2507. หน้า 512.
- ยศ สันตสมบัติ. อำนาจ พื้นที่ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์: การเมืองวัฒนธรรมของประเทศไทยในสังคมไทย 1. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. 2551.
- โยชิยุกิ มาซุฮารุ. ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของราชอาณาจักรลาวล้านช้างสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 14-17: จาก “รัฐการค้าภายในภาคพื้นทวีป” ไปสู่ “รัฐกึ่งเมืองท่า” กรุงเทพฯ: มติชน. 2546.

- รัตนา จันทรเทว. “ประวัติความเป็นมา และวัฒนธรรมภาษาในการตั้งชื่อของไทแมน”. วารสารสังคมผู้นำโขง. ปีที่ 1 ฉบับที่ 3. กันยายน-ธันวาคม 2548.
- วิจิต บุญครอง และไพโรจน์ เพชรสังหาร. “เอือนอีสาน” ใน สถาปัตยกรรมอีสาน. กรุงเทพฯ: เมฆาเพลส. 2530. หน้า 59-77.
- วิโรฒ ศรีสุโร. “เรือนไทยในภาคอีสาน” ใน เรือนไทย. กรุงเทพฯ: ฉลองรัต. 2536. หน้า 119-156.
- ศรีสักดิ์ วัลลิโถม และสุจิตต์ วงศ์เทศ. ไทน้อย ไทยใหญ่ ไทยสยาม. กรุงเทพฯ: มติชน. 2534. หน้า 4-5.
- ศิริพร ณ ถลาง. **ชนชาติไทในนิทาน แลลอดแวนคติชน และวรรณกรรมพื้นบ้าน**. กรุงเทพฯ : มติชน. 2545. หน้า 3-7.
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. **อำนาจ พื้นที่ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์: การเมืองวัฒนธรรมของรัฐชาติในสังคมไทย 2**. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. 2551.
- สมชาย นิลอาจิ. “เรือนอีสานและประเพณีการอยู่อาศัย” ใน สถาปัตยกรรมอีสาน. กรุงเทพฯ: เมฆาเพลส. 2530. หน้า 137-140.
- สมชาย นิลอาจิ. **การสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลงของเรือนอีสาน: กรณีศึกษาบ้านหนองขาม จังหวัดกาฬสินธุ์**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2532.
- สุวิทย์ จิระมณี. **ศิลปสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอีสานในวัฒนธรรมไทย-ลาว**. ชลบุรี: คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา. 2545.
- สุวิทย์ จิระสาวัต และณรงค์ อุปัญญา. “ครอบครัวกับการเปลี่ยนแปลง: กรณีชาติพันธุ์ผู้ไทย” ใน วัฒนธรรมกับการพัฒนาทางเลือกของสังคมไทย เล่มที่ 2 ชนเผ่าอีสาน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา. 2551.

บ้านทอผ้าไหมบ้านท่าเสา จังหวัดอุตรดิตถ์
 ๑๐๖
 หมู่ ๘ ต. บ้านท่าเสา อ. เมือง จ. อุตรดิตถ์
 ๐๕๐๕
 ๖๐/๖๐๐

บทที่ 3

ลาวโซ่ง

บนแผ่นดินไทยอันไพศาล นอกเหนือจากคนไทยผู้ครอบครองถิ่นฐานมาเก่าก่อนแล้วยังมีผู้คนอีกหลายหมู่เหล่าถากอรั้งมาอาศัยอยู่ด้วย หนึ่งในจำนวนนั้นคือชนกลุ่มชาติพันธุ์ลาวโซ่ง ชนหมู่นี้ส่วนใหญ่กระจายตัวอาศัยอยู่ในบริเวณพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางของประเทศและเป็นที่รู้จักในวงกว้างในฐานะชนหมู่นักอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมอันโดดเด่น

ภาษาที่มีเป็นของตนเอง การแต่งกายตามแบบเฉพาะของชนหมู่ ประเพณีพิธีกรรมที่ไม่เหมือนใคร รวมทั้งบ้านเรือนทรงกระดองเต้าอันงามสะดุดตาและไม่มีใครเหมือน ล้วนเป็นวัฒนธรรมที่นำพาให้ชนหมู่นี้มีอัตลักษณ์ แม้วัฒนธรรมหลายอย่างจะห่างหายไปแล้วในกาลปัจจุบัน แต่อีกหลายอย่างยังคงได้รับการสืบสานต่อมา ทำให้ชาวลาวโซ่งได้ชื่อว่าเป็นชนกลุ่มชาติพันธุ์ที่สามารถธำรงวัฒนธรรมดั้งเดิมไว้ได้เหนียวแน่นที่สุดกลุ่มหนึ่ง

ความจริงแล้ว ชาวลาวโซ่งไม่ได้มีพื้นเพดั้งเดิมอยู่ในแผ่นดินไทย หากแต่อยู่ที่สิบสองจุไทยดินแดนที่แผ่อาณาบริเวณอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศเวียดนาม เหตุการณ์บ้านเมืองอันไม่สงบครั้งสมัยธนบุรีต่อเนื่องมาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ผลักดันให้ชนหมู่นี้จำต้องละทิ้งถิ่นฐานอพยพเข้ามาอาศัยอยู่บนผืนแผ่นดินไทย นับเนื่องแต่ครั้งนั้นจวบจนปัจจุบันนี้เป็นเวลาราว 200 ปีมาแล้วที่เหล่าพวกเขาเข้ามาร่วมอาศัยอยู่ในประเทศไทย

ย่อมเป็นที่แน่นอนว่า การผ่านกาลเวลามา 200 ปีทำให้ลาวโซ่งทุกวันนี้ไม่เหมือนลาวโซ่งในอดีต สิ่งที่น่าสนใจนี้สนใจก็คือ ชาวลาวโซ่งในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางมีการปรับตัวอย่างไรในการอาศัยอยู่ท่ามกลางกลุ่มคนไทยซึ่งเป็นชนหมู่ใหญ่ มีปัจจัยอะไรเป็นแรงผลักดัน วิถีชีวิตและถิ่นฐานบ้านเรือนมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร อะไรบ้างที่หายไป อะไรบ้างที่ยังคงอยู่ และเมื่อเปรียบเทียบกับชนกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันที่ยังคงปักหลักอาศัยอยู่บนถิ่นฐานดั้งเดิมที่สิบสองจุไทย มีความเหมือนหรือต่างกันอย่างไร

พื้นที่หลักในการศึกษาในลุ่มน้ำภาคกลาง

ย้อนอดีตไปราว 200 ปี ไทดำจำพรากจากถิ่นฐานบ้านเกิดที่สิบสองจุไทย อพยพรอนแรมลงใต้ผ่านลาวเข้าสู่ประเทศไทย ในช่วงเวลานั้นอำนาจของไทยแผ่คลุมเหนือดินแดนสิบสองจุไทย ความเป็นดินแดนปลายพระราชาณาเขตเบื้องเหนืออันไกลโพ้นจากเมืองหลวง จึงเกิดเหตุการณ์ไม่สงบอยู่เนือง ๆ ทำให้ไทยต้องส่งกองทัพขึ้นไปปราบปราม และกวาดต้อนผู้คนลงมายังส่วนกลางหลายคราหลายระลอก

บนแผ่นดินไทย ชนหมู่นี้เป็นที่รู้จักกันในนาม ลาวทรงดำ หรือ ลาวซ่งดำ หรือ ลาวโซ่งดำ ตามโลกทัศน์ของคนไทยที่มีกรรมเรียกผู้ที่มาจากดินแดนเบื้องเหนือว่า ลาว ส่วนที่มีคำว่า ทรง ซ่ง หรือ โซ่ง ผสมอยู่ด้วยนั้น สันนิษฐานกันโดยอาศัยหลักคำพ้องเสียงเป็น 2 กระแส กระแสหนึ่งว่า มาจากคำเรียกทางเกงของชายไทดำว่า ล้าง อีกกระแสหนึ่งว่า มาจากคำเรียกชนผู้มีถิ่นอาศัยอยู่นอกเชียง (เมือง) ตามระบบการปกครองของสิบสองจุไทยว่า โซ่ง เมื่อเรียกให้สั้นลงคำหลังก็กร่อนหายไปกลายเป็น ลาวซ่ง หรือ ลาวโซ่ง

“ในจุลศักราช ๑๑๔๑ ปีกุนเอกศก.....กองทัพนครเจ้าพระยามหากระษัตริย์ศึกและเจ้าพระยาสุรสีห์พิชิตเมืองลพบุรีได้แล้ว.....แล้วให้ทัพเมืองหลวงพระบางไปตีเมืองทนต์ ญวนเรียกว่าเมืองซื่อหี เมืองม่วย ๒ เมืองนี้เป็นลาวทรงดำ อยู่ริมเขตแดนเมืองญวน ได้ครอบครองลาวทรงดำเป็นอันมาก พาครอบครัวลาวเวียงลาวทรงดำ ลงมาถึงกรุงเทพในเดือนยี่ปีกุนเอกศกนั้น ลาวทรงดำนั้นโปรดให้ไปตั้งบ้านเรือนอยู่เมืองเพชรบุรี.....”

(กรมศิลปากร, 2478: 32)

เมืองเพชรบุรีคือถิ่นฐานแรกของชาวลาวโซ่งบนผืนแผ่นดินไทย บรรดาลาวโซ่งผู้ถูกกวาดต้อนมาในระลอกหลัง ๆ ล้วนถูกส่งให้ไปตั้งบ้านเรือนอยู่รวมกับกลุ่มที่มาก่อนที่เมืองเพชรบุรีทั้งสิ้น ในฐานะไพร่ภายใต้การกำกับดูแลของมูลนาย ชาวลาวโซ่งถูกจำกัดขอบเขตให้อยู่จำเพาะภายในเมืองเพชรบุรีเท่านั้น (สุมิตร ปิติพัฒน์ และ เสมอชัย พูลสุวรรณ, 2540: 7) จนเมื่อมีการปฏิรูปการปกครองในสมัยรัชกาลที่ 5 ระบบไพร่ถูกยกเลิก การอพยพโยกย้ายของชาวลาวโซ่งเพื่อไปตั้งถิ่นฐานนอกเมืองเพชรบุรีจึงเป็นไปได้โดยเสรี โดยเฉพาะอย่างยิ่งตั้งแต่ทศวรรษ 2440 เป็นต้นมา

ทุกวันนี้ เมืองเพชรบุรีซึ่งถือว่าเป็นบ้านเก่ายังคงมีชาวลาวโซ่งตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น นอกเหนือจากนี้ ยังมีชาวลาวโซ่งตั้งถิ่นฐานอยู่ในอีกหลายจังหวัด ทั้งในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลาง ได้แก่ ราชบุรี สมุทรสาคร นครปฐม สุพรรณบุรี กาญจนบุรี พื้นที่ภาคเหนือตอนล่าง ได้แก่ นครสวรรค์ กำแพงเพชร พิจิตร พิษณุโลก สุโขทัย หรือแม้แต่จังหวัดในพื้นที่ภาคใต้ก็มีชาวลาวโซ่งอพยพไปตั้งหลักแหล่งอยู่ที่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร และสุราษฎร์ธานี

ส่วนชนกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันนี้ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดเลย ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นั้น เป็นกลุ่มชาวไทยดำผู้มีถิ่นฐานเดิมอยู่ที่ทุ่งเชียงคำ ดินแดนลาว ซึ่งได้อพยพข้ามแม่น้ำโขงเข้ามาอาศัยอยู่ในเขตแดนไทยตั้งแต่ราวปี พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา (มนู อุคตเวส, 2547: 74-75)

สำหรับถิ่นฐานลาวโซ่งบริเวณลุ่มน้ำภาคกลางอันเป็นพื้นที่หลักในการศึกษาประกอบด้วย

- 1.บ้านหนองปรัง ตำบลหนองปรัง และบ้านเขาย้อย ตำบลเขาย้อย อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดเพชรบุรี
- 2.บ้านเกาะแรด ตำบลบางปลา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม
- 3.บ้านหนองสองห้อง บ้านดอน และบ้านกลางนา เทศบาลตำบลหนองสองห้อง อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

บ้านหนองปรังเป็นชุมชนลาวโซ่งที่เก่าแก่ที่สุดแห่งหนึ่งบนผืนแผ่นดินไทย ทุกวันนี้ยังคงเป็นชุมชนที่มีชาวลาวโซ่งอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น และพัฒนาขึ้นเป็นชุมชนระดับตำบล ขณะที่ชุมชนอื่น ๆ อย่าง บ้านเขาย้อย บ้านเกาะแรด บ้านหนองสองห้อง เป็นต้น ล้วนเป็นชุมชนระดับหมู่บ้านที่มีประวัติการอพยพย้ายขยายออกมาจากถิ่นฐานเดิมที่เพชรบุรี

รูป 3-1 ภาพถ่ายทางอากาศบ้านหนองปร่ง
ที่มา : <http://pointme.pointasia.com>, 2012

พื้นที่เลือกสรรเพื่อการศึกษาเปรียบเทียบในชุมชนดั้งเดิม

ชาวลาวโซ่งเป็นชนกลุ่มที่มีพื้นเพดั้งเดิมอยู่ที่สิบสองจุไท อันเป็นดินแดนที่ตั้งอยู่ท่ามกลางสามอาณาจักรใหญ่ คือ จีน เวียดนาม และลาว ที่นั่นบรรพบุรุษของชาวลาวโซ่งซึ่งรู้จักกันในนามไทดำตั้งหลักแหล่งอยู่ร่วมกับชนกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ได้แก่ ไทขาว รวมทั้งไทแดง ตลอดจนชาวเขาเผ่าต่าง ๆ อีกหลายหมู่เหล่า

ตามพงศาวดารเมืองไล (กรมศิลปากร, 2507) ซึ่งพระพลัษฐานุรักษ์ครั้งยังเป็นจ่ายวดปลัดทัพคราวขึ้นไปปราบฮ่อที่สิบสองจุไทเมื่อปี พ.ศ. 2428 ได้สวนสอบความจากท้าวขุนกรมการเมืองแล้วเรียบเรียงขึ้นในปี พ.ศ. 2431 กล่าวถึงสิบสองจุไทไว้ว่า

“เมืองสิบสองผู้ไทยนั้น คือ เมืองพวกผู้ไทยขาว ๑ เมืองพวกผู้ไทยดำ ๑ เป็น ๒ พวกด้วยกัน

เมืองที่พวกผู้ไทยขาวอยู่นั้น คือ เมืองไล ๑ เมืองเจียน ๑ เมืองมุน ๑ เมืองบาง ๑ รวมเป็น ๔ เมืองด้วยกัน

เมืองที่พวกผู้ไทยดำอยู่นั้น คือ เมืองแฉง ๑ เมืองควาย ๑ เมืองดุง ๑ เมืองม่วย ๑ เมืองลา ๑ เมืองโม่ ๑ เมืองหวัด ๑ เมืองซาง ๑ รวมเป็น ๘ เมือง เมืองผู้ไทยขาว ๔ เมือง ผู้ไทยดำ ๘ เป็น ๑๒ เมือง จึงเรียกว่าเมืองสิบสองผู้ไทย แต่บัดนี้เรียกว่าสิบสองจุไทยบ้าง”

ไทยมีอิทธิพลเหนือดินแดนลาวและเผ่ากลุ่มถึงสิบสองจุไทมาตั้งแต่ครั้งสมัยธนบุรีต่อเนื่องมาจนสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ครั้นถึงสมัยรัชกาลที่ 5 ในปี พ.ศ. 2431 ไทยก็เสียการครอบครองสิบสองจุไทให้แก่ฝรั่งเศสชาติผู้ล่าอาณานิคมฝ่ายตะวันตกซึ่งครอบครองเวียดนามอยู่ก่อนแล้ว เมื่อเวียดนามสามารถปลดแอกจากฝรั่งเศสสู่ความเป็นเสรีได้ในปี พ.ศ. 2497 สิบสองจุไท ก็กลายเป็นดินแดนทางภาคตะวันตกเฉียงเหนือของเวียดนามแต่นั้นมา

ทั้งนี้ จากการศึกษาของนักวิชาการพบว่า ในปัจจุบันเมืองของคนไทในละแวกดินแดนสิบสองจุไทนั้นมีอยู่ด้วยกันทั้งหมด 19 เมือง เป็นเมืองของชาวไทดำ 9 เมือง เมืองของชาวไทขาวที่อยู่ทางด้านเหนือซึ่งเรียกว่า ไทด่อน (ด่อน = ขาว) 7 เมือง เมืองของชาวไทขาวทางด้านใต้ 3 เมือง (ทวิสว่างปัญญางกูร, 2550) ดังตารางที่ 1

รูป 3-2 แผนที่สิบสองจุไท
ที่มา : ทวี สว่างปัญญางกูร, 2550, 11)

ตารางที่ 3-1 เมืองของคนไทในภาคตะวันตกเฉียงเหนือของเวียดนาม

กลุ่มคน	ชื่อเมืองไท		ชื่อเมืองเวียดนาม	
	ภาษาไทย	ภาษาไทดำ	ภาษาเวียดนาม	เสียงอ่าน
ไทดำ	เมืองทาน	G,\ 5ko	Tuan Uye^ŋ	ทานเวียน
	เมืองควาย	G,\ 8:kp	Tua^ŋn Giawo	ต่วนย้าว
	เมืองแกง	G,\ c5\	>ie^ŋn Bie^ŋ	เตียนเบียน
	เมืองหม้วย	G,\ <tp	Thua^ŋn Cha^u	ถ่วนจา
	เมืองล่อ	G,\ Jv	NghiJa Lo^!	เงี้ยโฮ่
	เมืองลา	G,\ Jk	So_n La	เซินลา
	เมืองมวก	G,\ ,td	Mai So_n	มายเซิน
	น้ำมา	Oe,\ ,k	So^ŋg Maz	ซงมา
	เมืองวาด	G,\ ;kf	Ye^ŋn Cha^u	เอียนจา

ไท่ตอน (ไท่เหนือ)	เมืองแต	G,\ cm	Mu_o_[ng Te	เมืองแต
	เมืองซอ	G,\ lv	Phong Tho^\\	พงโถ
	เมืองซาด	G,\ :kf	Bawt Sawt	บ๊าดซาด
	เมืองหม้า	G,\ <hk	Cam >u_o_ng	กามเคื่อง
	เมืองไล	G,\ w]	Lai Cha^u	ลายเจา
	เมืองเจียน	G,\ 0Jo	Quyinh Nhai	กวิงญาย
	เมืองจัน	G,\ 0oy	Va n Bajn	วันบ้าน
ไท่ขาว (ไท่ใต้)	เมืองเติ๊ก	G,\ b9d	Phuj Ye^\\n	ฝู่เยียน
	เมืองซาง	G,\ lk\\	Mo^lc Cha^u	หมกเจา
	เมืองมน	G,\ ,6o	Mai Cha^u	มายเจา

ดินแดนสิบสองจุไทส่วนใหญ่แผ่อาณาบริเวณอยู่เหนือเส้นรุ้งที่ 21° เหนือขึ้นไป สภาพพื้นที่โดยทั่วไปมีลักษณะสูง ๆ ต่ำ ๆ เต็มไปด้วยภูเขาน้อยใหญ่แผ่กระจายอยู่ทั่ว เมืองสำคัญเช่นเมืองลา อยู่สูงจากระดับน้ำทะเลเฉลี่ยถึงราว 800 เมตร ส่วนเมืองแกงอยู่สูงจากระดับน้ำทะเลเฉลี่ยราว 600 เมตร ขณะที่ยอดเขามีความสูงตั้งแต่ 1,000 เมตรขึ้นไปจนถึงราว 2,000 เมตร

ความเป็นดินแดนแห่งทะเลภูเขา ทำให้ทุ่งราบกลายเป็นสิ่งหายากและมีความสำคัญในฐานะเป็นบริเวณที่เหมาะสมแก่การตั้งถิ่นฐาน ชาวสิบสองจุไทมีคำกล่าวว่า *luj Fmj\\ d;hk\\ c5\\ Jyv 5ko b9d* [สี่ โห่ง (ทุ่ง) กว้าง แดง ลอ ทาน เต็ก] (ทวิ สว่างปัญญางกูร, 2550: 27) ทุ่งกว้างที่สำคัญ 4 แห่ง ได้แก่ ทุ่งเมืองแกง ทุ่งเมืองลอ ทุ่งเมืองทาน และทุ่งเมืองเติ๊ก ได้รับการกล่าวขวัญถึงสืบต่อกันมาจนกลายเป็นคำพูดติดปากและเป็นที่ยุ้จักกันโดยทั่วไป

สำหรับทุ่งเมืองแกงนั้น เมื่อเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีกรีธาทัพขึ้นไปในคราวยกขึ้นไปปราบฮ่อครั้งสมัยรัชกาลที่ 5 ได้กล่าวว่า “เมืองแกงเป็นเมืองงามมาก ด้วยมีเขาอยู่รอบ กลางเป็นท้องทุ่ง ในเมืองแกงคนจะอยู่สัก ๓๐,๐๐๐ คนก็อยู่ได้” (เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี, 2504: 1) ขณะที่ ศรีศักร วัลลิโภดม (2534: 26-27) กล่าวถึงเมืองนี้ว่า “ลักษณะของเมืองแกงเป็นบริเวณที่ราบลุ่มกว้างใหญ่กว่าบรรดาเมืองอื่น ๆ ในภูมิภาคนี้ มีความยาวประมาณ ๘ กิโลเมตร และกว้างประมาณ ๔-๖ กิโลเมตร ดูคล้าย ๆ กับเมืองแพร่หรือจังหวัดแพร่ที่มีภูเขาล้อมรอบ” อย่างไรก็ตาม ถัดจากทุ่งราบออกไปสภาพภูมิประเทศก็เปลี่ยนเป็นภูเขาสลับซับซ้อนอันเป็นลักษณะที่พบเห็นได้ทั่วไปในดินแดนสิบสองจุไท

ทั้งนี้ ชุมชนดั้งเดิมของชาวไทดำในสิบสองจุไทที่เลือกสรรเพื่อเป็นพื้นที่ศึกษาเปรียบเทียบกับเป็นชุมชนระดับหมู่บ้านอยู่ในเมืองแกง 2 แห่ง และอยู่ในเมืองลาอีก 1 แห่ง ประกอบด้วย

1. บ้านเม้น ตำบลแกงเหนือ เทศบาลนครเดียนเบียนฟู จังหวัดเดียนเบียน (Bafn Me^\\n Xaz Thanh Nu_a TP. >iel^\\n Bie^\\n Phuf T\\nh >iel^\\n Bie^\\n

2. บ้านบาน ตำบลควายเต๋อ อำเภอท่วนย้าว จังหวัดเดียนเบียน เปียน (Bafn Ban Xaz Quai To_f Huyel^\\n Tua^\\n Giawo T\\nh >iel^\\n Bie^\\n)

3. บ้านขาม ตำบลหัวลา เทศบาลเมืองเขินลา จังหวัดเขินลา (Bafn Kham Xaz Hua La TX. So_n La Ti\Nh So_n La)

ชุมชนไทดำบ้านขามตั้งอยู่บริเวณทุ่งราบเมืองแก่ง ส่วนบ้านบานและบ้านขามนั้นเป็นชุมชนที่พัฒนาขึ้นบนที่ราบกันกระทะของหุบเขา ทั้งสามแห่งเป็นชุมชนระดับหมู่บ้านที่มีขนาดใหญ่โต กล่าวคือมีเรือนปลูกทรายเรียงรวมกันอยู่ไม่ถึง 50 หลังคา ซึ่งชุมชนไทดำส่วนใหญ่ในดินแดนสิบสองจุไทยมีลักษณะเช่นเดียวกันนี้

ความสัมพันธ์ระหว่างบริบทธรรมชาติ บริบทสรรค์สร้าง และชีวิต

บริบทธรรมชาติ

กล่าวกันว่า การที่พระเจ้าแผ่นดินไทยทรงส่งกลุ่มลาวโซ่งที่ถูกกวาดต้อนมากับกองทัพให้ไปตั้งถิ่นฐานอยู่รวมกันที่เมืองเพชรบุรี เพื่อให้ได้อยู่อาศัยในถิ่นที่มีภูมิประเทศอันคุ้นเคยคล้ายเมืองแก่งที่เขาจากมา เพราะที่เมืองเพชรบุรีมีป่า ห้วยน้ำ ลำธาร และที่สำคัญคือมีภูเขา เช่น เขาวัง เขาขวด เขาย้อย เขาทะโมน เขาอีโก้ เป็นต้น (ศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำ เขาย้อย, ม.ป.ป.: 2) หากค่อย ๆ พิจารณารายละเอียดจะเห็นว่า สภาพภูมิประเทศที่มีแต่ภูเขาเป็นทิวเทือกสลับซับซ้อน มีเฉพาะทุ่งราบหุบเขาแทรกกระจายห่าง ๆ กันของเมืองแก่งนั้น แตกต่างอย่างสิ้นเชิงกับเมืองเพชรบุรีที่มีลักษณะภูมิประเทศเป็นทุ่งราบกว้างใหญ่ มีภูเขาลูกเล็ก ๆ กระจุกห่าง ๆ เสมือนเกาะท่ามกลางทะเลกว้าง แต่สิ่งที่เหมือนกันก็คือ ความเป็นถิ่นที่สมบูรณ์ มีน้ำท่าอุดม ฝนตกต้องตามฤดูกาล เอื้อต่อการทำนาเป็นอย่างยิ่ง นอกเหนือจากนี้ ยังมีไม้ไผ่ทั้งไม่จริง ไม่ไผ่ และหญ้าคา อันเป็นวัสดุที่ใช้ในการสร้างเรือนอย่างพร้อมมูล

ชาวลาวโซ่งชอบตั้งบ้านเรือนอยู่บนที่ดอน ใช้บริเวณที่ลุ่มกว่าเป็นทุ่งเกษตรกรรม ด้วยการท่อน้ำเข้ามาทำนา เล่ากันเป็นตำนานเกี่ยวกับถิ่นฐานของลาวโซ่งว่า

“.....พวกที่อพยพมารุ่นหลังในสมัยรัชกาลที่ ๓ ได้เข้ามาอยู่ที่หมู่บ้านท่าแร่ อำเภอบ้านแหลม แต่เนื่องจากลาวโซ่งไม่ชอบพื้นที่ลุ่มและน้ำท่วมถึง และบริเวณที่อาศัยเดิมขาดแคลนไม้ในการปลูกสร้างบ้านเรือนจึงอพยพเคลื่อนย้ายไปอยู่หลังเขาวังที่หมู่บ้านสพานยี่หน ต่อมากลุ่มหลังได้อพยพไปอยู่เวียงคอยและวังตะโก”

(สุมิตร ปิติพัฒน์ และคณะ, 2521: 8 อ้างถึง สมพนธ์ สุขวงศ์, 2518: 8)

ถิ่นฐานลาวโซ่งในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางของประเทศไทย ทั้งจังหวัดเพชรบุรีและจังหวัดอื่น ๆ ที่ชนกลุ่มนี้ขยับขยายโยกย้ายออกไปตั้งถิ่นฐาน ได้แก่ ราชบุรี สมุทรสาคร นครปฐม สุพรรณบุรี และกาญจนบุรี ล้วนอยู่ในอาณาบริเวณที่ราบลุ่มน้ำ อุดมด้วยน้ำท่าจากการไหลหล่อเลี้ยงของสามเส้นเลือดสายหลัก แม่น้ำเพชรบุรี แม่น้ำแม่กลอง แม่น้ำท่าจีน และธารน้ำลำคลองสาขาอีกมากมาย เหมาะแก่การตั้งถิ่นฐานของผู้คนในสังคมเกษตรกรรมชนิดหาที่เปรียบได้ยาก

พื้นที่ใดที่อำนวยให้ทำนาได้ดี ลาวโซ่งก็พร้อมที่จะเข้าไปจับจอง แล้วถางป่าให้เป็นนาอย่างไ้ก็ตาม หากเป็นที่ลุ่มเกินไปและมีน้ำท่วมขัง ชนหมู่นี้ก็หลีกเลี่ยงที่จะลงหลักปักฐาน ยืนยันได้จากประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชนลาวโซ่งบ้านเกาะแรด (ตำบลบางปลา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม) ที่เล่าสืบต่อกันมาว่า

“ในราว พ.ศ. 2441 ชาวไทยโง่กลุ่มหนึ่งซึ่งตั้งหลักแหล่งบริเวณคลองในตำบลบ่อหลวง อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี ได้เดินทางโดยทางเท้ามุ่งหน้าไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ.....ไปถึงทุ่งหนองผำ (ซึ่งเป็นบ้านเกาะแรตในปัจจุบัน) ก็เดินทางข้ามแม่น้ำท่าจีนไปทางทิศตะวันออกถึงเขตคลองนกระทุง.....ปรากฏว่าเป็นที่ลุ่มไม่เหมาะที่จะตั้งบ้านเรือน จึงเดินทางย้อนกลับไปจนถึงบ้านเกาะแรตเห็นว่าเป็นทำเลที่เหมาะสมแก่การทำมาหากินจึงได้ตั้งบ้านเรือนอยู่กันจนถึงทุกวันนี้”

(นุกูล ชมภูนิช, 2531: 14-15)

แม้ว่าถิ่นฐานลาวโง่แหล่งต่าง ๆ ไม่ได้อยู่ริมแม่น้ำสายหลัก ซึ่งเป็นบริเวณที่มีผู้จับจองปักหลักอยู่อาศัยมาก่อนแล้ว แต่ลาวโง่ผู้มาทีหลังก็มักอิงห้วยน้ำลำคลองอันเป็นสาขาของแม่น้ำสายหลักในการตั้งถิ่นฐาน อาทิ บ้านห้วยท่าช้าง (ตำบลห้วยท่าช้าง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี) ตั้งอยู่ริมห้วยท่าช้าง บ้านหนองสองห้อง ตั้งอยู่ริมคลองสองห้อง บ้านเกาะแรต ตั้งอยู่ริมคลองบางปลา หรืออย่างน้อยก็ต้องมีหนอง บึง หรือสระอยู่ใกล้ ๆ เพื่อใช้เป็นแหล่งน้ำในการอยู่กินและเพาะปลูกพืชผลตามวิถีของผู้คนในสังคมเกษตรกรรม

บริบทสรรค์สร้าง

บรรพบุรุษของลาวโง่ที่สืบสองจุไทประสบความสำเร็จในการเข้าครอบครองที่ว่างหุบเขา ซึ่งเป็นทำเลที่หายากในดินแดนที่เต็มไปด้วยป่าเขาสลับซับซ้อน และก่อร่างสร้างชุมชนเป็นบ้านเป็นเมืองขึ้นมา ศรีศักร วัลลิโภดม (2534: 27-28) ได้กล่าวถึงการสร้างบ้านแปงเมืองภายหลังจากการไปเยือนถิ่นฐานบ้านเกิดเมืองนอนของชาวไทดำว่า

“การเดินทางขึ้นมาตามต้นลำน้ำรมนั้นกลับได้พบกับสถานที่น่าสนใจเกี่ยวกับตำนานการสร้างบ้านแปงเมืองแทน นั่นคือผ่านบริเวณหุบเขาเล็ก ๆ ที่เป็นที่ราบ มีลำน้ำผ่ากลางที่เรียกว่า บ้านนาน้อย (อ้อยหนู) และบ้านเต่าปุง ซึ่งมีแหล่งหินธรรมชาติบดในไหล่เขา ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นน้ำเต่าที่เมื่อแตกแล้วมีชนชาติต่าง ๆ คือ ข่าเงะ ผู้ไทยดำ ลาวพุงขาว ฮ่อ และแกวออกมา.....

ซึ่งถ้าเชื่อตำนานหรือใช้ตำนานมาอธิบายพัฒนาการของบ้านเมืองในแถบนี้แล้ว ก็อาจพูดได้ว่าชุมชนที่เป็นหมู่บ้านและเมืองเล็ก ๆ นั้นเกิดขึ้นตามที่ราบในหุบเขาเล็ก ๆ ที่มีลำน้ำรมไหลผ่านมาก่อน แล้วจึงค่อย ๆ ขยายสู่ที่ราบลุ่มกว้างใหญ่ เช่น ที่ราบลุ่มเมืองแฉ่ง ทำให้มีพัฒนาการเป็นเมืองใหญ่ที่เป็นศูนย์กลางของรัฐเล็ก ๆ ขึ้น”

หมู่บ้านของชาวไทดำตั้งอยู่บนที่ราบหุบเขา ซึ่งมักมีลักษณะแคบและยาวเลียบไปตามแนวเชิงเขา เป็นเงื่อนไขให้ต้องเขยิบขึ้นไปสร้างชุมชนอยู่บนเชิงเขา เพื่อสงวนที่ราบหุบเขาไว้เป็นผืนนาที่ทำกิน ด้วยการตั้งถิ่นฐานในลักษณะรวมกลุ่มกระจุกตัวปลูกเรือนอยู่ใกล้ ๆ กันเรียงรายเป็นแนวยาวไปตามเชิงเขาเหนือผืนนา

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชนลาวโง่บ้านเกาะแรต ทำให้พอสร้างจินตภาพการก่อร่างสร้างชุมชนของลาวโง่บนพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางของประเทศไทยได้ ดังความว่า

“สาเหตุที่คนโง่กลุ่มแรกเลือกทำเลที่เป็นหมู่บ้านเกาะแรตในปัจจุบัน เนื่องจากพื้นที่บริเวณนี้มีความอุดมสมบูรณ์ มีแหล่งน้ำเพียงพอในการประกอบกิจการเกษตร การตั้ง

ถิ่นฐานในระยะแรก ต้องหักร้างทางพงและจับจองที่ดินกันเอง แล้วแต่ความสามารถ
ของแต่ละครัวเรือน.....”

(งามพิศ สัตย์สงวน, 2545: 88)

รูป 3-3 บ้านขาม ชุมชนไทดำ ณ ทุ่งราบหุบเขาจังหวัดเขินลา

เหมือน ๆ กับบรรพบุรุษที่สืบสองจุไทในการตั้งถิ่นฐานที่มีลักษณะรวมกลุ่มกระจุกตัวด้วย
การปลูกเรือนเรียงรายอยู่ใกล้ ๆ ต่อเนื่องกันไป อย่างไรก็ตาม ลักษณะภูมิประเทศแบบที่ราบลุ่มน้ำ
นั้นแตกต่างอย่างสิ้นเชิงกับสืบสองจุไท ทำให้ชุมชนลาวโซ่งในประเทศไทยไม่จำเป็นต้องเป็นแนวยาว
สันฐานของหมู่บ้านเป็นไปตามสภาพพื้นที่ของที่ดินอันเป็นที่ตั้งกลุ่มเรือน โดยมีทุ่งนาดำผืนกว้างทอด
แนวโอบล้อมอยู่โดยรอบ เว้นแต่หมู่บ้านริมน้ำบางแห่งที่มีสันฐานเป็นแนวยาวเลียบขนานไปกับลำน้ำ
เช่น บ้านแม่ประจันต์ (ตำบลวังไคร้ อำเภอกำแพง จังหวัดเพชรบุรี) เป็นอาทิ

สำหรับเรือนอันเป็นที่อยู่อาศัย น่าเชื่อว่าลาวโซ่งนำวัฒนธรรมการปลูกสร้างติดตัวจาก
บ้านเกิดเมืองนอนมาสืบสานไว้บนแผ่นดินไทย เพราะเหล่าพวกเขา่อมไม่มีภูมิรู้ที่จะปลูกสร้างที่อยู่
อาศัยเป็นอย่างอื่น นอกเหนือจากทำอย่างที่ยุทธบุรุษเคยทำกันมา ภาพเรือนอย่างที่ยุทธบุรุษลาว
โซ่งปลูกสร้างปรากฏชัดจากคำพรรณนาของเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี (2504: 263-264) ดังความว่า

“พวกผู้ไทยดำนี้ ตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่ในดินแดนแขวงสืบสองจุไทย ทำโรงเป็นที่
อาศัยก็เช่นเดียวกับลาวตามธรรมดา แต่แปลกกันอยู่ที่เฉลียวทางด้านสัคนั้นทำเป็นวง
โค้งดุกลมเหมือนกระโจมโรงที่บ แลใหญ่ยาวถึง ๙ ห้อง ๑๑ ห้องก็มี เรือนหลังหนึ่งก็
อยู่ด้วยกันได้หลายครัว คือ ลูกเขย ลูกสะใภ้ แลพวกญาติพี่น้องมักรวบรวมอยู่ใน
เรือนหลังเดียวกัน แลมิได้ทำเป็นห้องหับให้มืดชิดเลย.....ที่กลางเรือนนั้นก็มิได้ไฟ
เรียงกันไปถึง ๒-๓-๔ เตา ตามแต่เรือนใหญ่แลเล็ก.....พื้นเรือนนั้นก็ใช้ไม้ไผ่เหยียบได้มี
ไม้จริงใช้เลย”

ที่อยู่อาศัยดังกล่าวข้างต้น จะเป็นอื่นไปไม่ได้นอกจากเรือนทรงกระดองเต่า ซึ่งปลูกสร้างด้วยไม้ไผ่เป็นหลัก ลักษณะเป็นเรือนยกพื้นสูง หลังคาชัน มุงด้วยหญ้าคา ความโดดเด่นไม่เหมือนใครอยู่ที่หลังคาด้านสกัดทั้งหัวและท้ายมีลักษณะโค้งมน จนกลายเป็นอัตลักษณ์เรือนของชนหมู่นี้ ภาพบ้านลาวโซ่งเมืองเพชรบุรี ซึ่งถ่ายไว้เมื่อปี พ.ศ. 2410 โดยฟรันซิส จิต ช่างภาพหลวงในรัชกาลที่ 4 ยืนยันได้เป็นอย่างดีว่า เรือนลาวโซ่งล้วนเป็นเรือนทรงกระดองเต่าไม่มีเรือนอย่างอื่นปะปนอยู่เลย ถิ่นฐานที่ราบลุ่มน้ำภาคกลางของประเทศไทยอันอุดมด้วยไม้ไผ่และหญ้าคา ทำให้ลาวโซ่งนำเรือนทรงกระดองเต่าจากแผ่นดินแม่มาสานต่อบนแผ่นดินไทยได้โดยสะดวกตาย

รูป 3-4 บ้านลาวโซ่งเมืองเพชรบุรีเมื่อปี พ.ศ.2410 ที่อยู่อาศัยล้วนเป็นเรือนกระดองเต่า
ที่มา : สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร

ชีวิต

สิ่งซึ่งแสดงการมีพัฒนาการทางวัฒนธรรมของลาวโซ่งคือการมีภาษาพูดและภาษาเขียนเป็นของตนเอง ภาษาลาวโซ่งจัดอยู่ในตระกูลภาษาไท-กะไดเช่นเดียวกับภาษาไทย น้ำคำสำเนียงในภาษาลาวโซ่งคล้ายคลึงกับภาษาของคนไทยล้านนาและคนลาว ส่วนภาษาเขียนทั้งพยัญชนะและสระมีความละม้ายกับภาษาไทยอยู่เหมือนกัน กล่าวได้ว่า ลาวโซ่งเป็นชนหมู่ผู้มีวัฒนธรรมใกล้ชิดกับคนไทยเป็นอย่างมาก

สังคมลาวโซ่งมีลักษณะเป็นสังคมชนชั้น ผู้คนในสังคมถูกแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มหลัก คือ ชนชั้นเจ้า เรียกว่า ผู้ท้าว และสามัญชน เรียกว่า ผู้น้อย ผู้ท้าวคือชนชั้นปกครองซึ่งถือเป็นผู้อยู่ระดับสูงในสังคม ขณะที่คนทั่วไปซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ดำรงตนอยู่ในฐานะผู้น้อย ความเป็นชนชั้นผู้ท้าวหรือผู้น้อยเป็นสมบัติที่สืบทอดตามสิ่ง (สายสกุล) โดยผู้ท้าวเป็นผู้ที่อยู่ในสิ่งทองคำ ส่วนผู้น้อยอยู่ในสิ่งอื่น ๆ เช่น โล (น้อย) รู วิ กา กวาง เรือง เป็นต้น แม้ว่าลาวโซ่งจะเข้ามาอยู่อาศัยบนผืนแผ่นดินไทยอย่างปราศจากสังคมชนชั้นในทางนิตินัย แต่โดยพฤตินัยแล้ว ความเป็นสังคมชนชั้นยังคงดำรงอยู่คู่หมู่ชนลาวโซ่งเสมอมา แนวปฏิบัติที่แตกต่างกันในบางเรื่องเป็นสิ่งยืนยันได้เป็นอย่างดี เช่น ผู้ท้าวทำพิธีปาดตง (เช่นผีเรือน) 5 วันต่อครั้ง ขณะที่ผู้น้อยทำ 10 วันต่อครั้ง เป็นต้น

สังคมลาวโซ่งมีลักษณะชายเป็นใหญ่ (patriarchy) ฝ่ายชายทำหน้าที่หัวหน้าครอบครัวมีอำนาจในการตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ โดยฝ่ายหญิงเป็นผู้ยินยอมพร้อมตาม การสืบสายสกุลใช้วิธีนับญาติทางฝ่ายพ่อ (patrilineal) โดยลูกชายจะเป็นผู้สืบผีเรือนต่อจากผู้เป็นพ่อ สำหรับลูกสาวเมื่อแต่งงานแล้วต้องไปอยู่กับครอบครัวฝ่ายชายและนับถือผีฝ่ายผัว (สมิทร ปิติพัฒน์ และคณะ, 2521: 21) นอกจากนี้ ชาวลาวโซ่งยังให้ความสำคัญกับความเป็นเครือญาติเดียวกันหรือสิ่งเดียวกัน และมีการถือลำดับอาวุโสอย่างเคร่งครัดอีกด้วย

ชาวลาโวโซ่งทั้งมวลนับถือผีเป็นเครื่องนำทางชีวิต หรืออีกนัยหนึ่งศาสนาของลาโวโซ่งคือการนับถือผี (animism) เช่นเดียวกับความเชื่อดั้งเดิมของคนไทย ก่อนที่จะหันมานับถือพุทธศาสนาในภายหลัง คำว่า ผี ในที่นี้ไม่ได้หมายความว่าคนทั่วไปเข้าใจกันว่า คือคนตาย หรือวิญญาณร้ายที่ปรากฏกายน่ากลัวหลอกหลอนผู้คน หากแต่ยืนตามความหมายดั้งเดิมซึ่งเทียบเคียงได้กับคำว่า เทวดา ในปัจจุบัน ดังนั้น จึงหมายถึงผู้มีอำนาจเหนือธรรมชาติ สามารถบันดาลให้เกิดเหตุการณ์ต่าง ๆ นานา อย่างที่มนุษย์เดินดินไม่เข้าใจและไม่สามารถทำได้

ผีตามความเชื่อของชาวลาโวโซ่งมีมากมายหลายอย่างหลายตน โดยมีแกนหรือผีฟ้าครองตำแหน่งอยู่เบื้องบนสุดเหนือบรรดาผีอื่น ๆ ทั้งปวง ทั้งนี้ แกนยังแบ่งย่อยไปได้อีกหลายประเภท นอกเหนือจากแกนหลวงผู้เป็นใหญ่แล้ว ยังมีแกนอื่นอีก เช่น แกนปู่ย่าลาวิ แกนแนน แกนบุน เป็นต้น แยกกันทำหน้าที่บันดาลความเป็นไปให้แก่มนุษย์ต่างกรรมต่างวาระกัน เล็กลงมาในระดับชุมชนมีผีบ้านผีเมืองคอยปกป้องรักษา สำหรับชุมชนลาโวโซ่งบนแผ่นดินไทยมีเฉพาะระดับหมู่บ้าน (ไม่มีระดับเมือง) โดยมีศาลผีที่เรียกกันว่า ศาลเจ้าปู่ หรือ ศาลพ่อปู่ เป็นที่สถิต ส่วนผีที่มีความสำคัญต่อชาวลาโวโซ่งมากที่สุดคือผีเรือน ซึ่งได้แก่บรรพบุรุษผู้ล่วงลับได้รับการอัญเชิญให้วิญญาณมาสถิตที่เสาผีบนเรือนอยู่ร่วมกับบรรดาลูกหลาน ขณะที่ตามป่า เขา แม่น้ำ และสถานที่ต่าง ๆ นั้นมีผีป่า ผีขวาง และผีอื่น ๆ สถิตอยู่ (นิพนธ์ เสนาพิทักษ์, 2523: 19-23)

ความสำคัญของผีอยู่ที่การมีอำนาจเหนือมนุษย์ อาจบันดาลสิ่งดีหรือสิ่งร้ายต่อมนุษย์ได้ การสนองตอบของมนุษย์คือต้องกระทำการสิ่งที่ถูกที่ควรเพื่อให้ผีบันดาลสิ่งดี ๆ มาให้ หากกระทำการที่ผิดผีก็จะบันดาลสิ่งร้าย ๆ มาสู่ตน ยังผลให้เกิดเป็นแนวทางปฏิบัติตามครรลองลาโวโซ่งหรือจารีตประเพณีขึ้นมา หนึ่งในสิ่งที่ลาโวโซ่งถือปฏิบัติต่อผีคือการเซ่นสรวงตามวาระอย่างเคร่งครัด ด้วยการจัดเครื่องเซ่นไปส่งเวรมิให้ขาด เพื่อวอนขอให้ผีบันดาลแต่สิ่งที่ดีมาให้จนก่อให้เกิดเป็นพิธีกรรมของชาวลาโวโซ่งที่ถือปฏิบัติกันสืบมา เช่น ปาดตง เสนเรือน เป็นต้น

บรรพบุรุษของลาโวโซ่งที่สืบสองจุไทนั้นอาศัยทุ่งราบหุบเขาหล่อหลอมวิถีแห่งสังคมเกษตรกรรมทำนาดำขึ้นมา บริเวณลุ่มน้ำภาคกลางของไทยเอื้อให้ชาวลาโวโซ่งหาอยู่หากินด้วยการทำนาดำสืบทอดจากบรรพบุรุษต่อมาได้อย่างไม่ขาดสาย การทำนาถือเป็นอาชีพหลักที่ชาวลาโวโซ่งทุกครัวเรือนทำกัน พวกเขาจะหมุนเวียนปลูกข้าวเป็นประจำทุก ๆ ปี โดยปลูกข้าวเจ้าในพื้นที่นาแทบทั้งหมด ปลูกข้าวเหนียวบ้างเล็กน้อย เพื่อนำผลผลิตเข้าเก็บในเล้าข้าวไว้เป็นเสบียงสำหรับบริโภคตลอดปี ที่เหลือจึงนำออกขาย นอกเหนือจากนี้ ยังมีการจับสัตว์น้ำและเก็บของป่าตามฤดูกาล ในลักษณะวิถีชีวิตตามระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพของชนหมู่นี้เมื่อแรกเข้ามาอาศัยอยู่บนผืนแผ่นดินไทย

ความเปลี่ยนแปลงและปัจจัย

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับวิถีชีวิตของชาวลาวโซ่ง มีทั้งปัจจัยภายในซึ่งเกิดจากตัวลาวโซ่งเอง และปัจจัยภายนอกซึ่งเกิดจากบริบทที่แวดล้อมชาวลาวโซ่งอยู่

ปัจจัยภายใน: สถานภาพของลาวโซ่งบนแผ่นดินไทย

ลาวโซ่งจำพรากจากสิบสองจุไทยบ้านเกิดเมืองนอน อพยพพอรอนแรมเข้าสู่แผ่นดินไทยในฐานะผู้ถูกกวาดต้อนมากับกองทัพ เมื่อล่องลงมาถึงเมืองหลวงแล้ว จากนั้นจึงถูกส่งให้ตั้งบ้านเรือนอยู่รวมกันที่เมืองเพชรบุรีซึ่งเป็นหัวเมืองชั้นใน อยู่ไม่ห่างไกลจากเมืองหลวงนัก ง่ายต่อการควบคุมดูแล บรรดาผู้ถูกกวาดต้อนมา หลายนครหลายระลอก ตั้งแต่ช่วงสมัยธนบุรีต่อเนื่องมาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ที่ลาวโซ่งถูกกองทัพกวาดต้อนลงมา ทุกครั้งพวกที่มาใหม่ถูกส่งไปตั้งบ้านเรือนอยู่รวมกับพวกที่มาก่อนแล้วที่เมืองเพชรบุรีทั้งสิ้น

ที่เมืองเพชรบุรีถิ่นฐานแรกในประเทศไทย บรรดาลาวโซ่งอาศัยอยู่ในสถานภาพไพร่ภายใต้ระบบการปกครองบ้านเมืองของไทย โดยมีมูลนายทำหน้าที่ปกครองซึ่งอาจเป็นคนลาวโซ่งด้วยกันเอง ทั้งนี้ มูลนายไม่ใช่ผู้นำตามแบบแผนการปกครองดั้งเดิมของชนหมู่นี้ หากแต่เป็นเสมือนตัวแทนของรัฐบาลไทยที่ถูกส่งมากำกับดูแลชนหมู่นี้มากกว่า (สมิตร ปิติพิพัฒน์ และ เสมอชัย พูลสุวรรณ, 2540: 17)

ในฐานะไพร่ภายใต้การกำกับเข้มของมูลนาย ลาวโซ่งต้องส่งส่วยหรือถูกเกณฑ์แรงงานตามที่ทางราชการกำหนด การถูกเกณฑ์แรงงานครั้งสำคัญ เช่น ถูกเกณฑ์ไปช่วยในการก่อสร้างพระนครคีรีบนเขาวิเศษครั้งสมัยรัชกาลที่ 4 และถูกเกณฑ์ไปเป็นทหารคราวไทยจัดส่งกองทัพขึ้นไปปราบฮ่อที่สิบสองจุไทยในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้น นอกเหนือจากนี้ ยังต้องถูกจำกัดให้อยู่จำเพาะในเมืองเพชรบุรีไม่สามารถเคลื่อนย้ายถิ่นฐานได้โดยเสรี

การเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญอุบัติขึ้น เมื่อเกิดการปฏิรูปการปกครองครั้งใหญ่ในสมัยรัชกาลที่ 5 ระบบไพร่และทาสถูกยกเลิก ตามพระราโบายดำเนิการแบบค่อยเป็นค่อยไปเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2417 จนเสร็จสิ้นสมบูรณ์ในปี พ.ศ. 2448 ลาวโซ่งทั้งหมดได้รับอานิสงส์จากการยกเลิกระบบไพร่และทาสเช่นเดียวกับชนทุกหมู่เหล่า เมื่อเป็นไทแก่ตัว ยังผลให้ไม่ต้องอยู่ภายใต้การกำกับของมูลนาย สามารถเลือกประกอบอาชีพได้ เคลื่อนย้ายถิ่นฐานได้ และจับจองที่ดินว่างเปล่าเพื่อทำมาหากินได้

ความเป็นไทแก่ตัวของลาวโซ่งถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญ ที่ทำให้การขยายขยายโยกย้ายถิ่นฐานออกนอกเมืองเพชรบุรีของชนหมู่นี้ดำเนินไปอย่างกว้างขวาง

ปัจจัยภายใน: การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรลาวโซ่ง

นับตั้งแต่ราวต้นทศวรรษ 2440 เป็นต้นมา ลาวโซ่งหลายกลุ่มพากันทยอยอพยพออกนอกเมืองเพชรบุรี กระจ่ายตัวไปตั้งถิ่นฐานใหม่ในจังหวัดอื่น ๆ เนื่องจาก

“ไทยดำรงเกินมีความปรารถนาแรงกล้าที่จะกลับไปถิ่นฐานบ้านเกิดของตน คือเมืองแฉ่ง จึงพยายามเดินทางขึ้นไปทางเหนือ เมื่อถึงฤดูฝนก็พัก ณ ที่ใดที่หนึ่งทำนาเพื่อหาเสบียงไว้สำหรับการเดินทางต่อไป เดินทางเรื่อยไปจนกระทั่งคนแก่อ่อนแอต้องตายจากไปในระหว่างการเดินทาง ลูกหลานก็ไม่สามารถจะเดินทางกลับไปได้จึงตั้งหลักแหล่ง

อาศัยอยู่ตามทางเป็นแห่ง ๆ ไป.....นอกจากเหตุผลนี้แล้ว ก็ยังมีเหตุผลอื่นคือการอพยพเพื่อไปหาที่ทำกินใหม่ในบริเวณจังหวัดใกล้เคียง”

(สมทรง บุรุษพัฒน์, 2540: 5)

“ส่วนชาวลาวโซ่งที่อพยพมาตั้งชุมชนอย่างหนาแน่นที่ตำบลดอนมะเกลือ อำเภอยุทอง จังหวัดสุพรรณบุรีในปัจจุบันนี้ ก็มีประวัติบอกเล่าต่อ ๆ กันมาว่า บรรพบุรุษของตนนั้นได้อพยพมาจากจังหวัดเพชรบุรีเพื่อมาตั้งหลักแหล่งหาที่ทำกินใหม่.....เมื่อประมาณราวสามสี่ชั่วอายุคนที่ผ่านมานี้เอง ราว ๆ ปี พ.ศ. 2441 เป็นต้นมา”

(มานิตา เชื้อนรินทร์, 2542: 16)

สองปัจจัยหลักที่นักวิชาการลงความเห็นว่าเป็นสาเหตุที่ผลักดันให้ลาวโซ่งขยับขยายออกจากเมืองเพชรบุรีไปตั้งถิ่นฐานยังจังหวัดอื่น ๆ คือ การมุ่งเดินทางกลับมาตุภูมิและการแสวงหาที่ทำกินใหม่ สำหรับประการแรกซึ่งดูเหมือนจะเป็นข้อที่มีน้ำหนักนั้น หากพิจารณาช่วงเวลาแห่งการอพยพออกนอกเมืองเพชรบุรีซึ่งเกิดขึ้นตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 2440 เป็นต้นมา ปรากฏว่า เกิดขึ้นหลังจากกลุ่มที่อพยพเข้ามาในสมัยธนบุรีและรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ตั้งหลักแหล่งที่เมืองเพชรบุรีมาแล้วราวหนึ่งศตวรรษและหลังจากกลุ่มที่อพยพเข้ามาในสมัยรัชกาลที่ 3 ตั้งหลักแหล่งมาแล้วกว่าครึ่งศตวรรษ ซึ่งหากยังมีชีวิตอยู่ก็คงอายุโสเกินกว่าจะเดินทางไกลได้ ความจริงอีกอย่างหนึ่งก็คือใช้เวลาเพียง 3-4 เดือนก็สามารถเดินทางจากเมืองเพชรบุรีถึงเมืองแกลงได้ ไม่ต้องหยุดพักทำนาสะสมเสบียงระหว่างทางไปเรื่อย ๆ แต่ประการใด

พินิจพิเคราะห์อย่างจริง ๆ จัง ๆ โดยมีเงื่อนไขของเวลาเป็นข้อพิจารณาสำคัญ ทำให้สรุปได้ว่า การอพยพโยกย้ายออกจากเมืองเพชรบุรีไปตั้งถิ่นฐานยังถิ่นอื่นไม่น่าจะเกิดขึ้นในช่วงของคนรุ่นแรกที่อพยพมาจากเมืองแกลง หากแต่ น่าจะเกิดขึ้นในช่วงคนรุ่นลูกหลานซึ่งเกิดและเติบโตบนผืนแผ่นดินไทย

ที่กล่าวมาข้างต้นทำให้สาเหตุประการที่สอง คือการโยกย้ายไปตั้งถิ่นฐานยังถิ่นอื่นเพื่อแสวงหาที่ทำกินใหม่มีน้ำหนักขึ้นมาทันที การแสวงหาที่ทำกินใหม่แสดงนัยว่าที่ทำกินเดิมตกอยู่ในภาวะอดคัต หรืออีกนัยหนึ่งที่ทำกินเดิมไม่สัมพันธ์พอดีกับจำนวนคน กล่าวคือ มีพื้นที่ทำกินเท่าเดิมแต่มีจำนวนคนเพิ่มขึ้น ภาวะเช่นนี้เองที่เป็นปัจจัยผลักดันให้มีการอพยพขยับขยายออกไปจากถิ่นฐานเดิม สอดคล้องกับที่ มนุ อุดมเวช (2547: 82) สรุปว่า “สาเหตุสำคัญยิ่งสำหรับการอพยพของชาวไทยดำในประเทศไทย คือเรื่องการทำที่ดินทำกินและภัยแล้ง เหตุซึ่งทำให้ที่ดินเดิมไม่เพียงพอนั้นก็เพราะประชากรมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น”

เป็นการยากที่จะจะเห็นว่า ประชากรลาวโซ่งมีเท่าไร และมีอัตราเพิ่มอย่างไร เพราะไม่มีการสำมะโนประชากรกลุ่มชาติพันธุ์กันอย่างเป็นกิจจะลักษณะ แม้ไม่มีข้อมูลเชิงสถิติที่ชัดเจนรองรับก็สามารถกล่าวได้อย่างชัดถ้อยชัดว่า การตั้งถิ่นฐานอยู่เมืองเพชรบุรีเป็นเวลาว่างมานานับร้อยปีประชากรของชนหมู่นี้ย่อมทวีจำนวนขึ้นเป็นลำดับเรื่อยมา โดยวิถีของผู้คนในสังคมเกษตรกรรมทุ่งที่ทำกินเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีพ ผลักดันให้ประชากรส่วนเพิ่มขยับขยายออกไปแสวงหาที่ทำกินใหม่ในถิ่นอื่น และปักหลักอยู่อาศัยจนกลายเป็นถิ่นฐานบ้านช่องขึ้นมา หมู่บ้านลาวโซ่งนับร้อยแห่งที่กระจายตัวอยู่ในหลายท้องที่หลายจังหวัดทุกวันนี้ เป็นสิ่งยืนยันการเพิ่มจำนวนประชากรลาวโซ่งอย่างต่อเนื่องได้เป็นอย่างดี

ปัจจัยภายนอก: ภูมิลักษณะถิ่นฐานและวัฒนธรรมกระแสหลัก

การที่ลาวโซ่งต้องย้ายถิ่นฐานเดิมลงมาทางใต้ และปักหลักอาศัยอยู่ในถิ่นฐานใหม่ ห่างไกลจากดินแดนมาตุภูมินับพันกิโลเมตร หมายถึงการเข้ามาอาศัยอยู่ท่ามกลางบริบทใหม่ที่ไม่คุ้นเคยทั้งสภาพแวดล้อมของถิ่นฐานและวัฒนธรรมกระแสหลักของผู้คนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ก่อน

ด้านภูมิลักษณะของถิ่นฐานนั้น แม้เพชรบุรีและจังหวัดอื่น ๆ ในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางของประเทศไทยมีสภาพเป็นที่ราบลุ่มน้ำ ซึ่งแตกต่างอย่างมากกับดินแดนสิบสองจุไทยถิ่นอาศัยเดิมที่มีสภาพเป็นพื้นที่ภูเขาสลับซับซ้อน และขาดแคลนที่ราบ แต่มีสิ่งหนึ่งที่เหมือนกัน คือการเป็นดินแดนที่สามารถทำนาได้เป็นอย่างดี ทั้งยังอุดมด้วยไม้จริง ไม้ไผ่ และหญ้าคาให้ใช้ในการปลูกสร้างเรือนเหมือน ๆ กับที่มีอยู่ในถิ่นที่เขามาจากมา ทำให้สามารถสืบทอดวิถีลาวโซ่งบนแผ่นดินไทยได้อย่างไม่ขัดเขิน

ส่วนด้านวัฒนธรรมกระแสหลัก หมายถึง แบบแผนการดำเนินชีวิตของคนไทย ผู้เป็นคนหมู่มากและเป็นคนที่อาศัยอยู่ก่อน วัฒนธรรมสำคัญที่แพร่อิทธิพลสู่หมู่มวลลาวโซ่ง ได้แก่ ความเชื่อ การปกครอง และเศรษฐกิจ

ด้านความเชื่อ คนไทยส่วนใหญ่ยึดเอาความเชื่อทางพุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจมาช้านาน ศาสนาพุทธแพร่เข้าครองใจชาวลาวโซ่งได้อย่างไร? ถนอม คงยิ้มละมัย (ม.ป.ป.: 8-9) นักวิชาการท้องถิ่นชาวลาวโซ่งให้ความเห็นไว้ว่า

“ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4) พระองค์ท่านเป็นผู้ฝึกฝนในพระพุทธศาสนาและได้ทรงเกี่ยวพันกับไทยทรงดำเมื่อเสด็จพระราชดำเนินมาประทับที่พระนครคีรี (เขาวัง) ชาวไทยทรงดำได้เข้าไปรับใช้ใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาท ทำให้เกิดแนวคิดคล้อยตามยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาในที่สุด”

ไม่อาจจะบ่งชี้ไปชัดเจนได้ว่า ชาวลาวโซ่งหันมาเป็นพุทธมาก่ออย่างเต็มตัวเมื่อใดกันแน่? ตำบลหนองปรังชุมชนลาวโซ่งใหญ่และเก่าแก่วัดประจำชุมชนก่อนใครอื่น แม้ยังมีความคลุมเครือในเรื่องประวัติวัด แต่ก็พอจะอนุมานได้ว่าวัดประจำชุมชนลาวโซ่งแห่งแรก วัดหนองปรัง น่าจะได้รับการสถาปนาขึ้นมาแล้วในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 25 โดยเทียบเคียงกับประวัติโรงเรียนคูวัด คือ

“โรงเรียนวัดหนองปรัง (บุญมานุสรณ์) เป็นโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ตั้งอยู่หมู่ที่ 2 ตำบลหนองปรัง อำเภอยะโฮย จังหวัดเพชรบุรี เริ่มก่อตั้งครั้งแรก เมื่อวันที่ 20 สิงหาคม พ.ศ. 2466 โดยอาศัยศาลาการเปรียญของวัดหนองปรังเป็นที่เล่าเรียน ดำรงอยู่ด้วยเงินศึกษาพลี”

<http://www.nongprong.ac.th>, 2554

รูป 3-5 วัดหนองปรัง วัดประจำชุมชนลาวโซ่งตำบลหนองปรัง

ขณะที่วัดกุญชรวิชาราม (ห้วยท่าช้าง) วัดประจำตำบลห้วยท่าช้าง (อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี) ชุมชนลาวโซ่งใหญ่และเก่าแก่อีกแห่งหนึ่ง ซึ่งอยู่ห่างจากตำบลหนองปรังไปทางตะวันตกราว 3 กิโลเมตร ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2484 และได้มีการก่อสร้างอุโบสถและศาลาการเปรียญขึ้นในปี พ.ศ. 2500 และ 2503 ตามลำดับ

นอกจากนี้ในปี พ.ศ. 2404 ซึ่งตรงกับสมัยรัชกาลที่ 4 ช่วงสร้างพระนครคีรีบนเขาวังนั่นเอง คณะผู้เผยแผ่ศาสนาคริสต์ฝ่ายโปแตสแตนต์ 2 ครอบครัว คือ แมกกิลวารี (McGilvary) และ แมกฟาร์แลนด์ (McFarland) ได้เดินทางเข้าสู่เมืองเพชรบุรี โดยมุ่งเผยแผ่ศาสนาในหมู่ชาวลาวที่มีถิ่นฐานอยู่ไม่ไกลจากเมืองนัก (McFarland, 1999: 95) ซึ่งน่าจะเป็นชุมชนลาวโซ่งย่านบ้านสะพานยี่หน เวียงคอย วังตะโก ที่อยู่หลังเขาวังห่างออกไปไม่ไกล

กล่าวได้ว่า หมู่ชนชาวลาวโซ่งมีโอกาสรู้จักกับศาสนาพุทธและคริสต์ในเวลาไล่เลี่ยกัน อย่างไรก็ตาม ไม่มีความชัดเจนว่า ในช่วงเวลานั้นมีลาวโซ่งเข้ารีตเป็นคริสต์ศาสนิกชนหรือไม่ อย่างไร จนเมื่อต้นพุทธศตวรรษที่ 26 หรือราว 50 ปีที่ผ่านมาจึงมีมิชชันนารีเข้าไปเผยแผ่ศาสนาในถิ่นลาวโซ่งอีกคำรบ จากนั้นมาศาสนาคริสต์ก็ค่อย ๆ สถิตสถาพรท่ามกลางชุมชนลาวโซ่งมาโดยลำดับ สำหรับชุมชนหนองปรัง มีการสร้างศาลาธรรมขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2526 และในปี พ.ศ. 2554 โบสถ์ก็ก่อสร้างเสร็จสมบูรณ์ พร้อม ๆ การสถาปนาขึ้นเป็นคริสตจักรหนองปรัง

ด้านการปกครอง นับแต่วินาทีแรกที่ลงหลักปักฐานบนแผ่นดินไทย เหล่าลาวโซ่งก็ต้องเข้าอยู่ใต้อำนาจการปกครองระบบมุลนาย-ไพร่ของทางราชการไทยอย่างมีอาจหลีกเลี่ยง แม้จะรวมกลุ่มตั้งบ้านเรือนอยู่ในหมู่พวกเดียวกัน แต่ก็อยู่ในฐานะไพร่ที่ถูกคุมเข้มด้วยมุลนายซึ่งเป็นตัวแทนของรัฐบาลไทย ทั้งนี้ “ที่เพชรบุรีแม้จะมีหมู่บ้านลาวโซ่งเก่าแก่กระจุกตัวอยู่เป็นกลุ่มใหญ่ แต่ด้วยเงื่อนไขการปกครองที่เข้มงวดตามระบบมุลนาย-ไพร่ในสมัยก่อน ทั้งยังอยู่ในหัวเมืองชั้นในของกรุงเทพฯ จึง

ทำให้ไม่ปรากฏหลักฐานว่าลาวโซ่งมีความพยายามที่จะสถาปนาชุมชนระดับ “เมือง” ขึ้นมา” (สมิทร ปิติพัฒน์ และ เสมอชัย พูลสุวรรณ, 2540: 18)

แม้เมื่อระบบไพร่ถูกยกเลิกภายหลังปฏิรูปการปกครองในสมัยรัชกาลที่ 5 และก้าวเข้าสู่ศักราชแห่งการอพยพโยกย้ายของชาวลาวโซ่งนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2440 เป็นต้นมา แหล่งที่ลาวโซ่งขยายออกไปตั้งถิ่นฐานก่อร่างสร้างชุมชนขึ้นมายังคงเป็นชุมชนระดับหมู่บ้าน สำหรับแหล่งที่เติบโตจนเป็นชุมชนขนาดใหญ่และมีประชากรหนาแน่นอย่างมากก็พัฒนาขึ้นเป็นชุมชนระดับตำบล เช่น ตำบลสระยายโสม ตำบลดอนมะเกลือ (อำเภออุทุมพร จังหวัดสุพรรณบุรี) เป็นต้น

ชุมชนลาวโซ่งทั้งหลายก็เช่นเดียวกับชุมชนคนไทยและคนกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ที่อยู่ภายใต้ระบบการปกครองท้องถิ่นไทยซึ่งมีศูนย์กลางอำนาจอยู่กรุงเทพมหานคร จนเมื่อรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ประกาศใช้ อำนาจการปกครองจึงได้รับการกระจายสู่ท้องถิ่นอย่างแท้จริง สิ่งที่ประจักษ์ได้อย่างเป็นรูปธรรมโดยเฉพาะในชุมชนระดับตำบล คือการปรากฏที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลขึ้นในชุมชน อาทิ ชุมชนหนองปรัง และห้วยท่าช้าง

ด้านเศรษฐกิจ หลังจากไทยทำสนธิสัญญาเบาริงกับอังกฤษในปี พ.ศ. 2398 ยังผลให้การค้าแบบผูกขาดโดยพระคลังสินค้าเปลี่ยนเป็นการค้าแบบเสรี ประจวบกับความต้องการข้าวในตลาดโลกที่จำนวนขึ้น ข้าวไทยซึ่งเดิมถือเป็นยุทธปัจจัยกลายเป็นสินค้าส่งออกอันดับหนึ่ง ก่อให้เกิดการขยายตัวของการผลิตข้าวโดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริเวณพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางของประเทศ ปรากฏว่าในช่วงครึ่งศตวรรษหลังสนธิสัญญาเบาริง ข้าวอันเป็นผลผลิตหลักเพื่อการยังชีพในครัวเรือนกลายเป็นผลผลิตเพื่อขายด้วย หมายความว่า เศรษฐกิจหมู่บ้านภาคกลางของไทยเกิดการเปลี่ยนแปลงพื้นฐานจากเศรษฐกิจแบบยังชีพเป็นเศรษฐกิจเพื่อขาย (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2553: 103)

หลังทศวรรษ 2440 เป็นต้นมา อันเป็นช่วงเวลาที่ชาวลาวโซ่งพากันขยายที่ทำกินออกจากถิ่นเพชรบุรี กระจายตัวไปตั้งถิ่นฐานยังจังหวัดอื่น ๆ ในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางนั้น เป็นช่วงเวลาที่มีการขยายการผลิตข้าวเพื่อสนองการขยายตัวของตลาดโลกพอดี อย่างไรก็ตาม ในหมู่มชนกลุ่มชาติพันธุ์จุดมุ่งหมายหลักของการทำนอยังคงเป็นไปเพื่อเก็บข้าวไว้กินเอง ต่อเมื่อเหลือจึงนำออกขาย หรือเก็บข้าวไว้จนเห็นผลผลิตในฤดูกาลใหม่จึงจะขายข้าวเก่าออกไป โดยใช้วิธีการผลิตแบบเดิมคืออาศัยแรงงานและแรงสัตว์เป็นหลัก

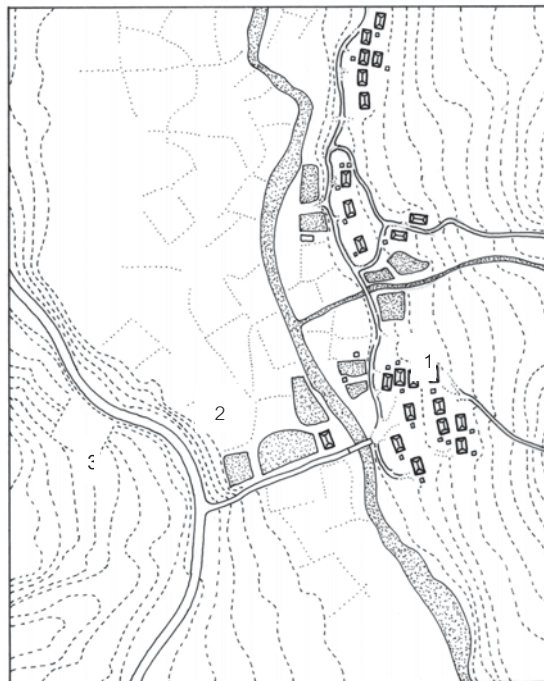
ทั้งนี้ มีอาจปฏิเสธได้ว่าการขายข้าวบางส่วนออกไปเพื่อให้ได้เงินมาเป็นการแลกุงชนกลุ่มชาติพันธุ์เชื่อมกับระบบเศรษฐกิจทุนนิยมทีละน้อย กล่าวได้ว่า ชาวลาวโซ่งค่อย ๆ เปลี่ยนวิถีชีวิตจากระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพมาสู่เศรษฐกิจแบบการค้า จะโดยจงใจหรือไม่ก็ตาม

ไทยก้าวขึ้นสู่ศตวรรษที่ 26 พร้อม ๆ กับการมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ กล่าวได้ว่าครึ่งศตวรรษที่ผ่านมาเศรษฐกิจทุนนิยมแผ่คลุมสังคมไทยโดยทั่ว ลากดึงชาวบ้านรวมถึงชนกลุ่มชาติพันธุ์เข้าสู่การผลิตเพื่อการค้าเต็มรูปแบบ ทุกวันนี้ ชาวลาวโซ่งปรับเปลี่ยนการปลูกข้าวมาเป็นการผลิตเพื่อขาย มีการทำนาปีละ 2-3 ครั้งโดยอาศัยระบบชลประทานสนับสนุน เปลี่ยนจากการใช้แรงงานคนแรงสัตว์มาเป็นการใช้เครื่องจักร ปรากฏว่าในช่วงราว 20 ปีที่ผ่านมาแล้วข้าวคูเรือนลาวโซ่งเริ่มลดบทบาทการเป็นคลังอาหารของครัวเรือนลง ข้าวที่เก็บเกี่ยวได้จากนาถูกขนส่งเข้าโรงสีทันที พร้อมกันนี้บางครัวเรือนก็ผันไปประกอบอาชีพอย่างอื่น เช่น ปลูกไม้ดอกไม้ประดับ เลี้ยงสัตว์ รวมถึงรับราชการก็มี

การปรับตัวของหมู่บ้าน เรือน และชีวิต

หมู่บ้าน

ในดินแดนแห่งทะเลภูเขาของสิบสองจุไทยนั้น ทุ่งราบกลายเป็นสิ่งขาดแคลน จะหาได้ก็จำเพาะกันกระทะของหุบเขา ทุ่งราบกันกระทะนี้เองที่บรรพบุรุษของลาวโซ่งเลือกตั้งถิ่นฐาน สืบทอดวิถีแห่งสังคมเกษตรกรรมทำนาดำเรื่อยมา ความเป็นหมู่บ้านของชนหมู่นี้อยู่ที่การมีกลุ่มเรือน ทุ่งนา และป่าแหว เป็นองค์ประกอบหลัก พวกเขาสงวนพื้นที่ทุ่งราบกันกระทะไว้เป็นผืนนา โดยปลูกเรือนกระจุกตัวเรียงรายไปตามแนวเชิงเขาเหนือผืนนานั้น มีป่าแหวเป็นพื้นที่ประกอบพิธีศพอยู่ท้ายชุมชน ห่างจากกลุ่มเรือนออกไปสักหน่อยที่นั่นหมู่บ้านส่วนใหญ่ยังคงดำรงสภาพเดิม ๆ ดังกล่าวมานี้ราวกับว่าเวลาถูกหยุดไว้แต่ครั้งอดีต

รูป 3-6 แผนที่ชุมชนไทดำบ้านขามที่สิบสองจุไทย (1. กลุ่มเรือน 2. ทุ่งนา 3. ป่าแหว)

สำหรับหมู่บ้านลาวโซ่งในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางของประเทศไทย หากเป็นหมู่บ้านขนาดเล็ก (ไม่เกิน 100 หลังคาเรือน) ก็ยังคงดำรงลักษณะหมู่บ้านของผู้คนในสังคมเกษตรกรรมทำนาดำดั้งเดิมไว้ได้มาก มีการเปลี่ยนแปลงไปน้อย ลักษณะที่ราบลุ่มน้ำของถิ่นฐานที่มีน้ำหลากท่วมเนื่อง ๆ ทำให้ลาวโซ่งเลือกบริเวณดอนเป็นที่รวมกลุ่มตั้งเรือน ห้อมล้อมด้วยทุ่งนาที่ทำกินผืนกว้าง มีป่าแหวเป็นพื้นที่ประกอบพิธีศพอยู่ท้ายชุมชน นอกเหนือจากองค์ประกอบสำคัญอย่างกลุ่มเรือน ทุ่งนา และป่าแหวแล้ว ศาลผีเป็นสิ่งซึ่งจักขาดเสียมิได้ในความเป็นหมู่บ้านลาวโซ่ง จะต้องมียืนอยู่ท้ายขอบด้านหนึ่งของหมู่บ้านเสมอ